Stratégia harmonizácie ochrany prírody a turizmu s dôrazom na rozvoj prírodného turizmu v území Národného parku Slovenský raj na obdobie rokov 2026 – 2040

Príloha A – Analytická časť

Október 2025

Program
ŠVAJČIARSKO – SLOVENSKEJ
spolupráce

Táto Stratégia Správy Národného parku Slovenský raj, ktorej cieľom je harmonizácia ochrany prírody a turizmu do roku 2040, je vypracovaná v rámci realizácie projektu Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky "**Turisti a príroda spolu**" s kódom projektu: 0410-2SC-BIO-PC1-001, s finančnou podporou z Programu švajčiarsko-slovenskej spolupráce a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky v partnerstve všetkých Správ národných parkov na Slovensku a so švajčiarskou Univerzitou aplikovaných vied v Zürichu - Inštitút vied o prírodných zdrojoch.

Stratégia je vypracovaná ako súčasť projektovej Aktivity 5 - Vytváranie sietí, spolupráca a riadenie ochrany prírody a udržateľného cestovného ruchu, ako nástroja na zlepšenie riadenia ochrany prírody a udržateľného cestovného ruchu na národnej úrovni a v jednotlivých národných parkoch, a tiež ako nástroj budovania spolupráce v území so zameraním na podporu rozvoja udržateľného turizmu v národných parkoch Slovenska.

Objednávateľ:

Správa národného parku Slovenský raj

Zhotoviteľ:

KRI – Inštitút pre klímu a rozvoj

Autori:

RNDr. Andrej Šteiner, PhD.
Mgr. Michal Schvalb

Pri použití dokumentu alebo akejkoľvek jeho časti formou citácie je potrebné riadne uviesť názov dokumentu, autorov, rok vydania a zdroj v súlade s § 35 a § 37 zákona č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení neskorších predpisov. Rozmnožovanie, spracovanie, opätovné publikovanie alebo ďalšie šírenie autorskoprávne chráneného obsahu nad rámec zákonom dovoleného použitia alebo udelených oprávnení podlieha predchádzajúcemu súhlasu príslušného nositeľa práv.

Obsah

1 ÚVOD 7

2 TRENDY PRI HARMONIZÁCII OCHRANY PRÍRODY A TURIZMU V NP 9

2.1 Trendy v prírodnom turizme 10

2.2 Trendy v autenticite a zážitkovom turizme 11

2.3 Trendy v manažmente návštevníka NP – kontrola návštevnosti 14

2.3.1 Príklady NP v oblasti regulácie návštevnosti 15

2.3.2 Neželané dôsledky zavedenia denných limitov vo všeobecnosti 19

2.4 Trendy v monitorovaní pohybu návštevníkov 20

2.5 Trendy v zavádzaní aplikácií a digitálnych sprievodcov 21

2.6 Trendy vo vzdelávaní návštevníkov 23

2.7 Trendy v doprave v širšom kontexte ochrany prírody v NP 24

2.8 Trendy v podpore lokálnej ekonomiky 26

2.8.1 Partner národného parku (Nemecko) 27

2.9 Trendy v participatívnom plánovaní 30

2.10 Trendy v rozhodovaní o použití príjmov z turizmu v NP 31

2.11 Trendy v organizačno-právnom rámci manažmentu turizmu v NP v Európe 34

2.12 Trendy v modeloch finančného prepojenia medzi podnikateľmi a národnými parkami 35

2.13 Hlavné výzvy Národného parku Slovenský raj vyplývajúce z trendov 37

3 ZAHRANIČNÝ RÁMEC RELEVANTNÝ K TÉME TURIZMUS V NÁRODNÝCH PARKOCH 38

3.1 Úvod do témy 38

3.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme 38

3.3 Súčasný stav 39

3.3.1 Európska zelená dohoda 39

3.3.2 Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030 40

3.3.3 Uznesenie Európskeho parlamentu o vytvorení stratégie EÚ pre udržateľný cestovný ruch 41

3.3.4 Smernica o biotopoch 41

3.3.5 Smernica o vtákoch 42

3.3.6 Spôsob transformácie cestovného ruchu 42

3.3.7 Globálny etický kódex cestovného ruchu 43

3.3.8 Ako urobiť cestovný ruch udržateľnejším: Príručka pre tvorcov politík 44

3.3.9 Ciele OSN v oblasti udržateľného rozvoja 44

3.3.10 Ako fungujú národné parky v Európe 45

3.3.11 Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch 45

3.3.12 Medzinárodná únia na ochranu prírody 45

3.3.13 Svetová organizácia cestovného ruchu 47

3.3.14 Globálna rada pre trvalo udržateľný cestovný ruch 48

3.3.15 EUROPARC Federation 48
3.3.16 Výbor pre cestovný ruch pri OECD 49
3.3.17 Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru 50
3.3.18 DG GROW 51
3.3.19 Európska cestovateľská komisia 51
3.3.20 Sieť európskych regiónov pre konkurencieschopný a udržateľný CR 51
3.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj vyplývajúce zo zahraničného rámca 52
4 SLOVENSKÝ RÁMEC PRE OCHRANU PRÍRODY A UDRŽATEĽNÝ TURIZMUS 53
4.1 Úvod do témy 53
4.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme 54
4.3 Súčasný stav 54
4.3.1 Legislatívny rámec 54
4.3.2 Stratégie, koncepcie a štúdie na národnej a regionálnej úrovni 58
4.3.3 Stratégie, koncepcie a štúdie na úrovni NP Slovenský raj 64
4.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj vyplývajúce zo slovenského rámca 69
5 VPLYVY TURIZMU NA PRÍRODNÉ PROSTREDIE NP SLOVENSKÝ RAJ 70
5.1 Úvod do témy 70
5.2 Úloha Správy Národného parku v téme 70
5.3 Súčasný stav 71
5.4 Hlavné výzvy pre Správu NP v oblasti vplyvu turizmu na prírodu 72
6 NÁVŠTEVNOSŤ A ÚNOSNOSŤ VYBRANÝCH ÚZEMÍ NP SLOVENSKÝ RAJ 74
6.1 Úvod do témy 74
6.2 Úloha Správy Národného parku v téme 74
6.3 Súčasný stav 75
6.3.1 Návštevnosť Národného parku Slovenský raj 75
6.3.2 Únosnosť vybraných území Národného parku Slovenský raj 77
6.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti návštevnosti a únosnosti územia 87
7 DOPADY ZMENY KLÍMY NA CESTOVNÝ RUCH V NP SLOVENSKÝ RAJ 88
7.1 Úvod do témy 88
7.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme 88
7.3 Súčasný stav dopadov zmeny klímy na turizmus v NP Slovenský raj 89
7.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v téme 93
8 BEZPEČNOSŤ POHYBU NÁVŠTEVNÍKOV V NP SLOVENSKÝ RAJ 94
8.1 Úvod do témy 94
8.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme 95
8.3 Súčasný stav 96

8.3.1 Štatistické zistenia HZS 97
8.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti bezpečnosti pohybu návštevníkov 101
9 DIGITÁLNE RIEŠENIA V PODMIENKACH SPRÁVY NP SLOVENSKÝ RAJ 102
9.1 Úvod do témy 102
9.2 Úloha NP Slovenský raj v téme digitalizácie 102
9.3 Súčasný stav digitálnych riešení v NP Slovenský raj 103
9.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti digitalizácie 104
10 ANALÝZA PROCESU ÚZEMNÉHO PLÁNOVANIA 105
10.1 Úvod do témy 105
10.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme 105
10.3 Súčasný stav 105
10.3.1 Analýza územných plánov obcí v NP Slovenský raj 106
10.3.2 Analýza záväzných častí ÚP (regulatívov) 107
10.4 Hlavné výzvy ochrany prírody v ÚP obcí v NP Slovenský raj 109
11 PRÍJMY A VÝDAVKY SPRÁVY NP SLOVENSKÝ RAJ SÚVISIACE S TURIZMOM 110
11.1 Úvod do témy 110
11.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme 110
11.3 Súčasný stav financovania turizmu v NP Slovenský raj 110
11.3.1 Východiská v rámci legislatívy 110
11.3.2 Analýza príjmov a výdavkov 112
11.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v téme 124
12 SPOLUPRÁCA A PARTNERSTVÁ SPRÁVY NP SLOVENSKÝ RAJ V TURIZME 126
12.1 Úvod do témy 126
12.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v spolupráci a partnerstvách 127
12.3 Súčasný stav v oblasti spolupráce a partnerstiev v činnostiach Správy NP Slovenský raj ... 128
12.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti spolupráce a partnerstiev 131
13 VYHODNOTENIE DOTAZNÍKOVÉHO ZISŤOVANIA 133
14 BIBLIOGRAFIA 135

1 Úvod

Analytická časť Stratégie harmonizácie ochrany prírody a turizmu pre Správu Národného parku Slovenský raj predstavuje kľúčový podklad pre formulovanie strategických cieľov a opatrení, ktoré majú zabezpečiť udržateľný manažment turizmu na území národného parku. Jej cieľom je poskytnúť komplexný a objektívny prehľad o súčasnom stave, trendoch a vzájomných väzbách medzi ochranou prírody a rozvojom cestovného ruchu, a tým vytvoriť odborný základ pre rozhodovacie procesy Správy NP Slovenský raj.

Národný park Slovenský raj patrí medzi najvýznamnejšie a najnavštevovanejšie chránené územia Slovenska, s výnimočnou koncentráciou prírodných hodnôt a atraktivít. Tieto hodnoty sú súčasne základom pre rozvoj cestovného ruchu, ktorý je dôležitou súčasťou regionálnej ekonomiky. Územie parku a jeho zázemie ponúkajú obyvateľom široké možnosti uplatnenia v oblasti služieb, sprievodcovskej činnosti, ubytovania či miestnych produktov. Udržateľné smerovanie turizmu je preto nielen otázkou ochrany prírody, ale aj predpokladom dlhodobého a stabilného rozvoja miestnych komunít.

Analytická časť zhromažďuje a vyhodnocuje údaje a informácie potrebné pre pochopenie aktuálnych trendov, limitov a príležitostí v oblasti turizmu a ochrany prírody. Je rozdelená do tematických kapitol, ktoré systematicky pokrývajú všetky kľúčové aspekty tejto problematiky:

- Trendy v turizme – identifikujú aktuálne smerovania v domácom aj medzinárodnom kontexte, ktoré ovplyvňujú dopyt po zážitkoch v prírode a formy cestovania.
- Zahraničný rámec a inštitúcie relevantné pre tému ochrany prírody a turizmu – poskytujú prehľad prístupov, politík a osvedčených postupov zo zahraničia.
- Slovenský rámec – analyzuje národnú legislatívu, strategické dokumenty a inštitucionálne väzby ovplyvňujúce správu turizmu v chránených územiach.
- Vplyvy turizmu na prírodu v NP Slovenský raj – hodnotia environmentálne dôsledky návštevnosti a jej priestorové rozloženie.
- Návštevnosť a únosnosť niektorých častí NP Slovenský raj – skúmajú intenzitu a sezónnosť pohybu návštevníkov v kľúčových lokalitách a ich vplyv na ekosystémy.
- Vplyv zmeny klímy na turizmus v NP Slovenský raj – analyzuje riziká, adaptáciu a potenciálne zmeny v správaní návštevníkov.
- Bezpečnosť návštevníkov – posudzuje stav infraštruktúry, rizikové faktory a opatrenia pre minimalizáciu nehôd a ohrození.
- Digitálne riešenia – zameriava sa na moderné technologické nástroje pre monitorovanie, riadenie a informovanie návštevníkov.
- Analýza procesu územného plánovania ako nástroja ochrany prírody a postavenia Správy NP Slovenský raj
- Príjmy a výdavky NP z turizmu – sumarizujú ekonomické aspekty turizmu a jeho prínosy pre Správu NP.
- Spolupráca Správy NP v oblasti ochrany prírody a turizmu – mapuje existujúce formy spolupráce so samosprávami, podnikateľmi, turistickými organizáciami a inými partnermi.

Cieľom analytickej časti je vytvoriť ucelený obraz o súčasnom stave a identifikovať silné a slabé stránky, príležitosti a hrozby v systéme manažmentu turizmu a ochrany prírody. Na základe týchto zistení bude možné navrhnúť také opatrenia, ktoré umožnia Správe NP Slovenský raj efektívne

usmerňovať návštevnosť, minimalizovať negatívne vplyvy na prírodné prostredie a zároveň podporovať ekonomický rozvoj regiónu. Udržateľný manažment turizmu vytvára predpoklady pre dlhodobý prínos cestovného ruchu k prosperite miestnych komunít, prostredníctvom rozvoja šetrných foriem podnikania, zvyšovania kvality služieb, podpory miestnych produktov a sezónnej i priestorovej vyváženosti návštevnosti. Týmto spôsobom stratégia prispieva nielen k zachovaniu prírodných hodnôt Slovenského raja, ale aj k stabilnému a odolnému rozvoju celého regiónu.

2 Trendy pri harmonizácii ochrany prírody a turizmu v NP

Rozvoj turizmu v chránených územiach patrí v súčasnosti medzi najvýraznejšie výzvy manažmentu národných parkov v Európe aj vo svete. Záujem verejnosti o kontakt s prírodou, potreba oddychu v tichom prostredí a rastúci dôraz na ekologicky šetrné formy cestovania spôsobujú, že počet návštevníkov národných parkov dlhodobo stúpa. Súčasne sa zvyšujú požiadavky na kvalitu zážitku, bezpečnosť, dostupnosť informácií a návštevnícku infraštruktúru. Tieto zmeny prinášajú nové príležitosti, ale aj riziká – najmä tlak na prírodné hodnoty, infraštruktúru a miestne komunity. V reakcii na tieto výzvy sa v rámci Európy aj globálne formujú nové trendy v harmonizácii ochrany prírody a turizmu, ktoré smerujú k modelom integrovaného riadenia, participácie a zodpovedného turizmu. Národné parky čoraz častejšie riadia návštevnosť podľa nosnej kapacity územia, využívajú digitálne technológie a monitoring pohybu návštevníkov, zavádzajú ekosystémové poplatky, podporujú spoluprácu s miestnymi komunitami a kladú dôraz na vzdelávanie a komunikáciu s verejnosťou.

Pre Správu Národného parku Slovenský raj je sledovanie a adaptácia týchto trendov na miestne podmienky mimoriadne dôležitá. Územie Slovenského raja má špecifický charakter – vysokú koncentráciu návštevnosti, citlivé biotopy roklín, rozdrobené vlastnícke pomery a rozvinuté rekreačné aktivity. Preto je nevyhnutné analyzovať medzinárodné skúsenosti a aplikovať osvedčené prístupy prispôsobené miestnym ekologickým, sociálnym a ekonomickým podmienkam. Iba tak možno zabezpečiť, že rozvoj turizmu bude dlhodobo v súlade s ochranou prírody a prispeje k udržateľnému regionálnemu rozvoju.

Táto kapitola je koncipovaná tak, aby zjednodušila pracovníkom Správy NP Slovenský raj, ale aj ostatným partnerom prístup k relevantným informáciám o aktuálnych trendoch, metódach a príkladoch dobrej praxe. Jej cieľom je slúžiť ako praktický a učiaci sa nástroj, ktorý umožní lepšie pochopiť, ako možno moderné prístupy z iných národných parkov či regiónov aplikovať v podmienkach Slovenského raja. Vytvára tým priestor na neustále zlepšovanie manažmentu územia, rozvoj kompetencií pracovníkov Správy NP a posilnenie kultúry učenia sa z praxe.

Sledovanie trendov a ich postupné zavádzanie do riadenia národného parku preto predstavuje nielen odbornú, ale aj strategickú prioritu Správy NP Slovenský raj – umožňuje modernizovať prístupy k ochrane prírody, rozvíjať spoluprácu s partnermi a posilniť obraz Slovenského raja ako modelového príkladu vyváženého spojenia ochrany prírody a udržateľného turizmu.

Kapitola sa dotýka trendov v nasledujúcich témach:

- prírodný turizmus,
- autenticita a zážitkový turizmus,
- manažment návštevníka NP,
- monitorovanie pohybu návštevníkov,
- aplikácie a digitálni sprievodcovia,
- vzdelávanie návštevníkov,
- doprava v kontexte ochrany prírody NP,
- podpora lokálnej ekonomiky,
- participatívne plánovanie,

- rozhodovanie o použití príjmov z turizmu v národných parkoch,
- organizačno-právny rámec manažmentu turizmu v národných parkoch v Európe,
- modely finančného prepojenia medzi podnikateľmi a národnými parkami.

Demonštrovanie trendov je založené hlavne na praktických príkladoch z iných národných parkov vo svete.

2.1 Trendy v prírodnom turizme

Kategórie prírodného turizmu sa môžu klasifikovať rôznymi spôsobmi, no najčastejšie sa delia podľa formy aktivít a charakteru prostredia. Tu je prehľad najpoužívanejších kategórií:

1. Ekoturizmus: zameraný na šetrné spoznávanie prírody, dôraz na vzdelávanie, ochranu prírody a minimálny negatívny dopad.
2. Pešia turistika: pohyb v prírodnom prostredí po značených či neoznačených trasach, horské túry a pod.
3. Geoturizmus: zameraný na geologické javy a prvky krajiny.
4. Vodný turizmus: aktivity spojené s riekami a jazerami.
5. Lesný turizmus: prechádzky, zber húb, lesné kúpele, pozorovanie zvierat v lese.
6. Agroturizmus a vidiecky turizmus: pobyt v rurálnom prostredí.
7. Pozorovací turizmus: zameraný na sledovanie prírodných javov a živočíchov.
8. Dobrodružný turizmus: aktívne a adrenalínové formy.
9. Zimný prírodný turizmus: aktivity v zasneženom a zamrznutom prostredí.
10. Liečebný a wellness turizmus v prírode: prírodné kúpele, termálne pramene, klimatoterapia a kúpeľné parky.

Najdôležitejšie (z hľadiska súčasného a očakávaného záujmu) pre Slovenský raj sú: **pešia turistika** (v roklinách a aj mimo nich), **dobrodružný turizmus** (ferrata, adrenalín), **ekoturizmus a pozorovací turizmus,** ako aj **geoturizmus** a nie nevýznamnú rolu zohráva aj **zimný prírodný turizmus**, ale ten je a bude negatívne ovplyvnený zmenou klímy.

V súvislosti so znižovaním negatívneho vplyvu turizmu na kvalitu prírodného prostredia, mnohé národné parky v Európe už dnes ponúkajú komplexné turistické produkty, ktoré kombinujú nízky dopad na prírodu, edukáciu, lokálnu spoluprácu a autentický zážitok. Tieto produkty nie sú len o „chodení po lese", ale o zážitku s pridanou hodnotou pre prírodu aj návštevníka, založené na spoločných prvkoch ekoturistických produktov. Medzi známe príklady patria napr.:

Dolomiti UNESCO – „Dolomiti Ranger" (Taliansko)

- Parky: Parco Naturale Fanes-Sennes-Braies, Parco Naturale Adamello-Brenta
- Program pre rodiny s deťmi – 5-dňový balík s rangerom.
- Náučné výpravy: sledovanie zvierat, geológia, miestne legendy.
- Ubytovanie v eko-penziónoch s miestnou kuchyňou.
- Vzdelávací obsah + nízky dopad = typický eko-produkt.
- Weby: Dolomiti Ranger – Drei Zinnen, Suedtirol.info – Dolomiti Ranger, Glinzhof – Dolomiti Ranger

Cévennes National Park – „Esprit Parc National" (Francúzsko)

- Značka pre udržateľné produkty: eko-ubytovanie, sprievodcovia, miestne výrobky.
- Kombinácia: turistika, tradičný chov oviec, výroba syrov, ekologické vinohrady.
- Témy: pomalý turizmus, agroekológia, prírodné liečiteľstvo.
- Celý ekosystém postavený na princípoch ekoturizmu.
- Weby: Esprit Parc National – Cévennes, Parcs Nationaux de France – Esprit Parc National, Sud Cévennes – Esprit Parc National

Sierra Nevada National Park – „Etnoturistika a biodiverzita" (Španielsko)

- Pozorovanie divokej zveri s miestnym sprievodcom.
- Návšteva horských dedín, workshopy na tému tradičných remesiel.
- Botanické exkurzie, interpretácia klimatických zmien.
- Eko-ubytovanie, doprava cez záchytné stanice.
- Weby: Sierra Nevada National Park, SierraySol – Ecotourism Destination, MEET Network – Sierra Nevada

Bavorský les – „Wilderness Experience" (Nemecko)

- Tematické programy: „Po stopách rysa", „Les po tme", „Rašeliniská a ich tajomstvá".
- Digitálny eko-sprievodca + offline trasy.
- Ubytovanie v eko-lodžiach, spolupráca s lokálnymi farmármi.
- Kombinácia: vzdelávanie + zmyslový zážitok + technológia.
- Weby: Bavarian Forest National Park, Germany.travel – Bavarian Forest National Park, DEIMS-SDR – Bavarian Forest National Park

Triglavský národný park – „Eko-sprievodcovia & Alpské dediny" (Slovinsko)

- Týždenné balíky: pešia turistika + jazda na koni + pozorovanie svišťov.
- Pobyt v eko-homestay s lokálnou stravou.
- AR aplikácia ako sprievodca s príbehom lesa.
- Interakcia s miestnymi – folklór, varenie, staré remeslá.
- Weby: Triglav National Park, I Feel Slovenia – Triglav National Park, Ecobnb – Triglav National Park

2.2 Trendy v autenticite a zážitkovom turizme

Dôraz na autenticitu a zážitky v národných parkoch spočíva v tom, že návštevníkom sa neponúka len pasívne obdivovanie prírody, ale hlboké, zmysluplné a osobné prežívanie prírodného a kultúrneho dedičstva. Ide o trend, ktorý čoraz viac formuje spôsob, akým sa parky prezentujú a ako ich návštevníci vnímajú. Autenticita znamená, že návštevník zažíva prostredie a kultúru pravdivo a bez umelého prikrášľovania. V kontexte národných parkov to môže znamenať:

- Nedotknutá príroda – návštevníci si cenia, že krajina nie je komerčne prispôsobená, ale zachovaná v pôvodnom stave.
- Zachovanie miestnej kultúry – prezentácia tradičných spôsobov života, remesiel alebo folklóru v súlade s realitou, nie ako "turistická atrakcia".

- Skutočný kontakt s miestnym obyvateľstvom – nie inscenované, ale reálne stretnutia, rozhovory, spoločné aktivity.

Zážitky sú dôležité, pretože vytvárajú emocionálne väzby a trvalé spomienky. V národných parkoch to môže znamenať:

- Interaktívne aktivity – turistika s miestnym sprievodcom, sledovanie zvierat, kurz prežitia v prírode, či nočná prehliadka parku.
- Vedomé prežívanie prírody – napríklad "forest bathing" (shinrin-yoku), pozorovanie hviezd, tiché meditácie v prírode.
- Vzdelávacie programy – environmentálna výchova, workshopy o biodiverzite, geológii alebo ochrane prírody.

Turisti dnes hľadajú zážitky, ktoré majú zmysel, nie len fotografiu na sociálne siete. Zvyšuje sa povedomie o udržateľnosti – ľudia chcú podporiť miesta, ktoré si cenia svoju hodnotu a chránia ju. Autentické zážitky podporujú rešpekt k prírode a miestnej komunite, ktoré ilustrujú príklady z týchto národných parkov:

Yellowstone (USA)

Pozorovanie bizónov a vlkov s rangerom – návštevníci sledujú zvieratá ďalekohľadom a učia sa o ich správaní a vplyve na ekosystém. Geotermálne túry – vedené geológom, ktorý vysvetľuje javy ako gejzíry, fumaroly a horúce pramene.

Plitvické jazerá (Chorvátsko)

Návšteva mimo sezóny – tiché objavovanie drevených chodníkov a vodopádov bez davov, kedy vynikne prírodná krása a atmosféra parku. Lokálne dediny pri parku – ubytovanie v tradičných kamenných domoch, domáce jedlo, prechádzky s miestnymi obyvateľmi.

Laponia (Švédsko) – UNESCO biosférická rezervácia

Tradičný život Sámov – zdieľanie dňa s pastiermi sobov, učenie sa o ich kultúre, rozprávanie pri ohni v lavvu (tradičný stan). Polárna žiara a ticho divočiny – pozorovanie severských svetiel v úplnej tme ďaleko od civilizácie.

Gran Paradiso (Taliansko)

Výstup s alpským sprievodcom na ľadovec – kombinácia fyzickej výzvy a učenia sa o klimatickej zmene v Alpách. Degustácia miestnych syrov priamo na horských farmách – spojenie turistiky a kulinárskej kultúry s výhľadmi na alpské štíty.

Torres del Paine (Čile, Patagónia)

Viacdňový trek s miestnymi sprievodcami (napr. "W trek") – prenocovanie v jednoduchých prístreškoch, kontakt s vetrom, dažďom a divokosťou krajiny. Stretnutie s gaučami (patagónskymi pastiermi) – poznanie ich životného štýlu, tradičné jedlá, jazda na koni cez pampy.

Krugerov národný park (JAR)

Pochod so sprievodcom (bush walk) – namiesto safari z auta, tichý pochod pešo so sprievodcom, ktorý učí čítať stopy, sledovať zvieratá a reagovať na divočinu. Večerné rozprávanie príbehov okolo ohňa – tradičné africké príbehy o zvieratách a prírode od miestnych obyvateľov.

Fiordland (Nový Zéland)
Milford Track – „najkrajší peší chodník sveta" – viacdňový trek cez dažďové pralesy, vodopády, ľadovcové doliny. Bez signálu, len príroda a spolucestujúci. Kajakovanie v zátokách fjordu Milford Sound – tichý pohyb po vode, kde sa objavujú delfíny, tulene a vodopády padajúce z výšky priamo do mora.

Nórsko – Národný park Jotunheimen
Viacdňový trek cez fjordy a hory (napr. Besseggen Ridge) – ubytovanie v turistických chatách DNT, tradičný nórsky "turmat" (suchá strava), kontakt s dramatickou severskou prírodou. Rybárčenie v horských jazerách – samostatný lov rýb v panenskej prírode, kde nie sú žiadne motory, len ty, loďka a ticho.

Švédsko – Národný park Sarek
Divoká severská expedícia bez ciest – Sarek nemá značené chodníky ani infraštruktúru. Ide o jedno z posledných miest „skutočnej divočiny" v Európe. Kontakt s kultúrou Sámov – tradičné pastierstvo sobov, učenie sa o prírodných cykloch, zber lesných plodov.

Španielsko – Národný park Picos de Europa
Prechod pasúcimi sa ovcami a kravami v horách – návšteva horských salašov s výrobou ovčieho syra „queso de Cabrales". Horský kódex – miestni sprievodcovia učia návštevníkov o pravidlách prežitia v horách, orientácii a vzťahu k prírode.

Island – Národný park Þingvellir
Chôdza medzi tektonickými doskami – geologicky výnimočný zážitok, kde môžeš prejsť medzi Severoamerickou a Eurázijskou doskou. Pozorovanie polárnej žiary v úplnej tme – v zime a mimo hlavnej sezóny, ticho a svetelná hra nad hlavou bez rušivých vplyvov.

Francúzsko – Národný park Écrins (Alpy)
Návšteva vysokohorských dedín – tradičná architektúra, syrárne, miestne trhy. Túry so sprievodcom, botanikom, objavovanie alpskej flóry a fauny, ochutnávka liečivých bylín z horských lúk.

Grécko – Národný park Vikos-Aoos
Prechod Vikos Gorge – najhlbším kaňonom na svete (podľa hĺbky vs. šírky) – bez davov, tradičné kamenné mosty, dediny s kamennou architektúrou (napr. Papingo). Ubytovanie v agroturistických domoch – tradičné jedlá, bylinky, syr, čaj z miestnych rastlín.

Chorvátsko – Národný park Paklenica
Lezenie po vápencových skalách s miestnym sprievodcom – ideálne pre začiatočníkov aj pokročilých, výhľad na Jadran. Prechádzky lesmi, kde sa nakrúcali filmy o Vinnetouovi – historický a filmový aspekt v prírodnom prostredí.

Slovinsko – Triglavský národný park

Výstup na Triglav (najvyšší vrch Slovinska) – tradičný prechod so symbolickým „krstom" na vrchole. Návšteva pastierskych dedín v údolí Bohinj – ochutnávka syra mohant, jazda na tradičných drevených člnkoch po jazere.

2.3 Trendy v manažmente návštevníka NP – kontrola návštevnosti

Regulácia denného počtu turistov v národných parkoch je nevyhnutná z viacerých dôvodov, ekologických, bezpečnostných, sociálnych aj ekonomických. Tu sú hlavné dôvody:

Ochrana prírody a biodiverzity

Nadmerná návštevnosť spôsobuje eróziu pôdy, ničenie vegetácie, rušenie živočíchov a narušenie prirodzených procesov. Trvalo poškodené prostredie sa často regeneruje veľmi pomaly – ak vôbec.

Zníženie environmentálnej záťaže

Veľký počet ľudí prináša viac odpadu, hlučnosti, znečistenia a stresu na vodné zdroje a hygienické zariadenia. Zvlášť v chúlostivých lokalitách (napr. alpínske lúky, mokrade, pieskové duny) môže byť dopad nezvratný.

Ochrana infraštruktúry a udržateľnosť služieb

Parky často nemajú kapacitu na obsluhu veľkého počtu áut, návštevníkov či cyklistov denne. Chodníky, mosty, toalety či parkoviská sú preťažené, čím sa znižuje kvalita návštevníckeho zážitku aj ich životnosť.

Zlepšenie návštevníckeho zážitku

Regulácia znižuje prehustenie na turistických trasách, čím zvyšuje ticho, estetiku a bezpečnosť. Turisti si môžu lepšie vychutnať prírodu, pokoj a autentickosť.

Bezpečnosť návštevníkov

Preplnené chodníky, úzke rokliny, výstupy do vysokohorského terénu – tu môže byť veľa ľudí nebezpečných. Príklady: kolapsy mostíkov, pády, neúnosný tlak na záchranné zložky.

Riadenie tokov príjmov a nákladov

Rezervácie umožňujú lepšie plánovať prevádzku, personál, údržbu a investície. Mnohé parky využívajú dynamické ceny či sezónne limity na podporu vyrovnanej návštevnosti počas celého roka.

Ochrana kvality života miestnych komunít

V mnohých prípadoch návštevnosť prekračuje kapacitu malých dedín a ciest. Dopravné zápchy, hluk a stres spôsobujú odpor obyvateľov voči turizmu, čo vedie k sociálnym konfliktom.

Aj v Európe už vybrané národné parky zaviedli reguláciu počtu návštevníkov s využitím digitálnych nástrojov. Niektoré príklady uvádza nasledujúca tabuľka:

Tabuľka 1: Regulácia návštevnosti vo vybraných európskych národných parkoch [1]

Park (krajina)	Oblasť/regulovaný vstup	Rozloha / dĺžka regulovanej oblasti	Denný/časový limit	Predchádzajúca návštevnosť	Typ rezervácie	Cieľ regulácie
Calanques (FR)	Pláž Sugiton	cca 2 km pobrežia (Sugiton)	400/deň	do 2500 pred reguláciou	Online (bezplatne)	Zníženie erózie
Plitvické jazerá (HR)	Celý park	296.85 km²	1200/hodina	až 10 000 denne	Online (časový vstup)	Zníženie preťaženia
Krka (HR)	Skradinski buk	109 km², najmä oblasť Skradinski buk	10 000 súčasne	bez limitu predtým	Odporúčaná online	Predchádzanie preťaženiu
Triglav (SI)	Fratarica, Predelica	vybrané rokliny, do 10 km²	max 4 skupiny/deň	n/a	Online rezervácia	Bezpečnosť a ochrana
Loch Lomond (UK)	Stanovanie	zóna campingovej regulácie cca 950 km²	cca 300 stanovísk	n/a	Online povolenie	Riadenie návštevnosti
Écrins (FR)	Vysokohorské trasy	cca 100 km² vysokohorského terénu	cca 100 osôb/deň	n/a	Online povolenie	Bezpečnosť a ochrana
Gran Paradiso (IT)	Záhrada, múzeá	cca 710 km², hlavne doliny a chodníky	cca 200 osôb/deň	n/a	Online vstupenka	Riadenie a ochrana
Peneda-Gerês (PT)	Vybrané trasy	720 km², vybrané trasy v centrálnej časti	limit 150 osôb/deň	n/a	Odporúčaná rezervácia	Riadenie a ochrana
Saxon Switzerland (DE)	Vybrané trasy	93 km², najmä vyhliadky a skalné masívy	limit 200 osôb/deň	n/a	Odporúčaná rezervácia	Riadenie a ochrana
Sarek (SE)	Celý park	1 970 km², celé územie pod kontrolou	max 100 osôb/deň	n/a	Odporúčaná rezervácia	Riadenie a ochrana

2.3.1 Príklady NP v oblasti regulácie návštevnosti

Karkonoski národný park

Karkonoski národný park (Karkonoski Park Narodowy, KPN) v Poľsku je významným príkladom efektívneho využitia regulácie návštevnosti a moderných systémov na zvýšenie príjmov a ochranu prírody. Podľa analýzy finančných aspektov poľských národných parkov sa príjmy KPN z vlastnej činnosti (napr. vstupné poplatky, služby pre návštevníkov) zvýšili z 14,8 milióna PLN v roku 2015 na 25,8 milióna PLN v roku 2023, čo predstavuje nárast o 74 %. Od roku 2018 KPN implementoval elektronický systém predaja vstupeniek, ktorý zahŕňa:

- Online predaj vstupeniek cez oficiálnu webovú stránku parku.
- Mobilné a stacionárne predajné miesta pri vstupoch do parku.
- Rôzne typy vstupeniek, vrátane zľavnených a bezplatných (napr. pre deti do 7 rokov, miestnych obyvateľov, držiteľov Karty Veľkej Rodiny).

Tento systém umožňuje efektívnejšie riadenie návštevnosti a zvyšuje transparentnosť príjmov. V rokoch 2021 až 2023 navštívilo KPN viac ako 2 milióny turistov ročne:

- 2021: 2,422,000 návštevníkov
- 2022: 2,408,000 návštevníkov
- 2023: 2,329,000 návštevníkov

Aj napriek miernemu poklesu v roku 2023 zostáva návštevnosť vysoká, čo podčiarkuje význam efektívneho riadenia turizmu. Zvýšené príjmy umožnili KPN investovať do: údržby a obnovy turistických chodníkov, vzdelávacích programov pre návštevníkov a ochrany biodiverzity a monitorovania ekosystémov. Tieto opatrenia prispievajú k udržateľnému rozvoju regiónu a zvyšujú kvalitu zážitku pre turistov. Karkonoski národný park tak predstavuje úspešný model kombinácie regulácie návštevnosti, digitalizácie služieb a investícií do ochrany prírody, čo vedie k zvýšeniu príjmov a udržateľnému turizmu.

Národný park Gesäuse

Rieka Enns v oblasti Gesäuse je jedným z posledných neregulovaných alpských tokov v Rakúsku, poskytujúcim domov vzácnym druhom, ako je kulík riečny (Actitis hypoleucos) a vydra riečna (Lutra lutra). Prísne regulácie vodných aktivít sú nevyhnutné na ochranu týchto citlivých ekosystémov a zabezpečenie ich dlhodobej udržateľnosti. Komerčné vodné aktivity, vrátane raftingu, sú povolené len pre licencovaných poskytovateľov, ktorí sú členmi Štajerskej raftingovej asociácie a majú uzavretú zmluvu s Nationalpark Gesäuse GmbH. Tieto zmluvy stanovujú podmienky pre ekologicky šetrné vykonávanie aktivít a zabezpečujú, že operátori dodržiavajú pravidlá parku. Raftingové člny musia mať minimálne 4 osoby. Veľkosť členov je taktiež obmedzená. Vodné aktivity sú povolené od 1. mája do 15. októbra. Povolený čas pre spustenie a vyloženie členov je od 9:30 do 17:30. Počas víkendov je stanovený limit 55 členov denne. Vstup a výstup na rieke Enns sú povolené len na vyznačených miestach. Toto opatrenie slúži na ochranu brehových biotopov a minimalizáciu erózie. Tieto obmedzenia pomáhajú minimalizovať rušenie divokej prírody a zabezpečujú, že aktivity prebiehajú v súlade s ochranou prírody.

Plitvické jazerá

Národný park Plitvické jazerá v Chorvátsku zaviedol obmedzenie počtu návštevníkov v roku 2019. Toto opatrenie bolo reakciou na nadmernú návštevnosť, ktorá v letných mesiacoch presahovala 16 000 turistov denne, čo spôsobovalo preplnenie chodníkov, zhoršenie zážitku z návštevy a negatívny vplyv na prírodné prostredie. Park zaviedol nasledovné opatrenia:

- Denný limit návštevníkov: Počet návštevníkov bol obmedzený na 10 000 denne.
- Povinná online rezervácia: Návštevníci si musia rezervovať vstupenky minimálne 48 hodín vopred prostredníctvom oficiálneho rezervačného systému.
- Časovo obmedzené vstupy: Vstupenky sú viazané na konkrétny dátum a čas, aby sa rovnomerne rozložila návštevnosť počas dňa.

Tieto opatrenia boli zavedené s cieľom chrániť citlivý ekosystém parku a zároveň zabezpečiť kvalitný zážitok pre návštevníkov. Po zavedení denného limitu návštevníkov v roku 2019 Národný park Plitvické jazerá postupne aj zvýšil ceny vstupného, najmä počas hlavnej letnej sezóny. Tento krok bol súčasťou stratégie na reguláciu masového turizmu a ochranu prírodného dedičstva.

Tabuľka 2: Vývoj cien vstupného – Národný park Plitvické jazerá (2015 – 2025)

Rok	Mimosezóna	Stredná sezóna	Hlavná sezóna
2015	7 €	11 €	20 €
2016	7 €	11 €	20 €
2017	7 €	15 €	24 €
2018	8 €	15 €	25 €
2019	10 €	23 €	40 €
2020	10 €	23 €	40 €
2021	10 €	23 €	40 €
2022	10 €	23 €	40 €
2023	10 €	23 €	40 €
2024	10 €	23 €	40 €
2025	10 €	23 €	40 €

Zvýšenie cien vstupného bolo motivované snahou:

- Znížiť počet návštevníkov počas najvyťaženejších hodín dňa.
- Podporiť návštevy mimo špičky, napríklad v popoludňajších hodinách, kedy sú ceny nižšie.
- Zabezpečiť finančné prostriedky na údržbu infraštruktúry a ochranu prírodného prostredia.

Tieto opatrenia prispievajú k udržateľnému turizmu a ochrane jedinečného ekosystému Plitvických jazier. Ak by sa chceli dané opatrenia kvantitatívne vyhodnotiť a zistiť počet dní, kedy návštevnosť prekročila 10 000 návštevníkov denne, boli by potrebné denné štatistiky návštevnosti, ktoré nie sú verejne dostupné v otvorených databázach. Avšak existujú odborné odhady a vyjadrenia správy parku, ktoré poskytujú odbornú predstavu. Na základe dostupných informácií je možné odhadnúť, že v rokoch 2016 – 2019 počas letnej špičky (júl–august) park pravidelne evidoval viac ako 10 000 návštevníkov denne, najmä:

- počas víkendov,
- počas prázdnin v západnej Európe (napr. Nemecko, Taliansko),
- pri priaznivom počasí.

V týchto rokoch sa podľa správ parku počet dní s prekročením limitu pohyboval medzi 40–60 dňami ročne. Po roku 2019, po zavedení regulácií, sú štatistiky deformované pandemickými rokmi 2020 – 2022, keď bola návštevnosť výrazne nižšia, len výnimočne prekročila hranicu 10 000. V rokoch 2023 – 2024 sa denná návštevnosť opäť približovala hranici 10 000, ale vďaka časovým vstupenkám a dennej kvóte sa správa parku snaží udržať počet pod týmto limitom každý deň.

Tabuľka 3: Odhad počtu dní s počtom návštevníkov nad 10 000

Rok	Odhad dní >10 000 návštevníkov
2016	~45 dní
2017	~55 dní
2018	~60 dní
2019	~50 dní (zavedenie limitu koncom sezóny)
2020–2022	0–5 dní
2023	~10–15 dní (výnimky)
2024	~5–10 dní (ak vôbec)

Presné údaje o ročných príjmoch z predaja vstupeniek do Národného parku Plitvické jazerá za obdobie 2015 až 2025 nie sú verejne dostupné. Avšak na základe dostupných informácií o počte návštevníkov a cenách vstupného je možné odhadnúť vývoj týchto príjmov, viď nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 4: Odhad príjmov NP Plitvické jazerá

Rok	Odhadovaný počet návštevníkov	Priemerná cena vstupenky (€)	Odhadovaný príjem (€)
2015	1 367 304	15	20 509 560
2016	1 400 000	16	22 400 000
2017	1 500 000	18	27 000 000
2018	1 700 000	20	34 000 000
2019	1 800 000	22	39 600 000
2020	500 000	15	7 500 000
2021	800 000	18	14 400 000
2022	1 200 000	20	24 000 000
2023	1 400 000	22	30 800 000
2024	1 500 000	23	34 500 000
2025	1 600 000	25	40 000 000

Poznámka: Tieto údaje sú odhady založené na dostupných informáciách o návštevnosti a cenách vstupného. Skutočné príjmy môžu byť ovplyvnené rôznymi faktormi, ako sú zľavy, skupinové vstupenky, bezplatné vstupy pre deti do 7 rokov a osoby so zdravotným postihnutím nad 50 %.

Príklad Národného parku Plitvické jazerá demonštruje, že je možné nájsť model, kde správa národného parku obmedzí počet turistov, zvýši už existujúce vstupné, čo prinesie benefity tak v oblasti ochrany prírody, ako aj v ekonomických ukazovateľoch (napr. rast príjmov).

Príklady z ďalších NP

Viaceré ďalšie národné parky v Európe zaviedli denné limity návštevnosti s cieľom ochrániť krehké ekosystémy a zlepšiť kvalitu zážitku pre návštevníkov. Tieto opatrenia často zahŕňajú povinné rezervácie, kvóty na počet návštevníkov a digitálne nástroje na monitorovanie a riadenie prístupu.

Francúzsko: Národný park Calanques (Marseille)

- Denný limit: 400 návštevníkov denne v oblasti Calanque de Sugiton počas letnej sezóny.
- Nástroje: Povinná online rezervácia s QR kódom, ktorý je potrebné predložiť strážcom pri vstupe.
- Dôvod: Ochrana pobrežných oblastí pred eróziou spôsobenou nadmerným turizmom.

Španielsko: Ostrovy Cíes (Galícia)

- Denný limit: 450 návštevníkov denne od septembra do mája; počas leta až 1 800.
- Nástroje: Povinná rezervácia cez webovú stránku regionálnej vlády; návštevníci získajú QR kód na nalodenie na trajekt.
- Dôvod: Ochrana biodiverzity a obmedzenie nadmerného turizmu.

Francúzsko: Národný park Port-Cros (Porquerolles)

- Denný limit: 6 000 návštevníkov denne počas letnej sezóny.
- Nástroje: „Charta lodiarov" obmedzujúca počet pasažierov na verejných trajektoch.
- Dôvod: Ochrana ostrovného ekosystému a riešenie problémov s nedostatkom vody.

2.3.2 Neželané dôsledky zavedenia denných limitov vo všeobecnosti

Zavedenie denných limitov návštevnosti v národných parkoch prinieslo viacero pozitívnych efektov, ako je ochrana prírody a zlepšenie kvality návštevníckeho zážitku. Avšak niektoré parky zaznamenali aj neželané vedľajšie javy, ktoré si vyžadujú pozornosť a ďalšie manažérske opatrenia. Príkladmi takýchto javov sú napr.:

Presun návštevníkov do menej pripravených oblastí

Obmedzenie vstupu do populárnych lokalít môže viesť k presunu turistov do susedných oblastí, ktoré nie sú na zvýšený nápor pripravené. Napríklad po zavedení časovo obmedzeného vstupu do Národného parku Arches v USA sa zvýšil počet návštevníkov v susednom parku Canyonlands, čo spôsobilo preťaženie infraštruktúry a zníženie kvality zážitku v tejto oblasti. [16]

Nepripravenosť na presmerovanie návštevnosti

Presmerovanie turistov do alternatívnych lokalít bez adekvátnej prípravy môže viesť k environmentálnym a sociálnym problémom. Tieto oblasti často nemajú dostatočnú infraštruktúru ani personál na zvládnutie zvýšeného počtu návštevníkov, čo môže viesť k degradácii prírodného prostredia a nespokojnosti miestnych obyvateľov.

Zníženie spokojnosti návštevníkov

Zavedenie denných limitov a povinných rezervácií môže u niektorých návštevníkov vyvolať frustráciu, najmä ak nie sú zvyknutí na takéto opatrenia. Nedostatok informácií alebo nejasnosti v rezervačnom systéme môžu viesť k nespokojnosti a negatívnym recenziám.

V Európe sa tieto neželané javy objavili napríklad v nasledujúcich NP:

Chorvátsko – Národný park Krka [17]

Po zavedení denného limitu 10 000 návštevníkov v oblasti Skradinski buk sa turisti začali presúvať do menej známych častí parku a okolitých oblastí, ktoré neboli pripravené na zvýšený nápor. To viedlo k preťaženiu infraštruktúry a zvýšenému tlaku na miestne komunity.

Taliansko – Cinque Terre [18]

Obmedzenie počtu turistov v Cinque Terre viedlo k presunu návštevníkov do iných oblastí Ligúrie, čo spôsobilo preplnenie menej pripravených lokalít a zvýšený tlak na miestnu infraštruktúru.

Francúzsko – Národný park Calanques [19]

Zavedenie povinných rezervácií a denných limitov v niektorých častiach parku viedlo k presunu návštevníkov do iných, menej regulovaných oblastí, čo spôsobilo zvýšený tlak na tieto lokality a potenciálne poškodenie prírodného prostredia.

2.4 Trendy v monitorovaní pohybu návštevníkov

Monitorovanie pohybu návštevníkov pomocou GPS a senzorov sa stáva kľúčovým nástrojom v ochrane prírody – pomáha riadiť návštevnosť, odhaľovať zaťažené trasy a optimalizovať infraštruktúru. V nasledujúcej tabuľke uvádzame príklady národných parkov, ktoré takýto dátový monitoring návštevnosti už využívajú.

Tabuľka 5: Príklady využívania monitoringu pohybu návštevníkov [20]

Národný park	Spôsob monitorovania	Účel
Triglav (SLO)	GPS + senzory na vstupoch	Riadenie vstupu, ochrana dolín
Šumava (CZ)	Infračervené senzory, GPS výskum	Vyťaženosť trás, plánovanie uzáver
Yellowstone (USA)	Dáta z appiek a mobilov	Predikcia zaťaženia a dopravy
Bavorský les (DE)	Kamery + AI + senzory	Trvalé sledovanie zaťaženia
TANAP (SK)	Začiatky senzorového merania	Plánovanie návštevnosti a ochrany území

Národný park Bavorský les

Národný park Bavorský les [21] (Nationalpark Bayerischer Wald, Nemecko) patrí medzi technologicky najpokročilejšie parky v Európe v oblasti monitorovania návštevnosti a ochrany prírody. Používa viacúrovňový, high-tech systém sledovania pohybu ľudí, ktorý je zároveň šetrný k prírode a v súlade s GDPR. NP využíva senzory pohybu (infračervené a laserové), ktoré sú strategicky umiestnené na vstupoch do chránených území, križovatkách trás a výhľadových bodoch. Počítajú prechody osôb, rozlišujú smer pohybu. Nie sú invazívne, neukladajú osobné údaje. Ďalšou využitou technológiou je kamerový systém s umelou inteligenciou (AI), kde kamery rozpoznávajú pohyb, nie osoby. AI softvér analyzuje tok návštevníkov bez identifikácie, deteguje napr. či ide o peších, cyklistov alebo bežkárov. Používa sa aj na detekciu pohybu mimo vyznačených trás. Získané dáta sa využívajú na: riadenie návštevnosti - analýza dennej, sezónnej a časovej záťaže trás a lokalít; ochranu prírody - odhalenie nadmerne navštevovaných oblastí, zmena trasovania alebo uzávierky; plánovanie infraštruktúry - pomoc pri umiestnení odpočívadiel, tabúľ, WC a košov; informovanie návštevníkov - údaje sa zobrazujú online (napr. „vysoká zaťaženosť – odporúčame inú trasu"). NP dodržiava aj etické zásady v podobe anonymizácie dát – systém neschvaľuje žiadne biometrické dáta. Nesleduje konkrétne osoby, len štatistický pohyb a otvorene komunikuje, ako a prečo údaje zbiera.

Hi-tech monitorovací systém v Národnom parku Bavorský les nepokrýva celé územie parku. Pokrýva však strategicky vybrané lokality, ktorými sú vysoko navštevované zóny ako napr. vstupy do parku (napr. hlavné parkoviská, návštevnícke centrá) či najpopulárnejšie turistické trasy – napr. k Baumwipfelpfad, k vrchu Lusen alebo Rachel, či návštevnícke body ako Haus zur Wildnis, Tierfreigelände (zveropark). Tu sú senzory a kamery umiestnené trvalo a poskytujú detailné dáta v reálnom čase.

V ekologicky citlivých lokalitách ako sú napr. územia s výskytom vzácnych alebo rušivých druhov (napr. tetrov, rys) či zóny s dočasnými obmedzeniami (napr. hniezdne oblasti) sa používajú dočasné senzory počas citlivého obdobia (napr. jar a leto) a mobilné monitorovacie jednotky prenosné senzory a automatické kamery. Zvyšok územia parku nie je aktívne monitorovaný hi-tech systémom. Správa parku tu využíva tradičné metódy: hliadky strážcov, spätnú väzbu od návštevníkov, sčítanie návštevnosti cez denníky a manuálne pozorovanie. Dôvodom, prečo nie je na celom území parku využívaný hi-tech systém je jeho rozloha. Park má cez 24 000 hektárov, čo by vyžadovalo obrovské množstvo techniky. V mnohých častiach platí 5. stupeň ochrany, kde sa aj technické zásahy minimalizujú. Aj z hľadiska efektivity platí, že 80 % návštevníkov sa pohybuje v menej než 20 % územia – a práve tam je zmysluplné merať.

2.5 Trendy v zavádzaní aplikácií a digitálnych sprievodcov

Mnohé národné parky vo svete, ale čoraz viac aj na Slovensku, využívajú aplikácie a digitálnych sprievodcov, aby zlepšili navigáciu, edukáciu a ochranu prírody. Tu je výber konkrétnych a zaujímavých príkladov:

Národný park Šumava (Česko) – Aplikácia „Národní parky ČR"

- Navigácia po trasách so zobrazením stupňov ochrany.
- Upozornenia na zákazové zóny a obmedzenia vstupu.
- Interaktívne body záujmu – pralesy, rašeliniská, výhľady.
- Využíva GPS lokalizáciu na upozornenie, ak sa návštevník blíži k chránenému územiu vyššieho stupňa ochrany.

Tatranský národný park (Slovensko) – Aplikácia „Liptov – Tatry"

- Mapy s turistickými chodníkmi, výškový profil trasy.
- Informácie o počasí, dostupnosti trás a lavínovom nebezpečenstve.
- Označenie faunistických a floristických zaujímavostí.
- Interaktivita: Zážitková hra pre deti „Tatry očami zvieratiek".

Yellowstone National Park (USA) – Oficiálna aplikácia „NPS Yellowstone"

- Offline mapy, body záujmu, aktuálne dopravné a bezpečnostné info.
- Upozornenia na miesta s výskytom medveďov alebo uzávierkami trás.
- Audio-sprievodca – pri vstupe do zóny sa automaticky prehráva popis lokality.
- Ochrana súkromia – aplikácia neukladá polohu návštevníkov.

Triglavský národný park (Slovinsko) – „Triglav Trail Tracker"

- Interaktívne túry s úlohami a environmentálnymi otázkami.
- Upozornenia na ohrozené biotopy a sezónne uzávery trás.

- Edukácia: Získavanie „eco-medailek" za splnené úlohy.

Slovenský raj (Slovensko) – „Slovenský raj – turistická mapa"

- GPS lokalizácia v roklinách, aktuálne stavy vodných tokov.
- Označenie nebezpečných úsekov, rebríkov a lávok.
- Užitočnosť: Pomáha predchádzať vstupu nepripraveným turistom do technicky náročných trás.

Národný park Saxon Switzerland (Nemecko) – „Sächsische Schweiz App"

- Kombinuje navigáciu, audioguiding a AR (rozšírenú realitu).
- Možnosť „nahliadnuť do minulosti" cez telefón (historické obrázky, geológia).
- Eko-režim: Aplikácia upozorňuje na miesta s výskytom citlivých druhov.

Spoločné výhody týchto riešení:

- Znižovanie náhodného vstupu do chránených území vyšších stupňov ochrany.
- Zlepšovanie bezpečnosti turistov (napr. lavínové varovania, technická náročnosť).
- Podpora ekologického správania cez edukačné funkcie.
- Interaktívny prístup – hry, kvízy, rozšírená realita pre rodiny s deťmi.

Špeciálne dôležitou funkciou týchto digitálnych aplikácií sú tzv. virtuálni sprievodcovia. Ide o aplikácie alebo platformy, ktoré simulujú sprievodcu v teréne pomocou zvuku, obrazu, textu, prípadne rozšírenej reality (AR). Tieto systémy kombinujú navigáciu, výklad a zážitok bez potreby fyzického sprievodcu. Príklady virtuálnych sprievodcov:

Yellowstone National Park (USA) – „Yellowstone Audio Tour"

- Oficiálny virtuálny sprievodca, ktorý automaticky prehráva audio komentáre pri priblížení sa k vybraným lokalitám.
- Funguje offline cez GPS (bez potreby signálu).
- Zaznamená polohu a automaticky prehrá príbeh, geológiu, históriu alebo ekologický výklad.
- Obsah pripravovali odborníci z National Park Service.
- Obsah je prispôsobený aj pre deti a nevidiacich (audio popisy vizuálnych prvkov).

National Park Service (USA) – Virtuálna realita a weboví sprievodcovia

- Príklad: Grand Canyon Virtual Tour - Webová aplikácia s 360° panorámami, rozprávaním a výkladom, kde sa človek pohybuje po parku z pohodlia domova.
- Klikateľné body s výkladom o geológii, faune, histórii.
- Simulácia turistiky – napr. kráčanie po Bright Angel Trail.
- Podpora pre školy a vzdelávacie účely.
- Triglavský národný park (Slovinsko) – „Triglav AR Guide"
- Rozšírená realita + virtuálny sprievodca
- Mobilná appka s AR funkciou – po nasmerovaní mobilu na vrchol alebo objekt zobrazí informácie o tom mieste.
- Virtuálny ranger hovorí o ochrane prírody, varovaniach a faune.
- Obsahuje aj interaktívne kvízy a misie pre deti.

„SmartGuide" – používaný v rôznych národných parkoch (globálne, vrátane Slovenska)

- Aplikácia s virtuálnymi sprievodcami pre viac než 600 destinácií, vrátane TANAP-u, Slovenského raja a iných slovenských lokalít.
- Hlasový sprievodca funguje ako „audiokniha naživo" podľa tvojej polohy.
- Obsahuje prírodné a historické informácie, výstrahy a navigáciu.
- Využíva technológiu geofencingu – ak sa priblížiš k miestu, appka automaticky prehrá informáciu.
- Aj bez internetu – funguje offline. Mnohé trasy sú dostupné v slovenčine.

2.6 Trendy vo vzdelávaní návštevníkov

V Európe existuje viacero prípadových štúdií z európskych národných parkov, ktoré dokumentujú pozitívny vplyv vzdelávania návštevníkov na ochranu prírody, zmenu postojov a udržateľný turizmus.

Napríklad prípadová štúdia z Národného parku Bavorský les (Bayerischer Wald) v Nemecku, ktorá skúmala pozitívny vplyv vzdelávania návštevníkov na ich vnímanie mŕtveho dreva v lese. Štúdia s názvom „Using the visitor-employed photography method to analyse deadwood perceptions of forest visitors" (Použitie metódy fotografií vytvorených návštevníkmi na analýzu vnímania mŕtveho dreva návštevníkmi lesa) bola publikovaná v European Journal of Forest Research v roku 2020.

Výskumníci použili metódu tzv. „visitor-employed photography" (VEP), pri ktorej návštevníci parku dostali digitálne fotoaparáty a boli požiadaní, aby počas túry po trase Schwellsteig fotografovali prvky lesa, ktoré sa im páčia alebo nepáčia. Následne absolvovali rozhovor, v ktorom vysvetlili svoje voľby a hodnotili estetiku a rekreačnú hodnotu jednotlivých prvkov. Mŕtve drevo bolo druhým najčastejšie fotografovaným prvkom v lese, čo naznačuje jeho význam v percepcii návštevníkov. Aj keď fotografie mŕtveho dreva boli hodnotené esteticky horšie než iné prvky, väčšina návštevníkov ich spájala s pozitívnym obrazom lesa. Pokročilejšie štádiá rozkladu mŕtveho dreva boli vnímané pozitívnejšie než čerstvé alebo fragmentované zvyšky. Ženy a starší návštevníci mali tendenciu hodnotiť mŕtve drevo menej esteticky, čo naznačuje vplyv demografických faktorov na vnímanie. Štúdia ukázala, že vizuálne a zážitkové vzdelávanie môže pozitívne ovplyvniť postoje návštevníkov k prírodným procesom, ako je prítomnosť mŕtveho dreva. Toto poznanie môže byť využité pri tvorbe informačných panelov, sprievodcovských programov a ďalších vzdelávacích aktivít v národných parkoch.

Zároveň ale existujú štúdie, ktoré identifikovali menej efektívne prístupy k vzdelávaniu návštevníkov v národných parkoch. Tieto prístupy často zlyhávajú v dosahovaní požadovaných zmien správania alebo v zvyšovaní environmentálneho povedomia.V niektorých prípadoch sa ukázalo, že samotné rozdávanie brožúr bez sprievodného osobného vysvetlenia má obmedzený vplyv na správanie návštevníkov. Napríklad v štúdii v Yellowstone National Park bolo zistené, že brožúry boli menej účinné v porovnaní s interaktívnejšími metódami, ako sú osobné prezentácie alebo digitálne nástroje. Ďalším negatívnym príkladom sú informačné tabule, ktoré nie sú strategicky umiestnené alebo sú formulované nejasne, môžu byť pre návštevníkov menej účinné. Štúdia na vrchole Cadillac Mountain ukázala, že aj keď boli tabule prítomné, mnohí návštevníci ich nezaregistrovali alebo si nezapamätali ich obsah, čo viedlo k pokračujúcemu nevhodnému správaniu, ako je chodenie mimo vyznačených trás. Ako málo efektívne sa ukazujú aj vzdelávacie materiály, ktoré sú príliš všeobecné a neberú do úvahy špecifické charakteristiky cieľovej skupiny. Napríklad správy, ktoré neoslovujú konkrétne

demografické skupiny alebo nezohľadňujú kultúrne rozdiely, môžu mať obmedzený dopad na zmenu správania návštevníkov.

Efektívne vzdelávanie návštevníkov je kľúčové pre ochranu prírodných zdrojov a udržateľný turizmus v národných parkoch. Implementácia osvedčených prístupov a neustále hodnotenie ich účinnosti môže prispieť k pozitívnym zmenám v správaní návštevníkov.

2.7 Trendy v doprave v širšom kontexte ochrany prírody v NP

Podstatou zvýhodňovania ekologických foriem dopravy v národných parkoch (ako je cyklistika, verejná doprava alebo peší turizmus) je ochrana prírodného prostredia, zníženie negatívnych dopadov dopravy a zároveň zvýšenie kvality zážitku návštevníka. Ide o kombináciu ekologických, spoločenských a ekonomických dôvodov, ktoré podporujú udržateľný turizmus.

Hlavné ciele a podstata zvýhodňovania ekologickej dopravy:

1. Ochrana prírody a biodiverzity: zníženie hluku, emisií a narušenia fauny; minimalizácia vjazdu áut do jadrových zón a hniezdnych oblastí; obmedzenie nelegálneho parkovania a znečistenia.
2. Znižovanie uhlíkovej stopy turizmu: cyklistika, verejná doprava a chôdza produkujú výrazne menej emisií než individuálna automobilová doprava (IAD); jeden autobus môže nahradiť desiatky áut.
3. Zlepšenie bezpečnosti a komfortu pre návštevníkov: menej áut znamená bezpečnejšie cesty pre peších a cyklistov; návštevník má intenzívnejší zážitok z prírody bez rušivého hluku.
4. Podpora miestnych komunít a služieb: napojenie cyklotrás a peších trás na miestne ubytovanie, stravovanie a sprievodcov; verejná doprava často končí v obciach, čo podporuje ich ekonomiku.
5. Efektívne riadenie návštevnosti (tzv. visitor management): záchytné parkoviská + shuttle busy pomáhajú riadiť koncentráciu ľudí v citlivých oblastiach; možnosť integrovať digitálne nástroje (rezervácie, eco body, informácie o obsadenosti).

Hoci je individuálna doprava stále dominantná, rastie tlak zo strany ochranárov, štátu aj verejnosti na zavádzanie obmedzení a alternatívnych dopravných riešení. V budúcnosti možno očakávať:

- viac "park and ride" systémov,
- rozšírenie elektrobusov a
- zlepšenie infraštruktúry pre cyklistov a turistov.

Park and Ride (P+R) systém je dopravné riešenie, ktoré umožňuje motoristom zaparkovať svoje auto na záchytnom parkovisku mimo centra alebo chránenej oblasti a ďalej pokračovať v ceste ekologickejším spôsobom – najčastejšie verejnou dopravou, bicyklom alebo pešo. Dôležitým elementom systému je optimálna vzdialenosť záchytného parkoviska od nástupu na pešiu túru. Pri jej stanovení sa musí viac do úvahy viacero faktorov – pohodlie návštevníkov, ochrana prírody a dostupnosť alternatívnej dopravy.

Tabuľka 6: Optimálna vzdialenosť záchytného parkoviska

Typ prístupu	Ideálna vzdialenosť od parkoviska	Poznámka
Peší prístup	1-1,5 km	cca 15–20 minút chôdze
Shuttle bus / vlak / elektrobus	3-10 km	záchytné parkovisko mimo citlivej oblasti
Cyklo prístup	5-10 km	ideálne s cyklotrasou a stojanmi pri nástupe na túru

Okrem vzdialenosti je potrebné zohľadniť aj profil terénu, krátka vzdialenosť v strmom kopci môže byť náročnejšia než dlhšia po rovine. Na zreteli je nutné mať rozličné potreby rôznych cieľových skupín, napr. rodiny s deťmi, seniori a osoby so zníženou pohyblivosťou preferujú kratšie vzdialenosti.

Príklady využívania Park and Ride systému vo svete:

Zion National Park (USA, Utah)

- Miesto: Springdale – záchytné parkoviská mimo hlavného kaňonu.
- Vzdialenosť: cca 1–12 km k turistickým trásam, závisí od cieľa.
- Doprava: bezplatný shuttle bus každých pár minút.
- Poznámka: počas hlavnej sezóny je vjazd osobným autom zakázaný do Zion Canyon.

Banff National Park (Kanada)

- Miesto: Lake Louise Overflow Parking.
- Vzdialenosť: cca 4 km k Lake Louise + ďalších 1–2 km na túry.
- Doprava: pravidelné shuttle busy a miestna verejná doprava.
- Poznámka: počas leta parkoviská často plne obsadené už ráno.

Dolomiti Bellunesi (Taliansko)

- Miesto: Záchytné parkoviská pri vstupe do dolín (napr. Val di San Lucano).
- Vzdialenosť: cca 1–2 km k nástupu na túry.
- Doprava: často sa pokračuje pešo alebo bicyklom

Snowdonia (Eryri) National Park (Wales, UK)

- Miesto: Pen-y-Pass záchytné parkovisko alebo parkovanie v Llanberis.
- Vzdialenosť: z Llanberis cca 8–10 km na začiatok túry.
- Doprava: shuttle bus do Pen-y-Pass – hlavného nástupu na Snowdon.
- Poznámka: vlastné autá sú v Pen-y-Pass silno obmedzované

Sächsische Schweiz (Nemecko)

- Miesto: Bad Schandau – parkovanie a nadväzná doprava.
- Vzdialenosť: cca 1–5 km na nástupy túr do skalných oblastí.
- Doprava: ekologické vlaky, elektrobusy a lanovky.

V slovenských národných parkoch sú vstupy prevažne blízko parkovísk, väčšinou do 1 km. Individuálna automobilové doprava (IAD) spôsobuje vysokú záťaž, parkuje sa často až v chránených zónach. Infraštruktúra pre shuttle busy a cyklistov je doposiaľ slabá. V zahraničných národných parkoch sú záchytné parkoviská často ďalej od túr (3–10 km), čo je kompenzované spoľahlivou hromadnou

dopravou (shuttle, elektrobusy, vlaky). V jadrových častiach je IAD prísne regulovaná. Na porovnanie pozri nasledujúcu tabuľku:

Tabuľka 7: Porovnanie záchytných parkovísk na Slovensku a v zahraničí

Národný park	Lokalita (SK / zahr.)	Vzdialenosť z P+R k túre	Forma dopravy	Poznámky
TANAP	Štrbské Pleso	0,3–1 km	Pešo	Krátka vzdialenosť, parkovanie v blízkosti trás
Slovenský raj	Čingov, Podlesok	0–1 km	Pešo	Parkovanie priamo pri vstupoch, limitovaná regulácia
Malá Fatra	Štefanová, Vrátna	0–0,5 km	Pešo/lanovka	Veľmi blízko k túram, vysoká koncentrácia áut
Nízke Tatry	Demänovská dolina	0–2 km	Pešo/plánované busy	Autá bežne jazdia dolinou, snahy o obmedzenie rastú
Zion (USA)	Springdale	1–12 km	Shuttle bus	IAD zakázaná, systém P+R veľmi efektívny
Banff (Kanada)	Lake Louise Overflow	4–6 km	Shuttle bus	Zákaz vjazdu v sezóne, veľmi organizovaný systém
Snowdonia (Wales)	Llanberis → Pen-y-Pass	8–10 km	Shuttle bus	Autá zakázané, len bus na nástupné miesto
Dolomiti (Taliansko)	Val di San Lucano	1–2 km	Pešo / cyklo	Obmedzená premávka, dobrá infraštruktúra

2.8 Trendy v podpore lokálnej ekonomiky

Existuje niekoľko úspešných ekonomických modelov v Európe, ktoré podporujú lokálnu ekonomiku v oblastiach národných parkov prostredníctvom spolupráce medzi správou parku a miestnymi komunitami. Nasledujúce podkapitoly uvádzajú niekoľko príkladov.

Národný park Triglav (Slovinsko) – Regionálna destinačná stratégia

V Národnom parku Triglav bola vytvorená spoločná destinačná stratégia pre Julské Alpy, ktorá zahŕňa spoluprácu medzi správou parku, obcami a organizáciami destinačného manažmentu (DMO) v oblasti spoločného plánovania a riadenia cestovného ruchu. Zameranie spolupráce je na udržateľný turizmus: rozvoj produktov ako turistika, zimné športy, kultúrne podujatia a gastronómia. Partneri zaviedli certifikáciu "Slovenia Green": Podpora ekologicky zodpovedných poskytovateľov služieb. Tento model podporuje miestnu ekonomiku tým, že zapája obyvateľov do rozvoja turizmu a zároveň chráni prírodné a kultúrne dedičstvo.

Národný park Soomaa (Estónsko) – Partnerstvo verejného a súkromného sektora

V Národnom parku Soomaa bola vytvorená spolupráca medzi správou parku a miestnymi podnikateľmi. Predmetom spolupráce je spoločné riadenie infraštruktúry cestovného ruchu: budovanie a údržba chodníkov, značenia a návštevníckeho centra. Miestne tradície podporujú prostredníctvom zachovania a propagácie tradičného remesla stavby osikových člnov. Podnikatelia môžu získať certifikát PAN-Park a Green Destinations, čo zvyšuje atraktivitu pre ekologicky zameraných turistov. Tento model umožňuje miestnym komunitám profitovať z turizmu a zároveň prispieva k ochrane prírody.

Údolie rieky Soča (Slovinsko) – Model DMO a digitálna rezervácia

V údolí rieky Soča vznikla organizácia destinačného manažmentu (DMO), ktorá úzko spolupracuje so správou Národného parku Triglav. Spoločne plánujú turistické aktivity a zaviedli digitálny rezervačný systém, ktorý pomáha regulovať počet návštevníkov a tým chrániť prírodné prostredie. Súčasne podporujú miestnych poskytovateľov služieb – provízie z rezervácií smerujú priamo k domácim

podnikateľom, čím sa posilňuje regionálna ekonomika. Tento prístup zároveň zvyšuje kvalitu zážitku pre návštevníkov, pretože prispieva k zníženiu preťaženia turistických lokalít a k zlepšeniu infraštruktúry. Výsledkom je model, ktorý podporuje udržateľný turizmus a prináša spravodlivé výhody miestnym komunitám.

2.8.1 Partner národného parku (Nemecko)

V Nemecku vznikol národný program „Partner národného parku", ktorého cieľom je prepojiť ochranu prírody s udržateľným rozvojom regiónov v okolí národných parkov. Program podporuje udržateľný cestovný ruch a aktívne zapája miestne podniky do ochrany prírody a zvyšovania environmentálneho povedomia. Zároveň sa usiluje o zvyšovanie kvality služieb prostredníctvom certifikácie a spoločných štandardov, čím posilňuje regionálnu identitu a ekonomiku prostredníctvom spolupráce medzi podnikmi a správami parkov.

Do programu sa môžu zapojiť rôzne subjekty – od ubytovacích zariadení, reštaurácií a gastronomických prevádzok, cez sprievodcov, organizátorov výletov, múzeá a kultúrne inštitúcie, až po dopravné spoločnosti. Aby sa podnik stal partnerom národného parku, musí preukázať záväzok k ochrane prírody a udržateľnému hospodáreniu, využívať regionálne produkty, podporovať miestnu ekonomiku a poskytovať kvalitné služby vrátane informácií o národnom parku. Dôležitou súčasťou partnerstva je aj účasť na školeniach a workshopoch, ktoré organizuje správa parku.

Títo partneri prispievajú k napĺňaniu cieľov národného parku a zároveň poskytujú návštevníkom vysokú úroveň služieb. Ako odmenu získavajú možnosť používať logo partnera národného parku, profitujú zo zvýšenej viditeľnosti na webových stránkach a sociálnych sieťach parku, majú prístup k odborným materiálom a školeniam a môžu spolupracovať s ďalšími partnermi v regióne. Vďaka tomu zlepšujú svoje služby a oslovujú návštevníkov, ktorí vyhľadávajú autentické a udržateľné zážitky.

Program „Partner národného parku" v Nemecku nefunguje centrálne, ale decentralizovane. Každý národný park si samostatne vytvára a spravuje vlastný partnerský program, ktorý vychádza z jednotných princípov, no zohľadňuje regionálne špecifiká a potreby. Hlavným koordinátorom programu je správa daného národného parku (Nationalparkverwaltung). Celonárodnú koordináciu, výmenu skúseností a podporu spoločnej identity zabezpečuje organizácia „Nationale Naturlandschaften e.V." (predtým Europarc Deutschland e.V.), ktorá zastrešuje všetky nemecké národné parky, biosférické rezervácie a chránené krajinné oblasti. Táto organizácia poskytuje metodické rámce, certifikačné kritériá, komunikačnú a marketingovú podporu a vytvára spoločné značky, ako napríklad „Partner der Nationalen Naturlandschaften", ktoré symbolizujú spoluprácu medzi ochranou prírody a udržateľným rozvojom regiónov.

Program „Partner národného parku" bol prvýkrát zavedený v roku 2003 v Národnom parku Schleswig-Holsteinisches Wattenmeer. Odvtedy sa rozšíril do viacerých národných parkov v Nemecku, vrátane Národného parku Berchtesgaden a Národného parku Hainich. Celkovo sa do programu zapojilo viac ako 1 000 partnerov v 27 národných parkoch a biosférických rezerváciách.

Tu je päť konkrétnych príkladov podnikateľských subjektov v Nemecku, ktoré sa zapojili do programu „Partner národného parku", spolu s analýzou prínosov, ktoré im táto spolupráca priniesla:

Agentur am Meer (Národný park Niedersächsisches Wattenmeer)

Profil: Turistická agentúra so sídlom v Hooksiel, špecializujúca sa na prenájom a správu viac ako 55 rekreačných objektov v regióne Wangerland.

Prínosy: Získaním certifikácie „Partner národného parku" v marci 2025 sa Agentur am Meer stala prvou agentúrou na nemeckom pobreží Severného mora, ktorej boli udelené certifikáty pre viac ako 55 individuálnych rekreačných objektov. Táto certifikácia posilnila dôveru hostí v ekologickú kvalitu a regionálnu autenticitu ponúkaných ubytovaní. Okrem toho agentúra implementovala digitálne nástroje, ako sú mobilné aplikácie pre hostí a vlastníkov, čím zvýšila efektivitu a spokojnosť klientov.

WaldResort am Nationalpark Hainich (Národný park Hainich, Durínsko)

Profil: Ubytovacie zariadenie ponúkajúce prírodné wellness pobyty a lesné kúpele v blízkosti UNESCO biosférickej rezervácie.

Prínosy: Ako certifikovaný partner národného parku WaldResort získal prístup k oficiálnym informačným materiálom a školeniam, čo mu umožnilo poskytovať hosťom kvalitné informácie o prírode a udržateľnom turizme. Taktiež sa zapojil do spoločných marketingových aktivít, čo zvýšilo jeho viditeľnosť a prilákalo ekologicky uvedomelých návštevníkov.

Alpirsbacher Klosterbräu (Národný park Schwarzwald)

Profil: Rodinný pivovar v Alpirsbachu, známy využívaním pramenitej vody z vlastných zdrojov.

Prínosy: Partnerstvo s národným parkom posilnilo imidž pivovaru ako ekologicky zodpovedného podniku. Využívanie vody z vlastných prameňov, ktoré sa nachádzajú v chránených oblastiach, zdôrazňuje záväzok k ochrane prírody. Spolupráca tiež otvorila nové možnosti pre spoločné podujatia a propagáciu regionálnych produktov.

Ferienhaus Schwedenchalet am Edersee (Národný park Kellerwald-Edersee)

Profil: Rekreačný dom v obci Vöhl-Harbshausen, v blízkosti jazera Edersee.

Prínosy: Získaním certifikácie ako partner národného a prírodného parku v roku 2024 sa Schwedenchalet stal súčasťou jedinečného dvojitého partnerstva. Táto spolupráca umožnila využívať synergické efekty medzi dvoma chránenými územiami, čo viedlo k zvýšeniu rezervácií a väčšej spokojnosti hostí, ktorí oceňujú ekologické a regionálne hodnoty.

Haus Vogelkiek (Národný park Schleswig-Holsteinisches Wattenmeer)

Profil: Dve rekreačné apartmány na ostrove Nordstrand, prevádzkované Frauke Bangen-Bruhn.

Prínosy: Zapojením sa do partnerstva získala prevádzkovateľka prístup k školeniam a workshopom, ktoré jej pomohli lepšie informovať hostí o význame a ochrane Wattenmeeru. Tento prístup zvýšil spokojnosť hostí a posilnil reputáciu ubytovania ako ekologicky zodpovedného miesta na dovolenku.

Nasledujúca tabuľka uvádza konkrétne benefity, ktoré vybraným podnikateľským subjektom prinieslo členstvo v programe.

Tabuľka 8: Benefity nemeckého programu Partner národných parkov

Park / Región	Typ podnikania	Príjmy pred zapojením	Príjmy po zapojení	Zmena / Efekt
Bavorský les (DE)	Ubytovanie, gastro	20,5 mil. €	27,8 mil. €	+7,3 mil. € (+35,6%)
Eifel (DE)	Rôzne služby	55 mil. € (odh.)	76 mil. €	+21 mil. € (+38%)
Wattenmeer (SH, DE)	Celý región	Pred: 1,2 mld. €	1,6 mld. €	+0,4 mld. € (+33%)
Ferienhaus Schwedenchalet	Prenájom	Neudané	Zvýšená obsadenosť, viac rezervácií	Kvalitatívny nárast
Agentur am Meer (Niedersachsen)	Správa rekreačných domov	Neudané	Zvýšenie dôvery a dopytu, 55 objektov certifikovaných	Dôkaz reputácie a rastu
Hainich (DE)	Wellness a lesné kúpele	Neudané	Vyšší dopyt po ubytovaní, propagácia cez park	Nárast tržieb vďaka partnerstvu
Schwarzwald (DE)	Pivovar	Neudané	Zvýšená návštevnosť a značka spojená s parkom	Zvýšenie regionálneho predaja
Kellerwald-Edersee (DE)	Prenájom rekreačných domov	Neudané	Zvýšenie dopytu po certifikovaných objektoch	Vyššia obsadenosť
Wattenmeer (NI, DE)	Malé ubytovania	Neudané	Zvýšený počet prenocovaní po získaní statusu partnera	Rast obratu a reputácie
Sächsische Schweiz (DE)	Sprievodcovské služby	Neudané	Lepšia viditeľnosť cez parkovú sieť	Rozšírenie klientely

Program „Partner národného parku" v Nemecku je koordinovaný a riadený organizáciou Nationale Naturlandschaften e. V. (NNL) – Nemecké národné prírodné krajiny, ktorá je nástupcom organizácie EUROPARC Deutschland. NNL pôsobí ako zastrešujúca platforma pre všetky veľkoplošné chránené územia v krajine, vrátane národných parkov, biosférických rezervácií a prírodných parkov. Ako nezisková organizácia zabezpečuje nielen koordináciu partnerských programov, ale aj rozvoj projektov zameraných na ochranu prírody, environmentálne vzdelávanie a podporu udržateľného rozvoja.

Financovanie svojej činnosti získava NNL z viacerých zdrojov. Časť prostriedkov pochádza z členských príspevkov, ktoré poskytujú správy chránených území, environmentálne organizácie ako BUND a NABU, ako aj rôzne nadácie a podporné združenia. Ďalším významným zdrojom sú projektové financie z verejných a súkromných zdrojov, vrátane podpory od Spolkového ministerstva životného prostredia či Spolkového úradu pre ochranu prírody. Dôležitú úlohu zohrávajú aj európske fondy, najmä program LIFE+ a iné iniciatívy orientované na ochranu biodiverzity a udržateľný rozvoj. Okrem toho organizácia získava dary a sponzorské príspevky od súkromných darcov, podnikov a nadácií, ktoré podporujú jej environmentálne a vzdelávacie aktivity.

Nationale Naturlandschaften e. V. aktívne spolupracuje s verejnými inštitúciami, ako sú federálne a krajinské ministerstvá, s neziskovými organizáciami vrátane WWF, ako aj s akademickými inštitúciami, ktoré sa zapájajú do výskumných a vzdelávacích projektov. Tieto široké partnerstvá umožňujú NNL realizovať iniciatívy, ktoré prepájajú ochranu prírody s rozvojom regiónov, posilňujú ekologické povedomie verejnosti a podporujú dlhodobo udržateľné hospodárenie v chránených územiach po celom Nemecku.

2.9 Trendy v participatívnom plánovaní

Participatívne plánovanie znamená, že všetky relevantné strany – správa národného parku, miestne samosprávy, podnikatelia, občania, turisti a odborníci – spoločne diskutujú a plánujú rozvoj turizmu, aby bol udržateľný, férový a v súlade s ochranou prírody. V praxi to funguje rôzne úspešne podľa krajiny a konkrétneho regiónu. Tu sú konkrétne príklady a spôsoby, ako sa participatívne plánovanie uplatňuje.

Slovinsko – Triglavský národný park

Model „Triglavski narodni park kot živa krajina" (Živá krajina). Obce, farmári, správa parku a podnikatelia spolu plánujú trasy, služby a rozvoj infraštruktúry. Vznikol systém „eko-alpských dedín", kde sa rozvoj turizmu riadi spoločnými pravidlami (architektúra, mobilita, ekoslužby). Výsledkom bolo zvýšenie príjmov bez poškodenia prírody.

Česko – Šumava a participatívne plánovanie trás

V Národnom parku Šumava sa dlhodobé napätie medzi ochranármi a miestnymi obcami rieši prostredníctvom participatívneho plánovania, ktoré umožňuje zapojenie všetkých zainteresovaných strán do rozhodovacích procesov. V rámci tohto prístupu sa obyvatelia stretávajú s odborníkmi a ochranármi, aby spoločne konzultovali návrhy nových cyklotrás, zonáciu územia či prípadné obmedzenia vstupu do chránených oblastí. Vznikajú tzv. „komunitné konzultácie", otvorené diskusné platformy, kde má každý účastník možnosť predkladať svoje návrhy a hľadať kompromisné riešenia.

Cieľom týchto konzultácií je zohľadniť potreby miestnych obyvateľov a zabezpečiť, aby rozvoj turizmu i ochrana prírody zodpovedali záujmom miestnych komunít. Zároveň sa týmto spôsobom znižujú konflikty medzi ochranármi, samosprávami a podnikateľmi, keďže sa o kľúčových otázkach rozhoduje na základe otvoreného dialógu. Dôležitou súčasťou je aj spoločné plánovanie infraštruktúry, turistických trás a služieb tak, aby boli ekologicky aj sociálne udržateľné.

Pri realizácii komunitných konzultácií sa využívajú rôzne praktické nástroje participácie – od verejných stretnutí a workshopov, ktoré umožňujú priamu diskusiu, cez dotazníky a online platformy zbierajúce názory širšej verejnosti, až po participatívne mapovanie, pri ktorom sa identifikujú problémové oblasti a navrhujú riešenia priamo v teréne.

Výsledkom tohto prístupu je zlepšenie komunikácie a posilnenie dôvery medzi správou parku a miestnymi komunitami. Vďaka spoločnému plánovaniu sú prijímané rozhodnutia transparentnejšie a lepšie akceptované, pričom navrhované projekty majú väčšiu šancu byť udržateľné, vyvážené a prospešné pre všetky zúčastnené strany.

Národný park Cairngorms (Škótsko, UK)

Národný park Cairngorms v Škótsku predstavuje významný príklad participatívneho riadenia chránených území, kde je princíp lokálneho rozhodovania zakotvený priamo v jeho štruktúre správy. Prostredníctvom Rady správy Národného parku Cairngorms (Cairngorms National Park Authority Board) sú miestne komunity aktívne zapojené do rozhodovania o budúcnosti parku, čo zaručuje, že ich hlasy sú priamo zastúpené pri formovaní politík, stratégií a rozvojových plánov.

Rada má 19 členov, ktorých výber zabezpečuje rovnováhu medzi národnými prioritami a miestnymi záujmami. Sedem členov menuje škótska vláda, ďalších päť je priamo volených obyvateľmi parku v rámci piatich volebných obvodov a sedem nominujú miestne samosprávy, ktorých územia zasahujú do parku – Highland, Aberdeenshire, Moray, Angus a Perth & Kinross. Voľby do rady sa konajú každé

štyri až päť rokov; napríklad v marci 2023 obyvatelia parku opäť volili svojich zástupcov. Kandidáti pritom často pochádzajú z miestnych komunít a pôsobia v oblastiach ako ochrana prírody, cestovný ruch či regionálny rozvoj.

Členovia rady zohrávajú kľúčovú úlohu v správe parku – schvaľujú strategické dokumenty, ako napríklad Parkový partnerský plán (Cairngorms National Park Partnership Plan), zúčastňujú sa na plánovacom výbore, ktorý rozhoduje o významných stavebných projektoch, a pôsobia ako ambasádori parku, komunikujúci s verejnosťou i médiami. Za svoju činnosť dostávajú odmenu £239,67 za deň práce, pričom sa práci rady venujú približne tri dni mesačne. Tento model správy zabezpečuje priame zastúpenie miestnych obyvateľov, zohľadnenie potrieb jednotlivých komunít a významne posilňuje dôveru medzi správou parku a jeho obyvateľmi.

Jedným z hlavných nástrojov rady je už spomínaný Parkový partnerský plán, ktorý určuje strategické smerovanie rozvoja a správy Národného parku Cairngorms na obdobie 2022–2027. Dokument bol schválený škótskymi ministrami a vznikol v úzkej spolupráci so stovkou partnerov z verejného aj súkromného sektora, ako aj so samotnými komunitami. Na jeho tvorbe sa podieľalo takmer 1 500 účastníkov verejných konzultácií, čo z neho robí jeden z najotvorenejších plánovacích procesov v škótskom systéme ochrany prírody.

Plán sa sústreďuje na tri kľúčové oblasti: Prírodu (Nature) – obnovu a ochranu ekosystémov s cieľom, aby do roku 2045 bolo polovica územia parku spravovaná v prospech ekologickej obnovy; Ľudí (People) – podporu komunít prostredníctvom dostupného bývania, rozvoja zručností a tvorby pracovných miest v „zelenej ekonomike"; a Miesto (Place) – podporu udržateľnej infraštruktúry, ekologickej dopravy a zlepšenia kvality života obyvateľov i návštevníkov.

Model správy Národného parku Cairngorms je preto často uvádzaný ako príklad dobrej praxe v participatívnom riadení chránených území. Spája transparentné rozhodovanie, aktívnu účasť obyvateľov a strategické plánovanie, ktoré reflektuje potreby ľudí aj prírody, čím vytvára udržateľný rámec pre rozvoj tohto výnimočného územia.

2.10 Trendy v rozhodovaní o použití príjmov z turizmu v NP

Rozhodovanie o použití príjmov z turizmu v národných parkoch je komplexný proces, ktorý si vyžaduje zohľadnenie ekologických, ekonomických aj sociálnych aspektov. Ide o hľadanie rovnováhy medzi ochranou prírodného dedičstva a uspokojovaním potrieb návštevníkov i miestnych komunít. Správne nastavený systém rozhodovania by mal zabezpečiť, aby príjmy z turizmu prispievali nielen k údržbe a ochrane prírodných hodnôt, ale aj k rozvoju udržateľnej infraštruktúry a podpore lokálnych obyvateľov. Transparentnosť, participácia zainteresovaných strán a dlhodobé plánovanie sú pritom kľúčové faktory, ktoré ovplyvňujú efektívnosť a spravodlivosť využívania týchto finančných zdrojov. Tu sú niektoré príklady:

Fínsko

Vo Fínsku je rozhodovanie o využití príjmov z turizmu centralizované, no zároveň prebieha v súlade s princípmi transparentnosti a odborného plánovania. Rozhodujúci vplyv má štátna organizácia Metsähallitus, konkrétne jej divízia Parks & Wildlife Finland. Táto jednotka má na starosti plánovanie, rozdelenie a využitie príjmov generovaných turizmom v národných parkoch. Rozhodnutia sú v súlade s celonárodnými strategickými dokumentmi, ako je napr. „Nature and Recreation Strategy". Ministerstvo poľnohospodárstva a lesného hospodárstva schvaľuje celkový rozpočet a rámce pre

čerpanie prostriedkov a môže určiť prioritné investície. Pri plánovaní využitia prostriedkov prebiehajú regionálne konzultácie s partnermi (obce, turistické združenia, operátori), ktoré ovplyvňujú alokáciu na lokálnej úrovni. Príjmy pochádzajú z prenájmu priestorov, poplatkov za služby, predaja produktov a partnerstiev. Vstup do parkov je bezplatný. Príjmy sa využívajú na údržbu infraštruktúry, rozvoj návštevníckych centier, vzdelávanie, monitoring a zamestnancov. Proces je rozdelený medzi Metsähallitus, ministerstvo a regionálnych partnerov.

Francúzsko

Vo Francúzsku je rozhodovanie o využití príjmov z turizmu v národných parkoch postavené na decentralizovanom a participatívnom modeli. Rozhodujúci vplyv majú správy jednotlivých národných parkov (Établissements publics des parcs nationaux), ktoré sú verejnoprávnymi inštitúciami s vlastným rozpočtom. O rozdelení príjmov rozhoduje Rada parku (Conseil d'administration), v ktorej sú zastúpení zástupcovia štátu, obcí a odborných skupín. Ministerstvo ekologickej transformácie vydáva rámcové stratégie a poskytuje dotácie. Príjmy pochádzajú z návštevníckych centier, sprievodcovských programov, značky Esprit Parc National a iných služieb. Rozhodovanie sa realizuje na základe strategického dokumentu „Charte du parc national". Príjmy sa využívajú na údržbu infraštruktúry, vzdelávanie, spoluprácu s partnermi, monitoring a komunikáciu. Správa parku navrhuje využitie príjmov, rada ho schvaľuje a ministerstvo kontroluje strategický súlad.

Rakúsko

V Rakúsku je správa národných parkov decentralizovaná a funguje na princípe spolupráce medzi federálnou vládou a jednotlivými spolkovými krajinami. Rozhodovanie o využití príjmov z turizmu je rozdelené medzi správu parku, spolkovú krajinu a federálne ministerstvo. Správa národného parku navrhuje ročný rozpočet, ktorý schvaľuje spolková krajina. Ak je zapojené federálne spolufinancovanie, musí ho schváliť aj príslušné ministerstvo. Správy parkov majú autonómiu v čerpaní príjmov z turizmu. Príjmy pochádzajú zo vstupného (v niektorých zariadeniach), služieb, prenájmov a predaja produktov. Používajú sa na údržbu infraštruktúry, návštevnícke centrá, sprievodcov, vzdelávanie a výskum. Model rozhodovania je rozdelený medzi správu, krajinu a federáciu, pričom existuje aj koordinačná platforma Nationalpark Austria.

Poľsko

V Poľsku je správa národných parkov centralizovaná a podlieha štátu, konkrétne Ministerstvu klímy a životného prostredia. Každý park má svoju samostatnú správu, ktorá je štátnou rozpočtovou organizáciou. Správa zodpovedá za tvorbu a plnenie rozpočtu, ktorý zahŕňa príjmy z turizmu. Rozpočet schvaľuje ministerstvo. Príjmy pochádzajú zo vstupného, poplatkov za sprievodcov, prenájmov, predaja produktov a podujatí. Rozhodovanie prebieha tak, že riaditeľ parku zostavuje návrh rozpočtu, ktorý schvaľuje ministerstvo. Po schválení má správa autonómiu pri operatívnom využívaní príjmov, ak dodržiava zákon o verejných financiách. Príjmy sa využívajú na turistickú infraštruktúru, ochranu prírody, vzdelávanie, monitoring a zamestnancov.

Chorvátsko

V Chorvátsku je správa národných parkov centralizovaná, no s vysokou autonómiou jednotlivých parkov v hospodárení. Rozhodovanie prebieha medzi správou národného parku a Ministerstvom hospodárstva a udržateľného rozvoja. Správa národného parku je verejnou inštitúciou so samostatným rozpočtom. Rozpočet a plán činností pripravuje riaditeľ, ministerstvo ich schvaľuje. Príjmy z turizmu (vstupné, parkovanie, preprava, prenájmy) často tvoria väčšinu rozpočtu. Rozhodovanie prebieha tak, že správca navrhuje využitie príjmov, ktoré po schválení ministerstvom

môže autonómne realizovať. Príjmy sa používajú na údržbu infraštruktúry, personál, vzdelávanie, výskum, digitálne služby a ochranu prírody.

Nórsko

V Nórsku je správa národných parkov decentralizovaná a participatívna. Kľúčovú úlohu zohrávajú Rady národných parkov (Nasjonalparkstyrer), ktoré sú zložené zo zástupcov miestnych samospráv a vlastníkov pôdy. Rady rozhodujú o využití príjmov z turizmu, vrátane schvaľovania projektov a rozpočtov. Realizáciu zabezpečuje správca (Verneområdeforvaltning). Štátna agentúra Miljødirektoratet poskytuje odborný dohľad a financovanie, ale nerozhoduje priamo o využití príjmov. Príjmy pochádzajú z prenájmov, poplatkov, návštevníckych služieb a partnerstiev. Používajú sa na infraštruktúru, vzdelávanie, ekologickú ochranu, monitoring a regionálny rozvoj. Model je postavený na lokálnej zodpovednosti v súlade s národnými cieľmi.

Zaradenie príjmov z turizmu do rozpočtu Národného parku predstavuje dôležitý krok k zabezpečeniu finančnej stability a udržateľného rozvoja chránených území. Príjmy generované z turistických aktivít, ako sú vstupné poplatky, parkovacie služby či sprievodcovské programy, môžu výrazne prispieť k financovaniu ochrany prírody, údržbe infraštruktúry a rozvoju environmentálnej výchovy. Efektívne začlenenie týchto zdrojov do rozpočtu však vyžaduje premyslený systém riadenia a transparentné hospodárenie, ktoré zabezpečí, že získané finančné prostriedky budú využité v súlade s cieľmi ochrany prírody a rozvoja regiónu. Takýto prístup zároveň podporuje udržateľný turizmus a zvyšuje dôveru verejnosti v správu národných parkov. Hovoríme o troch kategóriách:

Príjmy z turizmu ako bežná položka rozpočtu

V týchto krajinách je turizmus systémovo zabudovaný do rozpočtovej politiky národných parkov. Parky pravidelne očakávajú príjmy z turizmu (vstupné, služby, partnerstvá) ako súčasť svojho rozpočtu.

- Poľsko (napr. Tatrzański Park Narodowy)
- Chorvátsko (Plitvické jazerá, Krka)
- Francúzsko (Parc national des Écrins)
- Rakúsko (NP Gesäuse, Hohe Tauern)
- Slovinsko (Triglavský národný park)

Odhad: 40–50 % národných parkov v Európe.

Príjmy z turizmu ako nadštandardné (doplnkové) zdroje

V nasledujúcich krajinách sú príjmy z turizmu vnímané ako doplnkový, projektový alebo sezónny zdroj, nie ako hlavný pilier financovania. Financovanie je väčšinou štátne alebo kombinované.

- Fínsko (Parks & Wildlife Finland)
- Nórsko (regionálne rady, decentralizovaný model)
- Švédsko (Sarek National Park)
- Veľká Británia (Lake District – trustový model)
- Nemecko (napr. Bayerischer Wald)

Odhad: 30–40 % národných parkov.

Zmiešaný model

V niektorých krajinách závisí miera začlenenia turizmu do rozpočtu od jednotlivých národných parkov:

- Francúzsko: rozdiel medzi alpskými a morskými parkami
- Nórsko: autonómne rozhodovanie rád národných parkov

Odhad: 10–20 % parkov.

2.11 Trendy v organizačno-právnom rámci manažmentu turizmu v NP v Európe

Vo väčšine európskych krajín je turizmus riadený ako súčasť správy národného parku – zvyčajne prostredníctvom oddelenia návštevníckych služieb alebo verejných vzťahov. Niektoré krajiny však využívajú aj model samostatných organizácií alebo partnerstiev, ktoré sa špecializujú na turizmus a marketing.

Veľká Británia

Hybridný model – Správa parku (napr. Lake District National Park Authority) spolupracuje s nezávislými organizáciami ako Lake District Foundation (fundraising) a National Parks Partnerships (marketing). Turizmus je mimo jadra štátneho riadenia.

Fínsko

Centralizovaný model – Správa turizmu je súčasťou štátnej organizácie Metsähallitus (divízia Parks & Wildlife Finland). Všetky služby a plánovanie prebiehajú v rámci jednej organizácie, bez oddelených entít pre turizmus.

Francúzsko

Správy národných parkov majú samostatné oddelenia pre turizmus (napr. Pôle Accueil et Tourisme), ktoré sú súčasťou verejnoprávnych organizácií. Spolupracujú s miestnymi komunitami, ale turizmus zostáva v rámci parkovej správy.

Rakúsko

Decentralizovaný model – Každý park má vlastnú správu pod spolkovou krajinou. Turizmus rieši vnútorné oddelenie alebo v spolupráci s regionálnymi turistickými organizáciami. Samostatné organizácie nie sú bežné, ale partnerstvá áno.

Poľsko

Centralizovaný model – Turizmus je bežnou súčasťou správy národného parku. Správy majú zákonom stanovenú štruktúru, kde turizmus je jednou z činností. Nie sú zakladané samostatné organizácie pre túto oblasť.

Nórsko

Participatívny model – Turizmus je koordinovaný radami národných parkov, ktoré sú zložené z miestnych zástupcov. Samostatné organizácie sa môžu zapojiť ako partneri (napr. turistické centrá), ale rozhodovanie ostáva v rukách rady.

Slovinsko

Zmiešaný model – Triglavský národný park spolupracuje s regionálnymi turistickými združeniami, ktoré organizujú podujatia a služby, no základná správa turizmu zostáva v kompetencii parku.

2.12 Trendy v modeloch finančného prepojenia medzi podnikateľmi a národnými parkami

V niektorých európskych národných parkoch existujú modely finančného prepojenia medzi podnikateľskými subjektmi a správami národných parkov, ktoré zahŕňajú zdieľanie príjmov z turizmu. Tieto modely sa líšia v závislosti od krajiny a konkrétneho parku, ale často zahŕňajú:

Licenčné poplatky

Podnikatelia platia poplatky za používanie značky národného parku alebo za poskytovanie služieb v jeho území. Vo francúzskom Esprit Parc National podniky používajú značku národného parku na propagáciu svojich produktov (ubytovanie, remeslá, potraviny) a odvádzajú symbolický ročný poplatok (alebo príspevok na marketing). V nemeckom Wadden Sea NP (program Nationalpark-Partner) partneri, ktorí využívajú status spolupracujúceho subjektu, platia poplatok za využívanie loga a participáciu v marketingu parku.

Príklad zmluvnej klauzuly: *Partner sa zaväzuje uhradiť ročný licenčný poplatok vo výške 2 % z obratu za používanie značky 'Esprit Parc National'. Používanie loga je podmienené schválením správy parku a súladom s marketingovými pravidlami.*

Zdieľanie tržieb

Podnikateľ odvádza správe národného parku percento zo zisku alebo obratu z poskytovaných služieb. V NP Plitvické jazerá (Chorvátsko) sú niektoré služby (napr. ekologická doprava, prenájom priestorov, predaj vstupeniek) sú prevádzkované v spolupráci s externými dodávateľmi na báze podielu z tržieb. Vo Francúzsku uzatvárajú národné parky regionálne zmluvy s prevádzkovateľmi rekreačných služieb. V niektorých parkoch, ako napríklad Mercantour, existujú zmluvy s turistickými operátormi, ktorí poskytujú služby v rámci NP a odvádzajú podiel z príjmov podľa sezóny alebo návštevnosti. Z predaja sa odvádza symbolický poplatok (často 1–3 %) alebo paušál, ktorý ide priamo do rozpočtu národného parku alebo je viazaný na spoločné marketingové výdavky.

Príklad zmluvnej klauzuly: *Zmluvné strany sa dohodli, že podnikateľ odvádza 15 % z čistých tržieb z predaja vstupeniek a sprievodcovských služieb správe národného parku. Vyúčtovanie sa vykonáva mesačne spolu s podrobnou evidenciou predaja.*

Dobrovoľné príspevky návštevníkov

Návštevníci sú vyzývaní prispieť na ochranu prírody prostredníctvom dobrovoľných príspevkov, ktoré sú spravované v spolupráci s podnikateľmi. Hotely, agentúry, reštaurácie v NP Lake District (Veľká Británia) sa zapájajú do systému „visitor giving" – napr. £1 za noc pridaný dobrovoľne k účtu klienta, následne odvádzaný nadácii, ktorá podporuje NP. Nie je to priama daň, ale zmluvný záväzok v rámci partnerstva. Výťažok ide na obnovu trás, vzdelávacie aktivity a ochranu prírody. V švajčiarskom Parc Ela návštevníci môžu prispieť prostredníctvom QR kódov na turistických miestach alebo cez ubytovateľov – výnos ide na údržbu trás a edukáciu.

Príklad zmluvnej klauzuly: *Partner sa zaväzuje aktívne zapojiť do systému Visitor Giving formou dobrovoľného príspevku pridaného ku každému ubytovaniu. Vybrané finančné prostriedky budú*

štvrťročne odvádzané na účet nadácie, ktorá ich použije výlučne na aktivity spojené s ochranou a údržbou NP.

Spoločné podniky

Správa parku a podnikateľský subjekt spoločne prevádzkujú turistické služby a delia sa o náklady a výnosy. V chorvátskom NP Krka existuje spoločný prevádzkovateľ elektrických člnov medzi ostrovmi a miestami v NP; správa poskytuje infraštruktúru, podnikateľ prevádzku a servis – zisk sa delí podľa zmluvného pomeru. V Nórsku obce a správy parkov prevádzkujú niektoré návštevnícke zariadenia spoločne s miestnymi prevádzkovateľmi, vrátane zdieľaného riadenia a príjmov.

Príklad zmluvnej klauzuly: *Správa národného parku poskytne infraštruktúru a súhlas na prevádzku služby (eko-loď), zatiaľ čo Partner zabezpečí prevádzku, personál a údržbu. Strany sa dohodli na delení výnosov v pomere 60:40 v prospech Partnera, s tým, že všetky náklady sú uhrádzané z príjmov pred ich rozdelením.*

Tieto modely prispievajú k udržateľnému rozvoju turizmu a zabezpečujú, že príjmy z turistických aktivít sú reinvestované do ochrany prírody a rozvoja miestnych komunít.

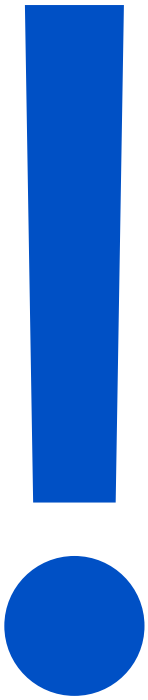
2.13 Hlavné výzvy Národného parku Slovenský raj vyplývajúce z trendov

Riadenie vysokej návštevnosti a jej negatívnych dopadov (zavádzať limity návštevnosti, časové vstupy a iné na ochranu prírody a zlepšenie zážitku).

Ochrana extrémne citlivých roklín (rokliny sú ekologicky extrémne krehké, vegetácia, pôda, voda a živočíchy sú citlivé na tlak turistov)

Preťažená a zastaraná infraštruktúra (stúpajúce očakávania návštevníkov zvyšujú nároky na bezpečné chodníky, rebríky, lávky, toalety, návštevnícke centrá, parkovanie, dopravu a pod.)

Nedostatok dát na riadenie návštevnosti (trendy ukazujú, že moderné parky používajú: GPS monitoring, infra-senzory, AI kamery, analýzu dát pre riadenie návštevnosti).

Chýbajúci, respektíve málo rozvinutý digitálny ekosystém a potreba modernizácie komunikácie (Trendy zdôrazňujú zavedenie digitálnych sprievodcov, AR / GPS aplikácie, varovania o obmedzeniach, edukácia cez aplikácie a pod.)

Potreba intenzívnejšieho vzdelávania návštevníkov (trendy ukazujú, že edukácia má zásadný vplyv na rešpektovanie pravidiel, správanie v prírode, ochranu biotopov, ďalej trendy ukazujú, že tradičné formy (brožúry, tabule) sú málo účinné a treba využívať interaktívne, zážitkové a digitálne formy).

Vysoká závislosť na individuálnej automobilovej doprave (zápchy na Podlesku či Čingove, parkovanie priamo pri vstupoch do roklín, tlak na miestne cesty, negatívny dopad áut na prírodu). Moderné parky prechádzajú na Park & Ride systémy, shuttle busy, cyklodopravu a pod.

Trendy ukazujú, že fragmentované vlastnícke pomery sú prekážkou pri ochrane prírody, a tiež pre turizmus

Nedostatočné prepojenie turizmu a lokálnej ekonomiky, zahraničné príklady ukazujú na modely „partner NP", certifikácie, regionálne značky, zapojenie miestnych podnikateľov, rozdelenie príjmov z turizmu a pod.

Absencia prepojenia finančných tokov a ochrany prírody (moderné parky zavádzajú ekosystémové poplatky, regulujú vstupy, investujú z príjmov do ochrany prírody.)

Potreba participatívneho plánovania (participácia obcí, podnikateľov, organizácií a obyvateľov je v modernom manažmente kľúčová).

3 Zahraničný rámec relevantný k téme turizmus v národných parkoch

Nasledujúca kapitola sa zaoberá zahraničným strategickým, resp. koncepčným rámcom a medzinárodnými inštitúciami, ktoré sú relevantné k téme turizmu v slovenských národných parkoch.

3.1 Úvod do témy

Poznanie zahraničných strategických a koncepčných rámcov, ako aj medzinárodných inštitúcií, ktoré sa venujú ochrane prírody a rozvoju udržateľného turizmu, je pre národné parky Slovenska mimoriadne dôležité. Slovenské národné parky sú súčasťou širšieho európskeho a svetového systému chránených území, a preto ich správa nemôže fungovať izolovane. Musia reagovať na globálne výzvy, ako sú klimatická zmena, strata biodiverzity či tlak masového turizmu, ktoré presahujú hranice jednotlivých štátov. **Znalosť medzinárodných dokumentov a rámcov (napríklad programov UNESCO, smerníc Európskej únie, či odporúčaní IUCN) umožňuje slovenským správam parkov plánovať svoju činnosť v súlade s aktuálnymi trendmi a cieľmi svetovej ochrany prírody.** Dôležitou výhodou poznania týchto rámcov je aj možnosť využívať skúsenosti a osvedčené postupy zo zahraničia. Mnohé krajiny majú dlhodobé skúsenosti s harmonizáciou ochrany prírody a rozvoja turizmu, napríklad Švajčiarsko, Rakúsko či Škandinávia. Ich prístupy k správe chránených území, k zapájaniu miestnych komunít alebo k riadeniu návštevnosti, môžu byť inšpiráciou pre slovenské parky. Vďaka tomu sa môžu vyhnúť chybám, ktoré iné štáty už prekonali, a zároveň zlepšiť ochranu ekosystémov aj kvalitu služieb.

Nemenej dôležité je, že medzinárodné organizácie a programy, ako **EUROPARC Federation, UNESCO, IUCN, Ramsarský dohovor či program LIFE** Európskej únie, ponúkajú finančnú a odbornú podporu. Tieto prostriedky môžu byť využité na obnovu biotopov, zlepšenie infraštruktúry pre návštevníkov alebo environmentálnu výchovu. Bez znalosti týchto inštitúcií by národné parky Slovenska prichádzali o významné príležitosti na rozvoj a modernizáciu. Zároveň platí, že spolupráca so zahraničnými partnermi posilňuje prestíž a dôveryhodnosť slovenských parkov na medzinárodnej úrovni. Zvyšuje sa tým aj ich schopnosť efektívne komunikovať hodnotu prírodného dedičstva Slovenska doma i v zahraničí. Celkovo teda poznanie zahraničného strategického rámca a inštitúcií pomáha národným parkom Slovenska lepšie chrániť prírodu, rozvíjať udržateľný turizmus a prispievať k napĺňaniu globálnych cieľov trvalo udržateľného rozvoja.

3.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme

Správa Národného parku Slovenský raj zohráva dôležitú úlohu v prepojení ochrany prírody s medzinárodným prostredím. Ako orgán zodpovedný za správu jedného z najvýznamnejších chránených území Slovenska musí nielen zabezpečovať ochranu jedinečných prírodných hodnôt, ale aj poznať a aplikovať princípy a ciele, ktoré vyplývajú zo zahraničných strategických a koncepčných rámcov. Tieto rámce predstavujú súbor medzinárodných dohôd, smerníc a odporúčaní, ktoré určujú smerovanie ochrany biodiverzity, trvalo udržateľného rozvoja a ekologicky zodpovedného turizmu.

Správa NP Slovenský raj sa v rámci svojej činnosti opiera o viacero medzinárodných dokumentov a inštitúcií. Patrí sem najmä Agenda 2030 OSN, Dohovor o biologickej diverzite (CBD), Bernský dohovor, či európska sústava Natura 2000, ktorej súčasťou je aj územie Národného parku Slovenský raj. Tieto rámce stanovujú zásady ochrany druhov a biotopov, ktoré musí Správa zohľadňovať vo svojich manažmentových plánoch a pri rozhodovaní o využívaní územia. Dôležitú úlohu zohráva aj spolupráca s organizáciami ako IUCN (Medzinárodná únia na ochranu prírody), EUROPARC Federation, alebo UNESCO, ktoré poskytujú odborné smernice, vzdelávacie programy a priestor na výmenu skúseností.

V oblasti turizmu Správa NP Slovenský raj využíva princípy Európskej charty udržateľného turizmu v chránených územiach, ktorá podporuje rozvoj návštevnosti v súlade s ochranou prírody. Zahraničné skúsenosti pomáhajú správe vytvárať rovnováhu medzi záujmami návštevníkov a potrebami ekosystémov – napríklad v oblasti regulácie vstupu do tiesňav, sprístupňovania chodníkov či environmentálnej výchovy turistov.

Účasť na medzinárodných projektoch, ako sú programy LIFE, Interreg alebo Horizon Europe, umožňuje Správe získavať finančné zdroje, technické vybavenie a odborné know-how pre moderné formy ochrany územia. Tým sa zvyšuje kvalita manažmentu a efektivita opatrení na obnovu a zachovanie prírodného dedičstva.

Celkovo možno povedať, že Správa NP Slovenský raj plní dôležitú úlohu sprostredkovateľa medzi globálnymi cieľmi ochrany prírody a ich uplatňovaním v slovenskej praxi. Aktívnym poznaním a aplikáciou zahraničných strategických rámcov a spoluprácou s medzinárodnými inštitúciami prispieva nielen k zachovaniu výnimočného prírodného bohatstva Slovenského raja, ale aj k posilneniu postavenia Slovenska v oblasti ochrany prírody na európskej a svetovej úrovni.

3.3 Súčasný stav

Nasledujúce podkapitoly charakterizujú súčasné dokumenty a analyzujú ich obsah s vplyvom na ochranu prírody a rozvoj turizmu.

3.3.1 Európska zelená dohoda

Európska zelená dohoda (European Green Deal, 2019) je komplexný strategický dokument Európskej únie zameraný na dosiahnutie klimatickej neutrality do roku 2050. Hoci samotná dohoda neobsahuje osobitnú kapitolu výlučne o turizme v chránených územiach, niektoré jej časti sa nepriamo, ale významne dotýkajú tejto témy. Tu sú hlavné oblasti Zelenej dohody, ktoré majú vplyv na turizmus v chránených územiach:

1. **Biodiverzita – Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030**
   Cieľom je rozšíriť a účinnejšie chrániť sústavu chránených území v rámci EÚ (napr. Natura 2000). Vyzdvihuje význam udržateľného turizmu, ktorý rešpektuje prírodné hodnoty a podporuje miestne komunity.
   Opatrenia:
   - Rozšírenie chránených území na 30 % súše a mora v EÚ.
   - Podpora ekologických foriem cestovného ruchu (eko-turizmus).
   - Posilnenie manažmentu chránených oblastí, vrátane regulácie návštevnosti.
2. **Z farmy na stôl**

Hoci sa zameriava najmä na potravinový systém, podporuje lokálnu produkciu a spotrebu, čo má dopad aj na ponuku v turistických destináciách v chránených oblastiach (napr. miestna gastronómia). Propagácia trvalo udržateľných produktov a služieb je relevantná pre rozvoj eko-agroturizmu.

3. **Udržateľná mobilita**
   Podpora nízkoemisnej dopravy, ktorá je kľúčová pre prístup k chráneným oblastiam (napr. verejná doprava, cyklotrasy, pešie trasy). Zlepšenie prepojenia vidieckych oblastí s mestami ekologickým spôsobom môže zvýšiť dostupnosť prírodných oblastí bez zvyšovania ekologickej záťaže.

4. **Adaptácia na klimatickú zmenu**
   Opatrenia na zvýšenie odolnosti ekosystémov, ktoré sú často predmetom záujmu v turizme. Podpora prírode blízkych riešení (napr. zelená infraštruktúra), ktoré môžu zlepšiť návštevnícku infraštruktúru bez narušenia prírody.

5. **Podpora udržateľného hospodárstva – cirkulárna ekonomika**
   Podporuje udržateľné podnikanie, vrátane turizmu, ktoré znižuje spotrebu zdrojov, odpady a uhlíkovú stopu. Možnosti financovania pre ekologické turistické služby a infraštruktúru.

3.3.2 Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030

Stratégia EÚ v oblasti biodiverzity do roku 2030 je dokument mimoriadne relevantný pre národné parky na Slovensku, pretože poskytuje rámec a konkrétne ciele, ktoré majú priamy dopad na ochranu prírodného dedičstva v členských štátoch. Medzi hlavné odkazy tejto Stratégie pre turizmus v chránených územiach patrí, že **zachovanie a obnova biodiverzity nie je prekážkou turizmu, ale jeho predpokladom**, a aj to, **že prírodné oblasti by mali byť prístupné, ale nie preťažené.**

Ďalšími kľúčovými odkazmi stratégie pre turizmus je to, že 30 % územia EÚ bude chránených, z toho 10 % prísne chránených – turizmus sa musí prispôsobiť týmto obmedzeniam. Ďalej sa podporuje udržateľný cestovný ruch ako forma, ktorá rešpektuje ekosystémy, má nízky dopad na prírodu a prináša benefity miestnym komunitám. Vyžaduje sa zodpovedné riadenie návštevnosti – plánovanie trás, limity, osvetové aktivity. Cieľom je nájsť rovnováhu medzi ochranou biodiverzity a prístupom turistov.

Stratégia stanovuje aj tieto ciele a opatrenia:

1. **Legitimizácia reforiem v oblasti ochrany prírody**
   Stratégia EÚ usmerňuje rozšíriť chránené územia na minimálne 30 % územia EÚ, z toho 10 % má byť prísne chránených. Taktiež sa majú obnoviť poškodené ekosystémy, najmä tie s vysokou schopnosťou viazať uhlík a zadržiavať vodu (napr. mokrade, lesy, riečne systémy). Nutné je aj zastaviť úbytok druhov a biotopov, vrátane ochrany voľne žijúcich druhov a genetickej rozmanitosti.

2. **Posilnenie správy a financovania národných parkov**
   Stratégia EÚ vyzýva na zlepšenie správy chránených území cez integrované plány manažmentu a aktívnu účasť miestnych komunít. Finančné prostriedky na opatrenia zamerané na biodiverzitu majú byť mobilizované z EÚ fondov (napr. LIFE, fondy na obnovu, CAP).

3. **Ochrana starých lesov a prírodných biotopov**
   EÚ stratégia kladie dôraz na ochranu posledných pralesov a prirodzených lesov a zastavenie nelegálnej alebo neudržateľnej ťažby dreva.

4. **Spolupráca a výmena poznatkov**
   Stratégia EÚ podporuje vytváranie sietí a výmenu know-how medzi krajinami a spoločný výskum a monitorovanie biodiverzity.

3.3.3 Uznesenie Európskeho parlamentu o vytvorení stratégie EÚ pre udržateľný cestovný ruch

Uznesenie z 25. marca 2021 obsahuje viacero častí, ktoré sa priamo týkajú chránených území a ich využívania v rámci cestovného ruchu. Kľúčové body zahŕňajú:

1. **Podpora alternatívnych foriem cestovného ruchu:** Uznesenie zdôrazňuje význam podpory alternatívnych foriem cestovného ruchu, ako sú kultúrny a udržateľný cestovný ruch, agroturistika, cestovanie za divou prírodou a ekoturistika. Tieto formy cestovného ruchu by mali rešpektovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo miestnych komunít, aby sa zabránilo nadmernému cestovnému ruchu.
2. **Zachovanie prírodného dedičstva a biodiverzity:** Uznesenie zdôrazňuje potrebu navrhnúť politiky na zachovanie prírodného dedičstva a biodiverzity, ktoré rešpektujú sociálno-kultúrnu autentickosť hostiteľských komunít a zabezpečujú udržateľnosť.
3. **Rozvoj vidieckeho cestovného ruchu a ekoturistiky:** Uznesenie zdôrazňuje, že miestne remeselné činnosti, agroturistika, vidiecky cestovný ruch a ekoturistika sú neoddeliteľnou súčasťou udržateľného cestovného ruchu s dôrazom na objavovanie prírody a vidieka v Európe prostredníctvom trás vhodných na pešiu turistiku, bicyklovanie alebo jazdu na koni.

3.3.4 Smernica o biotopoch

Smernica o biotopoch (Habitats Directive 92/43/EEC) obsahuje relevantné časti pre turizmus v chránených územiach v nasledujúcich článkoch:

Článok 2 – Cieľ smernice

Smernica si kladie za cieľ zachovanie biodiverzity a zároveň zohľadňuje ekonomické, sociálne a kultúrne požiadavky, čo umožňuje istý priestor pre udržateľný turizmus, ak je v súlade s ochranou druhov a biotopov.

Článok 6 – Ochranné opatrenia v lokalitách Natura 2000

Požaduje, aby členské štáty zaviedli vhodné opatrenia na predchádzanie zhoršenia biotopov a rušenia druhov, pre ktoré je lokalita určená. Sem patrí aj regulácia alebo obmedzenie turizmu, ak by mal negatívny vplyv na druhy alebo biotopy.

Ďalej vyžaduje tzv. posúdenie vplyvov na územie Natura 2000 pre každý plán alebo projekt (vrátane turistickej infraštruktúry), ktorý by mohol mať významný vplyv – napr. výstavba chodníkov, lanoviek, parkovísk, infocentier. Ak sa zistí negatívny vplyv, projekt nemôže byť povolený, ak neexistujú výnimočné dôvody verejného záujmu. Ak by sa výnimočne turistický projekt povolil napriek negatívnym dopadom, musia sa prijať kompenzačné opatrenia, aby sa zabezpečila celková súdržnosť sústavy Natura 2000.

3.3.5 Smernica o vtákoch

Smernica o vtákoch (Birds Directive 2009/147/EC) je spolu so Smernicou o biotopoch základným právnym pilierom ochrany prírody v EÚ. Aj keď priamo nepoužíva výraz „turizmus" alebo „cestovný ruch", obsahuje v svojich článkoch viacero ustanovení, ktoré sa nepriamo, ale veľmi konkrétne dotýkajú turizmu v chránených územiach, najmä ak ide o územia sústavy Natura 2000. Vv prípade vtáctva ide o tzv. Chránené vtáčie územia – CHVÚ.

Článok 4 – Ochrana druhov a biotopov

Tento článok vyžaduje, aby členské štáty: vymedzili a chránili územia, ktoré sú najvhodnejšie pre ochranu vtákov (tzv. SPA – Special Protection Areas, u nás CHVÚ); prijali vhodné opatrenia na zabránenie narušovania druhov vtákov, najmä počas hniezdenia, migrácie a zimovania; zabezpečili, že žiadne aktivity (vrátane turizmu) neohrozia zachovanie druhov a ich biotopov. *Pozn.:* Turistické aktivity môžu byť obmedzené, ak by rušili chránené druhy vtákov (napr. výlety počas hniezdneho obdobia, lety dronov, vodné športy v blízkosti kolónií).

Článok 5 – Ochrana jednotlivých druhov vtákov

Zakazuje činnosti, ktoré by viedli k úmyselnému rušeniu vtákov, najmä v období rozmnožovania a výchovy mláďat. *Pozn.:* Aj masový turizmus, hlučné skupiny, lety balónom alebo lanovky môžu byť považované za rušenie, ak ohrozujú citlivé druhy.

Článok 6 – Výnimky

Umožňuje výnimky zo zákazov len za špecifických podmienok, ak neexistuje iné riešenie a ak sú výnimky prísne kontrolované. *Pozn.:* Napríklad pri projektoch cestovného ruchu, ktoré by mohli ovplyvniť populácie vtákov, je nutné odôvodniť výnimku verejným záujmom a zároveň zabezpečiť kompenzačné opatrenia.

Článok 10 a 11 – Výskum a regulácia

Členské štáty majú podporovať výskum a sledovanie vplyvov ľudskej činnosti (vrátane rekreácie a turizmu) na populácie vtákov a regulovať činnosti, ktoré ich môžu ohroziť. *Pozn.:* Pravidelné monitorovanie vplyvov turizmu v CHVÚ je teda povinnosťou štátu.

3.3.6 Spôsob transformácie cestovného ruchu

Dokument "Spôsob transformácie cestovného ruchu" (Transition Pathway for Tourism), publikovaný Európskou komisiou vo februári 2022, identifikuje 27 oblastí opatrení na podporu zelenej a digitálnej transformácie a zvýšenie odolnosti európskeho cestovného ruchu. Cieľom je mať do roku 2030 udržateľný, konkurencieschopný a digitálne pripravený európsky cestovný ruch, ktorý je zároveň priateľský k ľuďom aj planéte. Hlavné body dokumentu zahŕňajú:

1. **Zelená transformácia**
   Investície do obehového hospodárstva - zníženie spotreby energie, odpadu, vody a znečistenia prostredníctvom ekologicky efektívnych turistických služieb.
   Udržateľná mobilita - podpora ekologických spôsobov dopravy v turistických destináciách s cieľom znížiť uhlíkovú stopu.

2. **Digitálna transformácia**
   Zdieľanie dát - podpora výmeny dát na umožnenie inovatívnych turistických služieb a efektívnejšieho manažmentu destinácií.

Digitálne zručnosti - zvýšenie digitálnych kompetencií pracovníkov v cestovnom ruchu na využívanie nových technológií.

3. **Odolnosť a inklúzia**
   Zlepšenie riadenia destinácií - posilnenie spolupráce medzi verejným a súkromným sektorom na zvýšenie odolnosti voči krízam.
   Sociálna udržateľnosť - zabezpečenie spravodlivých pracovných podmienok a prístupu k turistickým službám pre všetkých.

4. **Podpora zainteresovaných strán**
   Spolupráca – zapojenie všetkých relevantných aktérov do implementácie transformačných opatrení.
   Financovanie a investície – mobilizácia zdrojov na podporu zelenej a digitálnej transformácie v cestovnom ruchu.

3.3.7 Globálny etický kódex cestovného ruchu

Dokument je súbor zásad a odporúčaní, ktorý vydala Svetová organizácia cestovného ruchu OSN (UNWTO) v roku 2001, revidovaný bol v r.2019. Jeho cieľom je usmerniť rozvoj cestovného ruchu tak, aby bol udržateľný, zodpovedný a etický voči ľuďom, kultúre a životnému prostrediu.

Má význam pre prax, keď slúži ako morálny kompas pre krajiny, podniky aj turistov; tvorí základ pre zodpovedné stratégie rozvoja turizmu a posilňuje myšlienku, že turizmus nie je len biznis, ale aj zodpovednosť.

Cieľom kódexu je prispieť k vzájomnému porozumeniu medzi národmi a kultúrami. Zabezpečiť, aby turizmus rešpektoval ľudské práva a miestne komunity, chránil životné prostredie a kultúrne dedičstvo a bol inkluzívny, dostupný a spravodlivý. Ako **10 základných princípov** uvádza:

1. Turizmus a vzájomné porozumenie - podpora mieru, rešpektu medzi kultúrami a tolerancie.
2. Turizmus a udržateľný rozvoj - turizmus musí rešpektovať životné prostredie a prírodné zdroje.
3. Turizmus a kultúrne dedičstvo - povinnosť zachovávať a propagovať miestnu kultúru a tradície.
4. Hostiteľské komunity - miestni obyvatelia majú právo získať férový podiel z výhod turizmu.
5. Zodpovednosť podnikateľov - etické správanie, ochrana životného prostredia, podpora zamestnanosti.
6. Práva a povinnosti turistov - turisti by sa mali správať zodpovedne, rešpektovať kultúru a prírodu.
7. Právo na turizmus - cestovanie má byť prístupné všetkým bez diskriminácie.
8. Pracovné podmienky v turizme - ochrana práv pracovníkov, dôstojná mzda, bezpečnosť práce.
9. Ochrana pred vykorisťovaním - boj proti sexuálnemu zneužívaniu, najmä žien a detí.
10. Implementácia kódexu- spolupráca medzi vládami, firmami a občianskou spoločnosťou.

3.3.8 Ako urobiť cestovný ruch udržateľnejším: Príručka pre tvorcov politík

Ako urobiť cestovný ruch udržateľnejším: Príručka pre tvorcov politík (Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers) je odborný dokument vypracovaný v roku 2005 v spolupráci medzi UNEP (United Nations Environment Programme) – Program OSN pre životné prostredie a UNWTO (World Tourism Organization) – Svetovou organizáciou cestovného ruchu. Je to praktický návod pre vlády, samosprávy a tvorcov politík, ktorý ukazuje, ako robiť cestovný ruch udržateľnejším. Dokument poskytuje nástroje, stratégie a odporúčania, ktoré pomáhajú formovať politiku v oblasti turizmu tak, aby rešpektoval životné prostredie, bol ekonomicky efektívny a zároveň spoločensky spravodlivý.

Táto príručka má viacero častí, ktoré sú mimoriadne relevantné pre turizmus v národných parkoch a iných chránených územiach. Tieto časti sa zameriavajú najmä na ochranu prírody, kontrolu návštevnosti, udržateľnú infraštruktúru a spoluprácu s komunitami.

Z 12 základných cieľov udržateľného turizmu sú najdôležitejšie pre NP:

Cieľ 1 – Minimalizácia negatívnych dopadov na životné prostredie

Zásadné pre NP: obmedzenie erózie, rušenia druhov, tvorby odpadu a degradácie biotopov.

Cieľ 3 – Ochrana prírodného a kultúrneho dedičstva

Zamerané na zachovanie biologickej rozmanitosti, krajinných hodnôt a tradičných foriem hospodárenia.

Cieľ 6 – Kvalita života miestnych obyvateľov

Relevantné v prípadoch, keď turizmus v NP ovplyvňuje komunity žijúce v alebo okolo parku.

Z nástrojov, ktoré sa v rámci politík môžu využiť, uvádza regulačné nástroje ako územné plánovanie – usmerňovanie, kde môže turizmus prebiehať a kde nie (v súlade so zonáciou NP); obmedzenie prístupu – sezónne alebo početné limity návštevníkov v ekologicky citlivých lokalitách; environmentálne posudzovanie – povinnosť hodnotiť vplyv nových turistických zariadení (napr. lanovky, chaty) na prírodu. Medzi ekonomické nástroje radí poplatky za vstup – môžu slúžiť na financovanie ochrany a údržby NP; dotácie a podpora pre udržateľné podnikanie v okolí NP (napr. eko-ubytovanie, agroturistika) a cenovú politiku – diferenciácia cien podľa sezóny, dopravy alebo druhu aktivity. Súčasťou sú aj dobrovoľné iniciatívy ako eko-certifikáty a značenie pre poskytovateľov služieb v NP; etické kódexy správania pre návštevníkov (tiché pozorovanie zvierat, zákaz umiestňovania odpadu) a participácia miestnych komunít na riadení turizmu (komunitný turizmus, sprievodcovské služby).

V oblasti implementácie a riadenia dokument uvádza monitorovanie návštevnosti – sledovanie počtu návštevníkov, ich pohybu a vplyvu na prírodu; vzdelávanie a informovanie návštevníkov – náučné chodníky, informačné centrá, digitálne nástroje a inštitucionálnu spoluprácu – medzi správou NP, obcami, podnikateľmi a mimovládnymi ochranármi.

3.3.9 Ciele OSN v oblasti udržateľného rozvoja

Ciele udržateľného rozvoja OSN (UN Sustainable Development Goals) – sú globálne ciele, ktoré boli prijaté Organizáciou Spojených národov (OSN) v roku 2015 ako súčasť Agendy 2030. Ide o 17 konkrétnych cieľov, ktoré si kladú za úlohu zlepšiť život ľudí na Zemi a zároveň chrániť planétu. Najrelevantnejšie ciele SDGs pre turizmus uvádza nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 9: Súvis cieľov SGD s turizmom

Cieľ	Súvis s turizmom
SDG 8 – Dôstojná práca a hospodársky rast	Turizmus vytvára milióny pracovných miest, najmä v rozvojových oblastiach.
SDG 12 – Zodpovedná výroba a spotreba	Podpora udržateľných turistických služieb, ekologických ubytovaní a redukcie odpadu.
SDG 15 – Život na súši	Udržateľný turizmus ako nástroj na ochranu biodiverzity v chránených územiach.
SDG 11 – Udržateľné mestá a komunity	Turizmus ako súčasť revitalizácie kultúrneho dedičstva a miestnej identity.
SDG 13 – Klimatická akcia	Znižovanie uhlíkovej stopy cez zelenú dopravu a infraštruktúru v turizme.

3.3.10 Ako fungujú národné parky v Európe

Dokument Ako fungujú národné parky v Európe (komentár, IEP MŽP, 2020) porovnáva správu národných parkov v 11 európskych krajinách (napr. Fínsko, Švédsko, Česko, Maďarsko, Nemecko...) Zameriava sa na konflikty záujmov (napr. ochrana vs. lesníctvo), vlastnícke vzťahy, systém správy (ministerstvá, organizácie), zaradenie podľa IUCN kategórií a financovanie a výkupy pozemkov.

3.3.11 Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch

Dokument Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch (porovnávacia analýza, Parlamentný inštitút, 13/2021) porovnáva modely správy národných parkov v siedmich štátoch: Maďarsko, Nemecko, Poľsko, Rakúsko, Slovinsko, Španielsko a Švajčiarsko. Zameriava sa na podriadenosť parkov štátnym rezortom, riešenie konfliktov záujmov (ochrana vs. turizmus, lesníctvo, infraštruktúra), jednotnosť správy a vlastnícke vzťahy.

Tabuľka 10: Porovnanie základných ukazovateľov

Krajina	Počet NP	Verejné pozemky	Konflikty záujmov	Jednotná správa
Slovensko	9	52 %	Lesníctvo, ekonomické záujmy	Nie*
Maďarsko	10	100 %	Lesníctvo, poľnohospodárstvo	Áno
Fínsko	40	100 %	Žiadne	Áno
Česko	4	93 %	Turizmus, poľnohospodárstvo	Áno
Slovinsko	1	46 %	Viacnásobné	Nie
Nemecko	16	85 %	Lesníctvo, poľovníctvo, infraštruktúra	Nie
Švajčiarsko	1	Kompenzovaný prenájom	Žiadne – úplná ochrana	Áno
* v súčasnosti (2025) Áno				

Nasledujúce podkapitoly analyzujú existujúce inštitúcie.

3.3.12 Medzinárodná únia na ochranu prírody

IUCN – International Union for Conservation of Nature (Medzinárodná únia na ochranu prírody) je najväčšia a najstaršia globálna organizácia zameraná na ochranu prírody a trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov, založená v r. 1948 so sídlom v Švajčiarsku. Má viac ako 1400 členov zo 170+ krajín, vrátane vlád, mimovládnych organizácií, vedeckých inštitúcií a komunitných organizácií.

Posudzuje stav prírody a biodiverzity – najznámejší je tzv. Červený zoznam ohrozených druhov (IUCN Red List). Podporuje ochranu chránených území a vytvára globálne štandardy pre ich správu. Publikuje vedecké správy a odporúčania pre environmentálnu politiku. Spolupracuje s OSN, vládami a odborníkmi na tvorbe zákonov a stratégií pre ochranu životného prostredia. Koordinuje veľké globálne projekty, napríklad v oblasti klimatickej zmeny, udržateľného rybolovu, lesného hospodárstva a vodných ekosystémov. Vytvára a aktualizuje tzv. červený zoznam IUCN, ktorý klasifikuje rastliny a živočíchy podľa stupňa ohrozenia – od "menej ohrozený" až po "vyhynutý". Je to najuznávanejší systém hodnotenia druhov na svete.

Slovensko je členom IUCN a medzi slovenských členov patria niektoré univerzity, výskumné inštitúcie a organizácie, ktoré sa venujú ochrane prírody.

V súvislosti s turizmom v národných parkoch je IUCN veľmi relevantná autorita, pretože vytvára globálne štandardy a odporúčania, ako má byť turizmus v chránených územiach udržateľný a šetrný k prírode.

Kľúčové body IUCN v súvislosti s turizmom v národných parkoch sú:

Kategorizácia chránených území

IUCN definuje 6 kategórií chránených území – národné parky patria najčastejšie do Kategórie II, ktorá má hlavný cieľ: Ochrana prírody a zároveň umožnenie rekreačného využívania a turizmu bez negatívneho dopadu. Turizmus je v tejto kategórii povolený, ale musí byť dobre manažovaný a nekonfliktný s ochranou prírody.

Ponuka IUCN

IUCN poskytuje návody a príručky, ako zaviesť ekoturizmus a minimalizovať dopady na prírodu. Príklady dobrej praxe z národných parkov po celom svete (napr. obmedzovanie počtu návštevníkov, vytváranie ekologických infraštruktúr, zapájanie miestnych komunít). Indikátory a metodiky na meranie udržateľnosti turizmu.

Zapojenie miestnych komunít

IUCN kladie dôraz na to, aby turizmus prinášal prospech aj miestnym obyvateľom (ekonomicky aj sociálne) a komunity boli zapojené do rozhodovania a správy územia.

Riziká, na ktoré IUCN upozorňuje

Príliš vysoký počet turistov (over-tourism). Zničenie prírodných biotopov (napr. cez neregulované chodníky). Znečistenie a hluk. Vplyv na ohrozené druhy (napr. rušenie počas rozmnožovania).

Odporúčané dokumenty IUCN

Turizmus a manažment návštevníkov v chránených územiach (Tourism and Visitor Management in Protected Areas) " – podrobný manuál pre správcov národných parkov. Kľúčové myšlienky IUCN: Turizmus môže byť prínosom, ale len vtedy, ak sa riadi udržateľne. Potrebné je plánovanie, zber údajov a manažment návštevníkov. Treba vytvoriť jasné zóny v parku (napr. tichá zóna, turistická zóna, prísne chránené územie). Podpora ekoturizmu a miestnych iniciatív.

Usmernenia IUCN pre uplatňovanie kategórií manažmentu chránených území (Guidelines for Applying Protected Area Management Categories)

Národné parky spadajú do Kategórie II – ochrana prírody + rekreácia. Cieľom nie je masový turizmus, ale prírodný zážitok bez rušenia biodiverzity. Turizmus je povolený len vtedy, ak je v súlade s ochranou

prírody, je udržateľne regulovaný (napr. limity počtu ľudí) a má vzdelávací aspekt. Smernica IUCN pre plánovanie a manažment - Udržateľný cestovný ruch v chránených územiach (Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management) poskytuje nasledovné významné odkazy:

- Zaviesť nástroje hodnotenia dopadov (napr. LAC – Limits of Acceptable Change).
- Monitoring návštevnosti a dopadov na prostredie.
- Vzdelávanie turistov a ich vedenie k rešpektu voči prírode.
- Spolupráca so samosprávou, občanmi a podnikateľmi.

Zhrnutie konkrétnych odporúčaní IUCN pre slovenské národné parky:

- **Zónovanie národných parkov:** Zaviesť jasne vymedzené zóny podľa stupňa ochrany a turistického využitia, pričom sa musí zamedziť vstupu do prísne chránených oblastí, ak by to mohlo ohroziť druhy alebo biotopy.
- **Riadenie návštevnosti:** Zbierať dáta o pohybe návštevníkov pomocou senzorov, počítadiel či dronov, zavádzať rezervačné systémy alebo limity v exponovaných lokalitách a presmerovávať turistov na menej zaťažené trasy.
- **Vzdelávanie a komunikácia:** Informovať návštevníkov o pravidlách správania, chránených druhoch a význame územia s využitím interaktívnych prvkov ako sú mobilné aplikácie, náučné chodníky či QR kódy.
- **Podpora ekoturizmu a lokálnych komunít:** Posilňovať postavenie miestnych sprievodcov, farmárov a remeselníkov, zavádzať programy eko-certifikácie pre ubytovanie a aktivity a uprednostňovať malé, udržateľné formy turizmu pred masovými a komerčnými modelmi.
- **Spolupráca so správcami, samosprávami a MVO:** Vytvoriť integrovaný model správy národného parku, do ktorého sa aktívne zapájajú miestne komunity, samosprávy a neziskové organizácie, vrátane ich účasti na monitoringu a komunikácii s verejnosťou.

3.3.13 Svetová organizácia cestovného ruchu

UNWTO – Svetová organizácia cestovného ruchu (World Tourism Organization) je globálna špecializovaná agentúra Organizácie Spojených národov (OSN), ktorá sa zameriava na rozvoj, podporu a koordináciu globálneho cestovného ruchu.

Jej poslaním a cieľom je podporovať udržateľný, inkluzívny a etický rozvoj turizmu. Slúži ako platforma pre medzinárodnú spoluprácu; zbiera, analyzuje a zverejňuje štatistiky a výskum v cestovnom ruchu. Poskytuje aj odborné poradenstvo a usmernenia pre vlády a súkromný sektor. Medzi jej hlavné oblasti činnosti patrí:

1. Udržateľný cestovný ruch v podobe podpory ekologických, sociálnych a ekonomicky zodpovedných foriem turizmu či iniciatívy ako Tourism for SDGs (Sustainable Development Goals).
2. Politika a regulácia prostredníctvom pomoci vládam pri tvorbe národných stratégií cestovného ruchu a odporúčaní k regulácii, bezpečnosti, vízovej politike.
3. Vzdelávanie a inovácie, podpora výskumu, digitálnych riešení, e-learningu, iniciatíva UNWTO Academy a UNWTO Tourism Startup Competition.
4. Zber dát a výskum, zverejňovanie štatistík o svetovom turizme (napr. World Tourism Barometer, Tourism Highlights), vývoj metodiky pre sledovanie turizmu na regionálnej a globálnej úrovni.
5. Etika a zodpovednosť cez prijatie Globálneho etického kódexu pre cestovný ruch, boj proti nadmernému turizmu a podporuje práva komunít.

Slovensko ako členský štát môže využívať odbornú podporu pri tvorbe turizmu (napr. stratégie, dátové nástroje); zapájať sa do medzinárodných iniciatív (napr. eko-turizmus, vidiecky turizmus) a propagovať regióny prostredníctvom programov ako Best Tourism Villages.

3.3.14 Globálna rada pre trvalo udržateľný cestovný ruch

Globálna rada pre trvalo udržateľný cestovný ruch (GSTC – Global Sustainable Tourism Council) je medzinárodná organizácia, ktorá vytvára globálne štandardy pre udržateľnosť v cestovnom ruchu. Cieľom GSTC je určiť čo znamená "udržateľný cestovný ruch" v praxi – nielen ako teória, ale konkrétne zásady, ktoré môžu destinácie, hotely, touroperátori a iné subjekty dodržiavať a certifikovať. Medzi hlavné aktivity GSTC patrí:

1. **Definovanie kritérií udržateľnosti (GSTC Criteria)**
   GSTC vypracoval 2 hlavné sady kritérií: GSTC Industry Criteria – pre hotely, cestovné kancelárie a ďalších poskytovateľov služieb a GSTC Destination Criteria – pre mestá, regióny a národné parky ako turistické destinácie. Tieto kritériá sa delia do 4 pilierov: udržateľný manažment, sociálno-ekonomické prínosy pre komunitu, kultúrne dedičstvo, environmentálne dopady.

2. **Akreditácia certifikačných systémov**
   GSTC samo nevydáva certifikáty, ale overuje (akredituje) iné organizácie, ktoré certifikujú ubytovacie zariadenia alebo destinácie – napríklad: EarthCheck, Green Key, Travelife a Biosphere. To zaručuje, že tieto certifikácie sú v súlade s medzinárodnými štandardmi.

3. **Vzdelávanie a školenia**
   GSTC ponúka online aj osobné kurzy na tému udržateľného turizmu (pre destinácie, firmy, študentov). Trénuje aj auditórov, manažérov a plánovačov. Organizuje regionálne fóra a webináre.

4. **Poradenstvo a podpora destinácií**
   Pomáha miestnym a národným autoritám (napr. regiónom, národným parkom) aplikovať princípy udržateľnosti ako plánovanie a hodnotenie destinácií, zapájanie komunít a riadenie návštevnosti a monitorovanie.

GSTC je dôležité pre národné parky, pretože je globálne rešpektovaným štandardom, ktorému dôverujú OSN, Európska komisia, svetové značky (Booking, Trip.com). Pomáha odlíšiť skutočne udržateľné projekty od greenwashingu (zelené zavádzanie). Slúži ako nástroj pre samosprávy, národné parky aj podnikateľov, ktorí chcú rozvíjať zodpovedný turizmus.

Aj na Slovensku by správy národných parkov mohli aplikovať GSTC Destination Criteria ako rámec pre hodnotenie udržateľnosti**.** Ubytovatelia alebo farmy môžu spolupracovať s certifikačnými partnermi GSTC. A pre samosprávy a regióny je to vstupenka do medzinárodných ekoturistických iniciatív.

3.3.15 EUROPARC Federation

EUROPARC federation je európska federácia národných parkov, prírodných rezervácií a ďalších chránených území. Je to najväčšia sieť organizácií, ktoré sa venujú ochrane prírody a trvalo

udržateľnému rozvoju v Európe. Členmi je viac než 400 organizácií z 40+ krajín – správy národných parkov, regionálne úrady, mimovládne organizácie, odborné inštitúcie.

Medzi jej hlavné ciele patrí podpora efektívneho manažmentu chránených území; posilnenie spolupráce medzi členmi naprieč Európou; podpora udržateľného turizmu, ekologického vzdelávania a komunitného rozvoja; vytváranie platforiem na zdieľanie osvedčených postupov.

Medzi kľúčové iniciatívy federácie patrí:

1. Európska charta udržateľného turizmu v chránených územiach (ECST) ako dobrovoľný certifikačný systém, ktorý pomáha správcom území rozvíjať turizmus v súlade s ochranou prírody. Cieľom je vytvoriť "lepšie miesta na život aj na návštevu". Zapája miestne komunity, podnikateľov a samosprávy.
2. Junior Ranger Programme ako vzdelávací program pre mladých ľudí vo veku 12–18 rokov, ktorí sa učia o ochrane prírody a aktívne sa zapájajú do činností v národných parkoch.
3. TransParcNet & Europarc Conference - siete a podujatia, ktoré spájajú odborníkov a správcov parkov na výmenu skúseností a inovácií.

Členstvo v EUROPARC môže pomôcť slovenským národným parkom pripojiť sa k prosperujúcej sieti profesionálov z chránených území. Môžu zároveň získať politické zastúpenie na úrovni EÚ. Medzi ďalšie benefity patrí zdieľanie skúseností a učenie sa od iných manažérov chránených území v celej Európe; využívanie neobmedzeného prístupu k zdrojom EUROPARC, vrátane webinárov, prípadových štúdií, workshopov a ďalších; účasť v jednej alebo viacerých komisiách EUROPARC; získať zľavy na podujatia EUROPARC či voľný prístup na každoročný seminár Siggen. A čo je najdôležitejšie, podporiť poslanie EUROPARC dosiahnuť trvalo udržateľnú prírodu, ktorú si ľudia vážia.

3.3.16 Výbor pre cestovný ruch pri OECD

Cieľom Výboru pre cestovný ruch pri OECD (OECD – Tourism Committee) je podpora inovatívneho, inkluzívneho a udržateľného rozvoja cestovného ruchu ako súčasť hospodárskeho rastu a regionálneho rozvoja.

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) zohráva dôležitú úlohu v oblasti tvorby politík, najmä v sektore cestovného ruchu. Vyvíja politické rámce a odporúčania, ktoré sú určené pre členské štáty v oblastiach ako je udržateľný turizmus, inovácie a digitalizácia, obnova po krízach vrátane pandémie COVID-19 či regionálny rozvoj so zameraním na podporu malých a stredných podnikov.

Jednou z kľúčových činností OECD je aj systematický zber a analýza dát. Organizácia každé dva roky publikuje vlajkovú správu „OECD Tourism Trends and Policies", ktorá poskytuje prehľady o výdavkoch, zamestnanosti a príjmoch v cestovnom ruchu v jednotlivých krajinách. Zároveň obsahuje prípadové štúdie, ktoré prezentujú dobré praxe a úspešné prístupy členov OECD.

OECD zároveň kladie dôraz na podporu zodpovedného turizmu. Vo svojich odporúčaniach vyzýva na integráciu ochrany prírody, klimatických cieľov a zapojenia miestnych komunít do plánovania a realizácie turistických aktivít. V tejto oblasti spolupracuje s medzinárodnými organizáciami ako UNWTO, WTTC, Európska komisia a ďalšími relevantnými partnermi.

Dôležitou platformou OECD je aj fórum pre dialóg a výmenu skúseností. Organizácia pravidelne pripravuje stretnutia ministrov, odborníkov a predstaviteľov praxe s cieľom podporiť medzištátnu výmenu inovácií a overených riešení, ktoré môžu zefektívniť rozvoj turizmu.

Pre Slovensko znamená členstvo v OECD množstvo príležitostí. Môže využiť odporúčania OECD pri tvorbe národných a regionálnych stratégií cestovného ruchu. Slovenské ministerstvo zodpovedné za turizmus sa zúčastňuje rokovaní výboru, čím získava prístup k aktuálnym poznatkom a možnosť ovplyvniť diskusiu. Lokálne iniciatívy, napríklad spolupráca medzi národnými parkami a podnikateľmi, môžu byť zosúladené s odporúčaniami OECD, čím sa zvyšuje ich šanca na úspech pri získavaní európskych grantov. OECD taktiež poskytuje argumentačnú základňu pre potrebu udržateľného financovania národných parkov, napríklad prostredníctvom príjmov z turizmu. Inšpiráciou môže byť aj dôraz na decentralizáciu turizmu a podporu vidieckych oblastí a malých podnikateľov, čo je plne v súlade s cieľmi programov ako INTERREG, LIFE alebo Plán obnovy.

3.3.17 Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru

UNESCO, Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), spravuje zoznam Svetového dedičstva (World Heritage List), ktorý zahŕňa množstvo významných kultúrnych a prírodných lokalít na celom svete. Medzi tieto lokality patria aj viaceré národné parky či chránené územia. Prírodné lokality, ktoré sú zapísané na zozname svetového dedičstva, musia vykazovať výnimočnú univerzálnu hodnotu (OUV – Outstanding Universal Value), ktorú je potrebné chrániť aj pri rozvoji cestovného ruchu.

UNESCO považuje turizmus za potenciálny nástroj ochrany, nie za hrozbu. Zdôrazňuje, že vhodne riadený turizmus môže prispievať k ochrane lokalít prostredníctvom generovania finančných prostriedkov (napríklad cez vstupné poplatky či partnerstvá), k zvyšovaniu povedomia o význame ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva a vytváraniu pracovných príležitostí pre miestne komunity. Zároveň však platí, že turizmus nesmie ohroziť ekologickú rovnováhu danej lokality.

Podľa UNESCO udržateľný turizmus zahŕňa komplexný prístup k riadeniu návštevníkov, dôslednú ochranu kultúrnych a prírodných hodnôt a minimalizáciu vplyvov na životné prostredie. Dôležitou súčasťou tohto prístupu je aj participácia miestnych komunít, ktoré by mali byť priamo zapojené do procesov plánovania a správy turizmu.

Na podporu udržateľného rozvoja turizmu v lokalitách svetového dedičstva UNESCO vytvorilo viaceré dokumenty a nástroje. Program World Heritage Sustainable Tourism Programme (WH+STP) pomáha pri tvorbe návodov a politík pre udržateľný turizmus, podporuje správcov lokalít pri plánovaní a spája rozvoj s ochranou. Praktickou pomôckou je aj príručka „Managing Tourism at World Heritage Sites", ktorá slúži ako nástroj pre tvorbu návštevníckych plánov, zapájanie komunít, hodnotenie dopadov turizmu a zvládanie kríz, ako sú napríklad klimatické hrozby či masový turizmus.

Medzi princípy, ktoré UNESCO kladie na turizmus v lokalitách svetového dedičstva, patrí predovšetkým zásada „Do no harm" – teda, že turizmus nesmie poškodiť hodnoty danej lokality. Zachovanie autenticity a integrity je pritom rovnako kľúčové ako dlhodobé plánovanie, ktoré kladie dôraz skôr na kvalitu ako kvantitu návštevníkov.

Na Slovensku sa nachádza šesť lokalít zapísaných do zoznamu svetového dedičstva, z ktorých jedna – Karpatské bukové pralesy v Národnom parku Poloniny – má prírodný charakter. Hoci ostatné národné parky nie sú súčasťou tohto zoznamu, môžu pri svojej činnosti využiť princípy a metodiky

UNESCO, najmä pri riadení návštevnosti. Majú tiež možnosť vytvárať návštevnícke manažment plány, uchádzať sa o certifikácie a čerpať podporu z programov UNESCO, ako je napríklad iniciatíva Človek a biosféra (MAB), pokiaľ spĺňajú príslušné kritériá.

3.3.18 DG GROW

Generálne riaditeľstvo Európskej komisie pre vnútorný trh, priemysel, podnikanie a malé a stredné podniky (DG GROW – Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs) zohráva kľúčovú úlohu pri podpore udržateľného cestovného ruchu v chránených oblastiach Európy. Jeho cieľom je zosúladiť hospodársky rast s ochranou životného prostredia a sociálnou inklúziou.

Hlavné iniciatívy DG GROW v oblasti udržateľného turizmu:

1. **Spôsob transformácie cestovného ruchu** (Transition Pathway for Tourism)
   Vo februári 2022 DG GROW zverejnilo túto stratégiu, ktorá identifikuje 27 oblastí opatrení na podporu zelenej a digitálnej transformácie a zvýšenie odolnosti európskeho turizmu. Táto stratégia kladie dôraz na udržateľné postupy v chránených oblastiach.

2. **Spolupráca s odbornými skupinami**
   DG GROW spolupracuje s organizáciami, ako je Federácia EUROPARC, ktorá spravuje Európsku chartu udržateľného turizmu v chránených oblastiach (ECST). Táto charta poskytuje rámec pre udržateľný turizmus v chránených oblastiach a DG GROW podporuje jej uznanie na inštitucionálnej úrovni EÚ.

3. **Monitorovanie a podpora**
   DG GROW spolu s Spoločným výskumným centrom (JRC) vyvinulo EU Tourism Dashboard, nástroj na podporu zelenej a digitálnej transformácie turistického sektora. Tento nástroj zahŕňa indikátory, ktoré pomáhajú monitorovať udržateľnosť turizmu v chránených oblastiach.

Tieto iniciatívy zdôrazňujú záväzok DG GROW podporovať turizmus, ktorý rešpektuje a chráni prírodné dedičstvo Európy, pričom prispieva k hospodárskemu rastu a sociálnej inklúzii.

3.3.19 Európska cestovateľská komisia

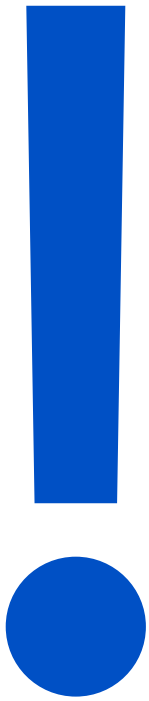
Európska cestovateľská komisia (ETC – European Travel Commission) je nezisková organizácia, ktorá zastupuje a propaguje Európu ako turistickú destináciu na svetových trhoch mimo Európy – napríklad v USA, Kanade, Číne, Japonsku či Brazílii. Jej členom je aj štátna organizácia Slovakia travel.

3.3.20 Sieť európskych regiónov pre konkurencieschopný a udržateľný CR

Sieť európskych regiónov pre konkurencieschopný a udržateľný cestovný ruch (NECSTouR - Network of European Regions for Competitive and Sustainable Tourism) je európska sieť regionálnych orgánov zodpovedných za cestovný ruch, ktorá podporuje udržateľnosť a konkurencieschopnosť v európskych turistických destináciách. Slovensko nie je členom.

3.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj vyplývajúce zo zahraničného rámca

- Vyváženie ochrany prírody a turizmu: Zabezpečiť, aby rastúca návštevnosť neohrozovala biotopy a druhy. Zaviesť limity návštevnosti, zonáciu odpovedajúcu medzinárodným kritériám a podporovať ekologické formy turizmu (ekoturizmus).
- Implementácia medzinárodných a európskych stratégií: Uplatniť zásady dokumentov ako Európska zelená dohoda, Agenda 2030 či Stratégia EÚ pre biodiverzitu. Prepojiť strategické medzinárodné ciele s reálnou praxou v správe územia.
- Riadenie návštevnosti a infraštruktúry: Udržiavať turistickú infraštruktúru v súlade s ochranou prírody (v zmysle smerníc Natura 2000). Monitorovať vplyvy turizmu a minimalizovať rušenie citlivých druhov.
- Financovanie a personálne kapacity: Zabezpečiť dostatočné financie pre ochranu územia a rozvoj udržateľného turizmu. Efektívne využívať programy EÚ (štrukturálne fondy, LIFE, Interreg, Horizon Europe) a zavádzať poplatky či partnerstvá.
- Medzinárodná spolupráca a certifikácia: Aktívne sa zapájať do sietí ako IUCN, EUROPARC, UNWTO, UNESCO či GSTC. Získavať certifikácie udržateľného turizmu (napr. Európska charta udržateľného turizmu).
- Vzdelávanie a komunikácia s verejnosťou: Posilniť environmentálne vzdelávanie a osvetu medzi návštevníkmi. Využívať moderné informačné nástroje, náučné chodníky a programy ako napr. mladí strážca prírody (junior ranger).

4 Slovenský rámec pre ochranu prírody a udržateľný turizmus

Analýza slovenského prostredia v súvislosti s témou udržateľný turizmus v národných parkoch, s dôrazom na NP Slovenský raj, poukazuje na pomerne veľkú šírku a rôznorodosť legislatívnych noriem, stratégií a rozvojových dokumentov, ktoré často jeden na druhý nenadväzujú. Tieto zdroje poskytujú viacero rámcov a východísk pre formovanie udržateľného prístupu k turizmu v chránených územiach.

4.1 Úvod do témy

Udržateľný turizmus v prostredí chránených území predstavuje jednu z dôležitých výziev súčasnej environmentálnej a regionálnej politiky Slovenskej republiky. Ide o prístup, ktorý usiluje o rovnováhu medzi ochranou prírodného dedičstva, ekonomickým rozvojom regiónov a kvalitou života miestnych obyvateľov. Národné parky, ako najcennejšie chránené územia krajiny, sú v tomto kontexte dôležitým laboratóriom udržateľnosti – priestorom, kde sa stretáva záujem o zachovanie prírody so silným tlakom turizmu a ekonomických aktivít.

Slovensko disponuje pomerne širokou a rôznorodou sieťou legislatívnych, strategických a rozvojových dokumentov, ktoré sa dotýkajú tém ochrany prírody, cestovného ruchu, regionálneho rozvoja a trvalo udržateľného hospodárenia. Každý z týchto dokumentov rieši len časť problematiky, pričom vzájomná koordinácia medzi rezortmi životného prostredia, dopravy, pôdohospodárstva a hospodárstva, resp. medzi národnou a regionálnou úrovňou je často slabá, resp. neexistuje. Podobne je to aj na úrovni medziregionálnej (medzi VÚC) či na prepojení lokálnej a regionálnej úrovne. Výsledkom je, že téma udržateľný turizmus a ochrana prírody je síce legislatívne pokrytá v mnohých smeroch, ale chýba jednotná nadrezortná stratégia s jasnými pravidlami pre prax.

Správa Národného parku Slovenský raj pôsobí v prostredí, ktoré je právne aj strategicky mimoriadne zložité. Na jej činnosť a jej územie sa vzťahuje široké spektrum zákonov, vyhlášok, stratégií a rozvojových dokumentov, vytváraných na rôznych úrovniach (Programy rozvoja obcí, Územné plány obcí, odvetvové stratégie rozvoja turizmu na úrovni krajov/VÚC, na úrovni organizácii destinačného manažmentu, stratégie na podporu rozvoja vidieka). Hoci všetky tieto dokumenty deklarujú podporu udržateľného rozvoja a ochrany prírody, ich množstvo, rôznorodosť a často aj nejednotný výklad spôsobujú v praxi viaceré komplikácie. Vzniká tak často konflikt medzi záujmom ochrany a ekonomického rozvoja, ktorý Správa NP musí neustále vyvažovať. Navyše, mnohé normy vstupujú do kompetencií správy parku a ovplyvňujú jej rozhodovanie bez jasnej hierarchie priorít. Ďalšou komplikáciou je veľké množstvo strategických a rozvojových dokumentov, ktoré majú rôznu úroveň záväznosti, a tiež nejasné rozdelenie kompetencií medzi Správou NP, miestnymi samosprávami, podnikateľmi a inými štátnymi orgánmi.

K efektívnejšiemu riadeniu by pomohlo zjednotenie legislatívnych rámcov, jasnejšie určenie kompetencií a vytvorenie integrovaného systému plánovania, ktorý by spájal ochranu prírody s udržateľným rozvojom a turizmom v jednom koherentnom modeli.

4.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme

Správa Národného parku Slovenský raj je kľúčovým článkom systému ochrany prírody a regionálneho rozvoja definovaných na Slovensku. Po reforme (od apríla 2022) plní nielen ochranárske, ale aj ekonomické a hospodárske činnosti a koordinačné a rozvojové funkcie. V prostredí množstva právnych, strategických a rozvojových dokumentov predstavuje práve Správa NP ten subjekt, ktorý musí tieto často roztrieštené rámce pretaviť do konkrétnych a funkčných opatrení v praxi. Vďaka svojej odbornej pozícii stojí na priesečníku záujmov ochrany prírody, samospráv, miestnych komunít aj turistického sektora – a tým zohráva rozhodujúcu úlohu pri zabezpečovaní rovnováhy medzi ochranou územia a jeho udržateľným využívaním. Jej prvoradou úlohou je zachovať prírodné hodnoty územia, monitorovať stav biotopov a manažovať bezzásahové zóny, pričom musí zároveň reagovať na rastúci tlak turizmu.

V rovine rozvojovej politiky Správa NP Slovenský raj vystupuje ako odborný garant pre udržateľný turizmus. Spolupracuje s obcami, samosprávnymi krajmi, oblastnými organizáciami cestovného ruchu i štátnymi inštitúciami na tvorbe regionálnych stratégií a plánov rozvoja. V danom, nie vždy jednoznačnom legislatívno-strategickom rámci, posudzuje nové investičné zámery, navrhuje limity pre rozvoj infraštruktúry a zabezpečuje, aby turistické aktivity boli v súlade s ochranou prírodného dedičstva. Zároveň sa zapája do projektov financovaných z európskych fondov, ktoré podporujú obnovu ekosystémov, turistickej infraštruktúry, či environmentálne vzdelávanie. Týmto spôsobom spája environmentálne, ekonomické a sociálne aspekty do jednej funkčnej stratégie, ktorá reflektuje zásady udržateľného rozvoja priamo v praxi.

Správa NP Slovenský raj teda predstavuje viac než len správcu územia – plní rolu koordinátora a sprostredkovateľa medzi legislatívou, stratégiami a realitou v teréne. Jej činnosť ukazuje, že udržateľný turizmus môže byť zdrojom poznania, vzdelávania a regionálneho rozvoja, ak je vedený odborným a citlivým spôsobom.

4.3 Súčasný stav

Nasledujúca kapitola analyzuje súčasný stav v oblasti legislatívy a stratégií, koncepcií a štúdií na národnej a regionálnej úrovni, relevantných k téme harmonizácia ochrany prírody a turizmu.

4.3.1 Legislatívny rámec

Zákon o podpore cestovného ruchu[1]

Zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu síce nepriamo, no významne ovplyvňuje turizmus v národných parkoch. Jeho ustanovenia majú dopad na rozvoj cestovného ruchu v chránených územiach, vrátane samotných národných parkov. Medzi pozitívne aspekty patrí najmä dôraz na podporu trvalo udržateľného cestovného ruchu (§ 4, § 11, § 15), čo je v súlade s potrebou ochrany prírodných hodnôt týchto území. Zákon kladie dôraz na spoluprácu s Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky, čím vytvára priestor na zosúladenie záujmov ochrany prírody a rozvoja turizmu.

[1] V súčasnosti (november 2025) sa pripravuje.

Ďalším významným prvkom je možnosť vytvárania krajských a oblastných organizácií cestovného ruchu, ktoré môžu pôsobiť aj na území národných parkov. Tieto organizácie majú potenciál tvoriť a propagovať produkty turizmu, ktoré sú v súlade so zásadami udržateľnosti. V praxi to znamená spoluprácu s obcami a miestnymi podnikateľmi, ako aj plánovanie aktivít rešpektujúcich prírodné dedičstvo.

Zákon taktiež podporuje regionálne plánovanie a vyžaduje vypracovanie koncepčných dokumentov, ako sú stratégie rozvoja, ročné plány aktivít a monitorovacie správy. Tieto nástroje umožňujú lepšiu integráciu environmentálnych hľadísk do plánovania turizmu a posilňujú systematický prístup k jeho riadeniu.

Na druhej strane, zákon má aj určité slabé miesta, pokiaľ ide o národné parky. Jedným z najzásadnejších nedostatkov je absencia výslovného vymedzenia národných parkov ako osobitných území. Zákon nemení ich štatút a neurčuje konkrétne pravidlá pre turizmus v týchto oblastiach, čo ponecháva túto problematiku na iné právne predpisy, najmä zákon o ochrane prírody a krajiny. Ďalším rizikom je možný konflikt medzi podporou investičných zámerov, ako je rozširovanie turistických stredísk, a ochranou prírodných hodnôt. Ak tieto záujmy nie sú riadne zosúladené, môže dôjsť k ohrozeniu prírodného prostredia. Ekonomická motivácia miestnych aktérov pritom niekedy preváži nad environmentálnymi prioritami.

Z hľadiska podpory udržateľného turizmu v národných parkoch sa odporúča dôsledne prepojiť rozvojové koncepcie cestovného ruchu s plánmi ochrany prírody. Kľúčové je aj aktívne zapojenie správ národných parkov do rozhodovacích procesov, ktoré sa týkajú činnosti oblastných a krajských organizácií. Osobitnú pozornosť by mal získať ekoturizmus, ako preferovaný model cestovného ruchu, a zároveň je potrebné podporovať infraštruktúru šetrnú k prírode – ako sú nenáročné chodníky, drevené informačné tabule či ekologické formy ubytovania.

Zákon o ochrane prírody

Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, v súlade s jeho novelizáciami, z pohľadu turizmu v národných parkoch, vytvára silný ochranný rámec, ktorý podporuje udržateľný turizmus v súlade s ochranou prírodného dedičstva, zabezpečuje reguláciu a kontrolu turistických aktivít prostredníctvom návštevných poriadkov a záväzných stanovísk Správy a poskytuje legislatívne nástroje na prevenciu a obmedzenie negatívnych vplyvov turizmu. Na druhej strane, zákon môže pôsobiť rigídne pre subjekty rozvíjajúce turizmus, pokiaľ nie sú nastavené jasné procedúry a koordinácia medzi ochranármi a turistickými aktérmi.

Už samotné základné princípy zákona, zakotvené v jeho prvých paragrafoch (§ 1 a § 2), zdôrazňujú ochranu prírody ako činnosť vo verejnom záujme a zároveň podporujú trvalo udržateľné využívanie prírodných zdrojov. Takýto prístup vytvára legislatívne východisko pre rozvoj prírodného turizmu a ekoturizmu a iných foriem regulovaného turizmu, ktoré rešpektujú ekologickú rovnováhu a ochranu prírodných procesov.

Národné parky, ako územia s najvyššími stupňami ochrany, sú podrobené prísnemu režimu. V rámci štvrtého a piateho stupňa ochrany (§ 11–16) platia výrazné obmedzenia týkajúce sa voľného pohybu osôb, zakladania ohňa, táborenia, a tiež organizovania hromadných podujatí bez príslušného súhlasu (§ 13–15). Tieto obmedzenia majú zásadný význam pre zachovanie ohrozených biotopov, prevenciu erózie a ochranu živočíšnych druhov pred rušivými vplyvmi. V prípade piateho stupňa ochrany (§ 16)

sú akékoľvek činnosti, vrátane výstavby, pasenia dobytka či iných zásahov, úplne zakázané, čím sa prakticky vylučuje akýkoľvek turizmus.

Kľúčovým nástrojom riadenia pohybu návštevníkov a organizovania turistických aktivít je návštevný poriadok (§ 20). Tento dokument slúži na reguláciu všetkých činností súvisiacich s cestovným ruchom vrátane dopravy, organizovaných podujatí či individuálnej turistiky. Umožňuje tak zosúladiť ciele ochrany prírody s požiadavkami rozvoja turizmu v danom území.

Zákon ďalej zabezpečuje, aby sa ochrana prírody uplatňovala aj v procese územného plánovania a pri realizácii výstavby, vrátane turistickej infraštruktúry, ako sú cyklotrasy, ubytovacie zariadenia alebo lanovky. Orgán ochrany prírody zohráva v týchto procesoch významnú úlohu, keďže ako dotknutý orgán vydáva záväzné stanoviská k týmto zámerom (§ 9). Povinnosť úzkej spolupráce s ďalšími orgánmi verejnej správy zabezpečuje, že environmentálne hľadiská sú neoddeliteľnou súčasťou každého rozhodovania týkajúceho sa turizmu v chránených územiach (§ 10).

Novela zákona č. 202/2024 prináša zmeny relatívne technického charakteru – primárne upravuje konkrétne parametre výrubu stromov a proces povoľovania výrubu v rôznych územných kategóriách. Z hľadiska ochrany prírody ide o drobný, no významný mechanizmus — ochrana stromov je jednou z nosných súčastí zelenej infraštruktúry a zachovania prírodného prostredia. Z hľadiska udržateľného turizmu je dôležité, ako sa tieto zmeny premietnu do praxe: či budú výruby kontrolované a kompenzované, či miestna zeleň zostane zachovaná a či infraštruktúra turizmu bude rozvíjaná v rámci princípov šetrnosti k prírode.

Zákon o lesoch

Zákon č. 326/2005 Z.z. o lesoch, berúc do úvahy jeho novelu zákon č. 355/2019 Z. z, nepriamo podporuje udržateľný turizmus, ak rešpektuje ekologické limity, nezasahuje do najcitlivejších zón (napr. pralesy, CHKO, ochranné lesy) a ak je v súlade s princípmi trvalo udržateľného hospodárenia.

Zákon o lesoch upravuje viaceré aspekty, ktoré majú priamy alebo nepriamy vplyv na rozvoj udržateľného turizmu, najmä v národných parkoch. Už v § 2 zákona sa medzi tzv. mimoprodukčné funkcie lesov výslovne zaraďuje aj rekreačná, prírodoochranná, zdravotná, kultúrna a výchovná funkcia. Toto ustanovenie predstavuje právny základ pre využívanie lesov na rekreačné účely, pokiaľ takéto aktivity prebiehajú v súlade s princípmi trvalo udržateľného hospodárenia. Znamená to, že rekreácia je vnímaná ako legitímna funkcia lesa, a to aj v chránených územiach.

Trvalo udržateľné hospodárenie je kľúčovým konceptom zákona, pričom v § 2 písm. i) sa definuje ako hospodárenie, ktoré zachováva biologickú diverzitu, odolnosť lesov a ich schopnosť plniť rôzne funkcie. Z pohľadu turizmu to znamená, že všetky aktivity v lesoch by mali byť nastavené tak, aby neprekračovali ekologické limity územia, chránili existujúce biotopy, minimalizovali environmentálne zaťaženie a prispievali k dlhodobo udržateľnému rozvoju.

Zákon sa venuje aj otázke využitia lesných pozemkov na iné než hospodárske účely, konkrétne v §§ 5 až 9. Ide najmä o prípady, keď je zámerom výstavba turistickej alebo rekreačnej infraštruktúry. V § 7 sa stanovuje, že takáto výstavba je možná len na základe rozhodnutia o vyňatí pozemku z plnenia funkcií lesa. Toto rozhodnutie musí byť sprevádzané podmienkami, ktoré zaručia ochranu prírody a krajiny, čím sa zabezpečuje rovnováha medzi rozvojom infraštruktúry a ochranou prírodného prostredia.

Zákon o územnom plánovaní

Zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní je významným nástrojom pre podporu udržateľného turizmu v národných parkoch, keďže umožňuje integrované plánovanie turizmu v súlade s ochranou prírody, zapojenie samospráv a obcí do plánovania s regionálnym presahom a vytvára právne mantinely, ktoré chránia citlivé územia pred nadmerným alebo nevhodným rozvojom.

Jadro samotného plánovania predstavuje princíp udržateľného územného rozvoja, ktorý je výslovne zakotvený v § 2 zákona. Územné plánovanie sa tu chápe ako činnosť, ktorá zabezpečuje rozvoj v súlade s ochranou životného prostredia, prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva. V § 3 je zároveň zdôraznené, že využívanie územia má byť etické, estetické, bezpečné a efektívne, pričom by mal byť zohľadnený aj rekreačný potenciál krajiny. To vytvára základ pre plánovanie turistickej infraštruktúry, ktorá rešpektuje prírodné a kultúrne hodnoty.

Zákon sa osobitne venuje národným parkom, ktoré sú definované ako „osobitné územia" v § 5 písm. b). Takéto územia sú významné z hľadiska ochrany prírody a krajiny a podliehajú špecifickým podmienkam pri priestorovom usporiadaní a funkčnom využití. V praxi to znamená, že akýkoľvek rozvoj turistickej infraštruktúry v národných parkoch musí byť v súlade s cieľmi ochrany prírody a zachovania krajinného rázu.

Zvláštny význam má územný plán mikroregiónu, ktorému sa venuje § 21. Tento dokument má integrovať nielen ochranu prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva, ale aj rozvoj cestovného ruchu, pričom musí súčasne zabezpečiť podmienky udržateľného rozvoja. Takéto plánovanie na regionálnej úrovni umožňuje presné a citlivé zohľadnenie miestnych špecifík a zároveň koordináciu medzi viacerými obcami či územiami v rámci národných parkov.

Dôležitým prvkom zákona je tiež podpora koordinácie medzi obcami a samosprávnymi krajmi. Tieto subjekty majú povinnosť zohľadniť regionálne a národné priority v ochrane územia a spolupracovať pri tvorbe územných plánov mikroregiónov – napríklad v oblastiach ako Slovenský raj alebo Poloniny. Súčasťou plánovacieho procesu je aj hodnotenie dopadov rozvojových zámerov na životné prostredie a ich integrácia do výsledných plánovacích dokumentov.

Veľký dôraz sa kladie aj na ekologickú stabilitu a podporu zelenej infraštruktúry. V §§ 3 a 4 zákon vyžaduje zachovanie biodiverzity a ekologickej konektivity krajiny, čo má zásadný význam pri navrhovaní turistických trás, odpočívadiel, parkovísk či informačných centier v národných parkoch. Každý zásah do prírodného prostredia musí byť v súlade s týmito zásadami, aby bola zabezpečená rovnováha medzi ochranou a využívaním územia.

Z praktického hľadiska zákon poskytuje právny rámec, ktorý umožňuje systematické plánovanie turistickej infraštruktúry v súlade s ochranou prírody. Zároveň umožňuje vylúčiť nežiaduce formy zástavby alebo nevhodné činnosti z území národných parkov. V rámci územného plánovania môžu byť konkrétne lokality určené pre určité funkcie, ako je turistika alebo cykloturistika, zatiaľ čo developerská výstavba alebo iné nežiaduce aktivity môžu byť vopred vylúčené.

Zákon o podpore regionálneho rozvoja

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja vytvára rámec, ktorý môže byť využitý aj na podporu udržateľného turizmu v národných parkoch, ale je potrebné, aby bol tento cieľ explicitne premietnutý do regionálnych stratégií a programov rozvoja (napr. cez špecifické opatrenia pre ochranu prírody a podporu ekologických foriem turizmu).

Jedným z pozitívnych prvkov tohto zákona je zásada udržateľného rozvoja, ktorá je definovaná v § 2 písm. g) ako súčasť partnerstva medzi rôznymi aktérmi. V praxi to znamená, že všetky rozvojové iniciatívy – vrátane tých turistických – by mali byť realizované v súlade s princípmi udržateľnosti a ochrany prírodného prostredia. Zákon zároveň kladie dôraz na štruktúrované plánovanie a tvorbu programov rozvoja vyšších územných celkov a programov rozvoja obcí, ktoré stanovujú ciele a priority smerujúce k vyváženému rozvoju a obsahujú konkrétne aktivity a opatrenia, ktoré môžu zahŕňať aj podporu udržateľného turizmu. Zákon umožňuje aj tvorbu Spoločných programov rozvoja obcí (§ 8a), čo je príležitosťou pre spoločne definovaný rozvoj obcí nachádzajúcich sa v území NP.

Z hľadiska financovania zákon otvára priestor na využívanie dotácií z fondov Európskej únie, čo umožňuje podporiť aj infraštruktúru pre ekologický a prírode blízky turizmus. Rovnako dôležitá je podpora spolupráce medzi verejnou správou, podnikateľským sektorom a mimovládnymi organizáciami. Vznik partnerstiev, najmä s environmentálnymi mimovládnymi subjektmi, môže posilniť rozvoj ekoturizmu a zlepšiť implementáciu ochranných opatrení v praxi.

V oblasti územnej spolupráce zákon predpokladá, že subjekty ako regionálne rozvojové agentúry či euroregióny budú aktívne podporovať projekty zamerané na rozvoj regiónov. Do tejto kategórie je možné zaradiť aj iniciatívy podporujúce ekologický turizmus, ktorý spája ekonomický prínos pre región s ochranou jeho prírodného dedičstva.

Zároveň však zákon obsahuje určité obmedzenia, ktoré z pohľadu rozvoja udržateľného turizmu predstavujú riziko. Jedným z problémov je všeobecnosť formulácií – pojem „udržateľný rozvoj" nie je špecifikovaný v kontexte prírodného turizmu, ochrany biodiverzity alebo potreby rešpektovať špecifiká národných parkov. Zákon sa primárne orientuje na všeobecný regionálny rozvoj a len nepriamo sa dotýka chránených území. Bez jasne stanovených mechanizmov ochrany existuje riziko, že záujmy hospodárskeho rastu prevážia nad potrebou ochrany prírody, čo by mohlo viesť k degradácii citlivých oblastí.

Aby zákon mohol účinnejšie podporovať udržateľný turizmus v národných parkoch, bolo by vhodné doplniť ho o sektorové stratégie zamerané na zelený a prírodný turizmus. Zároveň by mali byť stanovené jednoznačné environmentálne limity pri tvorbe rozvojových programov a zavedená povinnosť hodnotiť vplyv plánovaných aktivít na chránené územia. Takéto kroky by zabezpečili, že regionálny rozvoj bude v skutočnosti nielen ekonomicky prínosný, ale aj environmentálne zodpovedný.

4.3.2 Stratégie, koncepcie a štúdie na národnej a regionálnej úrovni

Envirostratégia 2030

Envirostratégia 2030 je základný strategický dokument environmentálnej politiky Slovenska. Cieľom je vytvoriť zelenšie, zdravšie a udržateľnejšie Slovensko – vrátane udržateľného využívania území národných parkov (NP).

Jednou z hlavných zásad stratégie je prehodnotenie a zaradenie všetkých národných parkov Slovenska do kategórie IUCN II, čo predstavuje medzinárodne uznávaný štandard pre chránené územia. Do roku 2024 malo dôjsť k tomuto zaradeniu a postupne, do roku 2025, by malo byť minimálne 50 % každého národného parku vyčlenených ako bezzásahové územia. Tento podiel má do roku 2030 narásť na 75 %. Kľúčovým nástrojom k dosiahnutiu týchto cieľov je zonácia, ktorá má zabezpečiť jasné oddelenie jadrovej zóny – teda územia bez zásahov – od ochranných pásiem.

Súčasťou tohto prístupu je aj plánované vylúčenie ťažby dreva a obmedzenie rozvojových aktivít, ktoré by mohli byť v rozpore s ochranou prírody.

Stratégia zároveň kladie dôraz na nové finančné mechanizmy. Zavádza sa koncept platieb za ekosystémové služby, ktoré zahŕňajú aj prínosy rekreácie, biodiverzity či čistej vody. Ekonomická hodnota týchto služieb, vrátane cestovného ruchu, bude predmetom hodnotenia – ako to dokazuje napríklad štúdia ochoty platiť za služby prírody v TANAP-e alebo v Slovenskom raji.

Podporované formy turizmu sú v súlade s princípmi trvalej udržateľnosti. Prioritu majú formy ako ekoturizmus, nízkoemisný a prírode blízky cestovný ruch, ako aj vzdelávací a vedecký turizmus, ktorý využíva národné parky ako priestor pre environmentálne poznávanie. Zážitkové aktivity, ako turistika, cyklistika či pozorovanie prírody, sú vítané, pokiaľ nenarúšajú ekologickú rovnováhu územia.

Na druhej strane stratégia upozorňuje aj na riziká. Zimný turizmus s vysokou uhlíkovou stopou, ako je napríklad zasnežovanie alebo výstavba veľkých lyžiarskych rezortov, nie je podporovaný. Nová infraštruktúra bude povolená len vtedy, ak bude plne rešpektovať princípy ochrany biotopov a zonáciu národných parkov.

Dôležitým krokom je aj reforma správy národných parkov. Cieľom je vytvoriť jednotnú a efektívne fungujúcu správu pod jednou autoritou, ktorá bude mať dostatočné personálne a finančné kapacity. Prepojenie medzi ochranou prírody a cestovným ruchom bude založené na zmluvnej starostlivosti a aktívnej participácii obcí, ktorých územia do národných parkov zasahujú.

Osobitnú pozornosť venuje stratégia aj komunikácii a zapojeniu verejnosti. Zvýšenie povedomia o význame prírodného dedičstva sa má dosiahnuť prostredníctvom návštevníckych centier, environmentálneho vzdelávania a výchovy. Turizmus sa tak stáva nielen nástrojom ekonomického rozvoja, ale aj prostriedkom na šírenie poznania a úcty k prírode.

Národná stratégia ochrany biodiverzity a Akčný plán

Téma udržateľného turizmu v národných parkoch Slovenska je v uvedených dokumentoch riešená pomerne systematicky. Kľúčové oblasti týkajúce sa udržateľného turizmu:

1. Zavedenie ekonomických nástrojov podporujúcich ochranu a turizmus
   Stratégia navrhuje zaviesť poplatky za vstup do chránených území a sprievodcovské služby. Zároveň sa spomína „eko-značka chráneného územia (tzv. branding)", čo je forma certifikácie, ktorá môže byť využitá aj na propagáciu ekologicky citlivého cestovného ruchu.

2. Zapojenie miestnych podnikateľov
   Dokument zdôrazňuje potrebu spolupráce s miestnymi komunitami a podnikateľmi pri ochrane prírody, čo je dôležitý pilier pre rozvoj komunitne založeného udržateľného turizmu.

3. Dlhodobé a plánované využívanie chránených území
   Udržateľný turizmus je v dokumente implicitne spojený s konceptom dlhodobo plánovaného využívania chránených území, čo znamená vyvažovanie turistických aktivít s ochranou prírody a rešpektovanie zonácie národných parkov.

4. Zonácia národných parkov
   Zonácia sa spomína ako nástroj, ktorý umožní lepšie riadenie prístupu verejnosti a turizmu v súlade s ochranou prírody. Jasné vymedzenie zón s rôznym stupňom ochrany umožňuje kontrolu intenzity turizmu.

V oblasti udržateľného turizmu sa kladie dôraz na niekoľko kľúčových opatrení, ktoré majú za cieľ chrániť prírodné bohatstvo a zároveň umožniť jeho zodpovedné využívanie. Prvým krokom je rozvoj infraštruktúry pre návštevníkov. V národných parkoch a v územiach medzinárodného významu, vrátane jaskýň, prebieha budovanie a modernizácia informačných stredísk a návštevníckych centier. Zároveň sa zlepšuje stav náučných chodníkov a oddychových bodov, ktoré sa čoraz častejšie prepájajú s digitálnymi technológiami, ako sú QR kódy či virtuálne trasy.

Ďalšou oblasťou je regulácia turizmu. Zavádza sa systém sprievodcovských služieb, ktoré majú nielen informačnú, ale aj zážitkovú funkciu – napríklad v podobe pobytov v prírode. Tieto opatrenia prispievajú k efektívnemu riadeniu návštevnosti a ochrane prírody. Súčasťou regulácie je aj zavádzanie systému únosnosti turistických centier a hodnotenie vplyvu turizmu na prírodné prostredie.

Dôležitým aspektom udržateľného turizmu je aj zapojenie miestnych komunít a podpora lokálnej ekonomiky. Podporujú sa miestne produkty a značky, vrátane ekologických certifikácií, čo prispieva k ekonomickej stabilite regiónov a zároveň znižuje environmentálnu záťaž. Ochrana biodiverzity sa integruje ako kľúčový prvok do turistického sektora, čím sa vytvára rovnováha medzi rozvojom a ochranou.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje aj výchova a osveta návštevníkov. Vznikajú vzdelávacie programy zamerané na biodiverzitu a fungovanie ekosystémov, ktoré sú prispôsobené rôznym cieľovým skupinám – od detí cez znevýhodnené osoby až po širokú verejnosť. Okrem toho sa pripravujú a distribuujú edukačné materiály, ako sú videá, podcasty či mapy, ktoré sú dostupné prostredníctvom webových stránok a sociálnych sietí.

Stratégia i akčný plán sú zosúladené s Agendou 2030 a SDG (napr. ciele 8.9 a 12.8), Globálnym biodiverzitným rámcom (GBF) a politikami EÚ (napr. Stratégia EÚ pre biodiverzitu). Oba dokumenty považujú udržateľný turizmus za dôležitý nástroj nielen ochrany prírody, ale aj podpory miestnych komunít. Prístup zahŕňa kombináciu vzdelávania, infraštruktúry, regulácie, podpory lokálneho podnikania a moderných technológií. Úspech implementácie bude však závisieť najmä od koordinácie medzi sektormi a od efektívneho financovania.

Národné parky pre 21. storočie

Štúdia Národné parky pre 21. storočie, ktorú vydal v roku 2022 Inštitút environmentálnej politiky pri MŽP SR uvádza nasledujúce kľúčové zistenia:

1. Významná ekonomická a ekologická hodnota národných parkov

Národné parky na Slovensku predstavujú nielen dôležité prírodné územia, ale aj významný ekonomický potenciál. V letných mesiacoch dosahujú ubytovacie zariadenia v oblastiach s vyšším stupňom ochrany takmer dvojnásobné tržby oproti menej chráneným územiam. Tieto chránené lokality zároveň poskytujú hodnotné ekosystémové služby, ako je čistá voda, ochrana biodiverzity, možnosti rekreácie či stabilizácia klímy. Ekonomická hodnota týchto služieb často prevyšuje príjmy z lesného hospodárstva, najmä z ťažby dreva.

2. Potreba komplexnej reformy a zonácie

Reforma národných parkov, ktorá ich správy transformovala na samostatné právne subjekty pod Ministerstvom životného prostredia SR, vytvára priestor pre lepšie riadenie a ochranu území. Kľúčovým krokom je zavedenie zonácie, ktorá určí územia s rôznou mierou ochrany – od

bezzásahových A-zón až po menej prísne chránené zóny. Napriek pokroku zostáva výzvou nevysporiadané vlastníctvo, keďže približne polovica území patrí súkromným subjektom.

3. Neudržateľné financovanie a návrh viacerých príjmových zdrojov

Finančné zabezpečenie národných parkov je v súčasnosti nestabilné, pretože závisí najmä od fondov Európskej únie. Odporúča sa preto stabilizovať a zvýšiť podiel štátneho financovania, ako aj diverzifikovať príjmy. Súčasťou tejto stratégie je aj posilnenie vlastných príjmov samotných Správ národných parkov.

4. Význam spolupráce so súkromnými vlastníkmi

Udržateľná starostlivosť o národné parky si vyžaduje aktívnu spoluprácu so súkromnými vlastníkmi. Zavedenie zmluvnej starostlivosti by umožnilo poskytnúť finančnú motiváciu pre ekologicky šetrné hospodárenie. Zároveň je nevyhnutný kontinuálny dialóg so samosprávami a miestnymi komunitami, ktoré sú dôležitými partnermi pri zabezpečovaní udržateľnosti chránených území.

5. Ekonomický význam cestovného ruchu v národných parkoch

Cestovný ruch v chránených územiach prináša značné ekonomické benefity. Najmä v regiónoch TANAP a NAPANT sa tržby ubytovacích zariadení pohybujú 8- až 11-násobne nad slovenským priemerom. Vyššia miera ochrany má pozitívny dopad aj na tržby počas zimnej sezóny. Naopak, oblasti ako napr. NP Poloniny a NP Slovenský kras zaostávajú pre nedostatočnú infraštruktúru a geografickú odľahlosť.

6. Vstupné do národných parkov

Odhadovaná ročná návštevnosť národných parkov sa pohybuje medzi 5,5 až 8 miliónmi ľudí, pričom polovica návštev sa sústreďuje vo Vysokých Tatrách. Zavedenie vstupného môže priniesť dvojitý efekt – jednak zabezpečiť financovanie (podľa princípu „užívateľ platí"), a zároveň regulovať nadmernú návštevnosť v najviac zaťažených oblastiach. Spoplatnenie by sa však malo uplatniť len v lokalitách s vysokou návštevnosťou, inak by systém mohol byť stratový.

7. Dane z ubytovania a miestne poplatky

V roku 2020 dosiahli priemerné tržby na obyvateľa v obciach pri národných parkoch 116 €, čo je viac než štvornásobok celoslovenského priemeru. Zavedenie účelovo viazanej dane z ubytovania by mohlo slúžiť ako efektívny nástroj spolufinancovania ochrany týchto území, pričom by výnosy zostávali priamo v regióne.

8. Turistické služby a koncesie

Národné parky môžu ponúkať rozmanité turistické aktivity, ako sú sprievodcovské služby, ferraty či splavy – príkladom je Slovenský raj. Udelenie koncesií podnikateľským subjektom na prevádzku týchto služieb by mohlo vytvoriť nové príjmy pre správu parkov, pričom by zároveň pomohlo s reguláciou turizmu a propagáciou značky národného parku.

9. Digitálne nástroje na správu návštevnosti

Moderné technológie umožňujú efektívnejšie monitorovanie a riadenie návštevnosti. Príkladom je tzv. turistický semafor, ktorý využíva mobilné dáta na sledovanie pohybu turistov na vybraných

trasách. Ďalším nástrojom sú automatizované sčítače, ktoré poskytujú dáta o preťažení trás a umožňujú ich reguláciu.

Národný lesnícky program SR 2025 – 2030

Dokument označuje rekreáciu ako jednu z významných ekosystémových služieb lesov, ktoré majú byť zohľadňované popri produkcii dreva, biodiverzite a sekvestrácii uhlíka. Rekreácia (teda aj turizmus) je teda chápaná ako integrálna súčasť multifunkčného využitia lesov v chránených územiach.

V súlade s reformou národných parkov dokument predpokladá, že do roku 2025 bude 50 % výmery národných parkov tvoriť bezzásahové územie a do roku 2030 sa táto výmera zvýši na 75 %. Z toho vyplýva dôraz na ochranu prírody, čo môže mať dopad na reguláciu turizmu – najmä v zmysle obmedzenia prístupu alebo sprísnenia pravidiel pohybu návštevníkov

Dokument upozorňuje na zvýšený záujem spoločnosti o lesy a dianie v nich, čo možno interpretovať aj ako rastúci tlak návštevnosti a turizmu Tento trend je vnímaný ako dôvod na adaptáciu lesníckej politiky, no zároveň sa nešpecifikujú konkrétne opatrenia pre udržateľný turizmus v národných parkoch. V SWOT analýze dokumentu je rekreácia označená ako jedna z ekosystémových služieb, ktorej poskytovanie má byť zlepšené popri biodiverzite a produkcii dreva. To naznačuje, že vnímanie lesov ako rekreačného priestoru má pozitívny potenciál – pokiaľ je manažované udržateľne.

Hoci sa turizmus v dokumente implicitne objavuje, chýbajú konkrétne stratégie na:

- reguláciu návštevnosti,
- rozvoj infraštruktúry pre turistov (napr. chodníky, návštevnícke centrá),
- podporu ekoturizmu,
- edukáciu návštevníkov v národných parkoch.

Celkovo dokument síce vníma rekreáciu a turizmus ako súčasť ekosystémových služieb, ale prioritne sa zameriava na ochranu biodiverzity, zmenu klímy a hospodárenie s drevom. Turizmus v národných parkoch je v tomto dokumente zatiaľ len okrajovou témou bez rozpracovaných cieľov či opatrení, čo môže predstavovať príležitosť pre budúce strategické doplnenie.

Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v Prešovskom kraji na roky 2024–2030

Návrh Koncepcie rozvoja cestovného ruchu v Prešovskom kraji na roky 2024–2030, schválený v roku 2025, z hľadiska rozvoja cestovného ruchu v Národnom parku Slovenský raj obsahuje nasledujúce body:

1. Postavenie Slovenského raja v rámci Prešovského kraja

Slovenský raj spolu so Spišom patrí medzi subdestinácie s najvyššou atraktívnosťou na rozvoj cestovného ruchu v Prešovskom kraji. Vysoké hodnotenia dosahuje najmä vďaka jedinečným prírodným a kultúrnym zdrojom, medzi ktoré patria chránené územia a pamiatky UNESCO. Podľa kategorizácie atraktívnosti, ktorá zohľadňuje prírodné podmienky, infraštruktúru, ľudský kapitál a ekonomické parametre, sa región Spiša a Slovenského raja zaraďuje medzi najvýznamnejšie oblasti s vysokým potenciálom pre ďalší rozvoj.

2. Strategické smerovanie rozvoja

Rozvoj cestovného ruchu v Slovenskom raji je nasmerovaný na zvyšovanie kvality už existujúcich turistických stredísk. Kľúčové je pritom zachovanie únosnosti územia a rešpektovanie prírodných a

ochranných limitov, aby sa zabránilo degradácii prostredia. Nové ubytovacie a iné zariadenia by mali byť prioritne sústreďované v zastavaných častiach existujúcich lokalít, čím sa minimalizuje negatívny vplyv na voľnú prírodu. Tento prístup podporuje súlad medzi turistickým využívaním a ochranou krajinného charakteru.

3. Ochrana prírody a udržateľnosť

Ochrana prírodného dedičstva Slovenského raja je základným princípom všetkých rozvojových plánov. Dokument zdôrazňuje potrebu dodržiavať najvyšší – piaty stupeň ochrany, ako aj pravidlá zónovania národného parku, pričom osobitná pozornosť sa venuje A-zónam, teda bezzásahovým územiam. Akékoľvek nové investície do turistickej infraštruktúry musia byť dôkladne posudzované z hľadiska únosnosti územia a musia zohľadňovať špecifické environmentálne požiadavky, aby nebol narušený prírodný ráz krajiny.

4. Ciele a opatrenia pre Slovenský raj

Rozvojové ciele pre Slovenský raj sú zamerané na modernizáciu existujúcich zariadení a ich udržateľné využívanie bez potreby rozsiahlej výstavby. Podporuje sa rozšírenie celoročnej ponuky turistických služieb, čo má prispieť k zníženiu sezónnosti cestovného ruchu a zároveň zvýšiť ekonomickú stabilitu regiónu. Dôležité je, aby rozvoj rešpektoval ekologické limity a prispieval k dlhodobej ochrane územia.

5. Zásady rozvoja cestovného ruchu v Národnom parku Slovenský raj

V dokumente sú rozvojové zásady jednoznačne definované: dôraz sa kladie na kvalitatívne zlepšovanie existujúcich služieb, dôslednú ochranu prírody a podporu udržateľného, celoročného turizmu. Každý krok smerujúci k rozšíreniu turistických aktivít musí zároveň zohľadňovať ekologické limity a únosnosť prírodného prostredia, čím sa zabezpečí rovnováha medzi využívaním a ochranou tohto jedinečného územia.

Stratégia udržateľného rozvoja cestovného ruchu v KSK do roku 2027

Stratégia udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Košickom samosprávnom kraji do roku 2027, schválená v roku 2022, uvádza nasledujúce kľúčové poznatky o rozvoji cestovného ruchu v Národnom parku Slovenský raj.

1. Význam a atraktivita Slovenského raja - Slovenský raj predstavuje jednu z najvýznamnejších a zároveň najnavštevovanejších turistických destinácií v Košickom kraji. Osobitne atraktívna je jeho severná časť, známa oblasťami ako Hornád a množstvom roklín. Tento región je obľúbený pre svoju výnimočnú prírodnú scenériu, ktorú charakterizuje bohatá sieť roklín, vodopádov, jaskýň a riek.

2. Regionálne opatrenia v oblasti Slovenského raja - Z regionálneho hľadiska sa kladie dôraz na rozloženie návštevnosti počas celého roka a rovnomernejšie využívanie celého územia národného parku. Tento prístup má zmierniť sezónne preťaženie a zároveň podporiť udržateľné formy cestovného ruchu, akými sú ekoturizmus, agroturizmus, cykloturistika či bansko-priemyselný turizmus. Prioritou je aj zabezpečenie bezpečnosti turistov a efektívna ochrana prírodného prostredia, čo si vyžaduje reguláciu vstupov do exponovaných oblastí a zlepšenie správy odpadov. Z hľadiska infraštruktúry sa plánujú investície do zlepšenia dopravnej dostupnosti, najmä v južnej časti Slovenského raja, kde je potrebné rozšíriť aj základné turistické zázemie.

3. Identifikované problémy - Napriek vysokej atraktivite územia pretrvávajú viaceré problémy, ktoré bránia jeho plnohodnotnému rozvoju. V južnej časti Slovenského raja je evidentný nedostatok doplnkových služieb, ktoré by mohli zvýšiť komfort návštevníkov a podporiť predĺženie ich pobytu. Ďalšou výzvou je obmedzená dopravná dostupnosť niektorých lokalít, čo sťažuje prístup najmä prostredníctvom verejnej dopravy. Chýba tiež prepojený a komplexný informačný systém o atrakciách a dostupných službách, čo znižuje efektivitu propagácie regiónu ako celku.

4. Perspektívne rozvojové témy - Medzi perspektívne smerovania rozvoja cestovného ruchu patrí podpora filmového turizmu, pričom Slovenský raj ponúka atraktívne prírodné scenérie vhodné pre natáčanie filmov a seriálov. Okrem toho sa kladie dôraz na podporu menších, menej známych lokalít v okolí, čím by sa mohlo dosiahnuť odľahčenie preťažených častí parku. Dôležitými cieľovými skupinami pre budúce rozvojové aktivity sú aj rodiny s deťmi a seniori, ktorí uprednostňujú jednoduchšie turistické trasy, kvalitné služby a pestrú kultúrnu ponuku.

Stratégia CR KSK konštatuje, že NP Slovenský raj má obrovský prírodný potenciál a vnímanie stabilnej značky, no kľúčové bude:

- riadiť rast návštevnosti udržateľne,
- investovať do rozšírenia služieb a ponuky,
- predĺžiť sezónu a
- ochrániť prírodné bohatstvo pred nadmerným zaťažením.

Koncepcia rozvoja prírodného cestovného ruchu v Banskobystrickom kraji do roku 2030

Národný park Slovenský raj v tomto dokumente nie je predmetom hlavného záujmu. Tento dokument sa totiž výhradne venuje Banskobystrickému kraju (BBSK) a jeho prírodnému cestovnému ruchu. A Národný park Slovenský raj sa len okrajovo spomína medzi existujúcimi národnými parkami na území kraja, ale hlavné časti analýzy, rozvojové ciele a opatrenia sa sústreďujú na iné národné parky, ako sú napríklad NAPANT (Nízke Tatry), Veľká Fatra, Muránska planina, Slovenský kras.

NP Slovenský raj v tejto koncepcii vystupuje len ako zmienka medzi existujúcimi veľkoplošnými chránenými územiami (pretože jeho malá časť zasahuje do Banskobystrického kraja), ale jeho rozvoj nie je v dokumente riešený.

4.3.3 Stratégie, koncepcie a štúdie na úrovni NP Slovenský raj

Stratégia rozvoja územia Slovenský raj s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu

Stratégia rozvoja územia Slovenský raj s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu na obdobie 2015 – 2020 (výhľadovo 2025), vypracovaná v roku 2014 si kladie za cieľ zabezpečiť dlhodobý, komplexný a synergický rozvoj územia Národného parku Slovenský raj, ktorý zachová ekologické funkcie ekosystémov, vytvorí podmienky pre udržateľný cestovný ruch a zlepší kvalitu života miestnych obyvateľov.

Stratégia rozvoja územia Slovenský raj na obdobie rokov 2015 – 2020 s výhľadom do roku 2025, ako spoločný dokument pre Mikroregión Slovenský raj a Oblastnú organizáciu cestovného ruchu Slovenský sa zameriava na dlhodobý, komplexný a synergický rozvoj tohto územia. Jej cieľom je zabezpečiť rovnováhu medzi ochranou prírody, rozvojom cestovného ruchu a zvyšovaním kvality života miestnych obyvateľov. Dôraz sa kladie na zachovanie ekologických funkcií ekosystémov, vytváranie podmienok pre udržateľný turizmus a na podporu rozvoja lokálnych komunít.

Slovenský raj je v dokumente vnímaný z troch hlavných perspektív. Prvou je územie pre život, ktoré zahŕňa 18 obcí a ich fungovanie ako obytného priestoru. Druhou je chránené územie, kde sa uplatňujú ekologické limity a súčasne príležitosti vyplývajúce z prírodného bohatstva. Treťou perspektívou je územie ako turistická destinácia – Slovenský raj totiž patrí medzi najnavštevovanejšie národné parky na Slovensku.

Vízia pre rok 2025 predstavuje Slovenský raj ako kvalitné miesto pre život i turizmus. V centre záujmu je zachovanie prírodných hodnôt, podpora životaschopného regiónu s dostupnými pracovnými príležitosťami a vybudovanie silnej marketingovej značky „Slovenský raj". Rozvoj má byť zabezpečený prostredníctvom spolupráce medzi verejným sektorom, podnikateľmi a neziskovými organizáciami.

Stratégia identifikuje aj najvýznamnejšie výzvy, ktoré rozvoj tejto oblasti obmedzujú. Medzi ne patrí slabá dopravná dostupnosť, najmä pokiaľ ide o železničnú a autobusovú dopravu, nedostatok parkovacích miest a cyklotrás, ako aj nevyhovujúci stav ciest nižších tried. Ďalším problémom je chýbajúca koordinácia medzi aktérmi a dokumentmi ako sú PHSR obcí, územné plány či marketingové aktivity. V niektorých obciach je navyše nízka úroveň verejných a turistických služieb.

Implementácia stratégie mala slúžiť ako základ pre tvorbu programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR) obcí, ako aj pre vypracovanie projektových žiadostí a čerpanie finančných prostriedkov z rôznych fondov. Pre efektívne napĺňanie cieľov navrhovala ustanoviť koordinátora stratégie, ktorý však až do súčasnosti nebol určený. Na meranie pokroku bol navrhnutý systém indikátorov.

Stratégia sa inšpiruje aj zahraničnými skúsenosťami, najmä zo Švajčiarska. Švajčiarsky model kladie dôraz na prírodne a kultúrne orientovaný turizmus, ktorý prepája ochranu a využívanie prírodných zdrojov. Kľúčovými prvkami sú autenticita, vysoká kvalita služieb a aktívne zapojenie miestnej komunity. Súčasťou stratégie je preto aj príručka vytvorená švajčiarskymi partnermi s názvom „Prírodne a kultúrne orientovaný cestovný ruch v Národnom parku Slovenský raj", ktorá slúži ako praktický nástroj pre realizáciu týchto princípov.

Marketingová stratégia destinácie Slovenský raj

Marketingová stratégia destinácie Slovenský raj na obdobie rokov 2015 – 2020, doplnená akčným plánom na roky 2015 – 2016, bola vytvorená v roku 2014 na úrovni Mikroregiónu Slovenský raj s cieľom zefektívniť marketingovú komunikáciu a zlepšiť postavenie Slovenského raja na trhu cestovného ruchu. Stratégia sa zameriava na rozvoj produktov cestovného ruchu, ich lepšiu dostupnosť, zjednodušenie rezervácií a predaja a zvýšenie viditeľnosti značky „Slovenský raj". Celkovým cieľom je vytvoriť ucelený a konkurencieschopný obraz regiónu ako atraktívnej prírodno-kultúrnej destinácie pre domácich aj zahraničných návštevníkov.

Územie Slovenského raja je v rámci stratégie rozdelené do troch úrovní. Jadro destinácie tvoria obce ako Hrabušice, Smižany, Spišská Nová Ves a Letanovce, ktoré sa nachádzajú priamo v národnom parku alebo v jeho ochrannom pásme. Druhú úroveň predstavujú okolité obce ako Dobšiná, Betliar a Markušovce, ktoré poskytujú doplnkovú ponuku v oblasti ubytovania a stravovania. Do širšieho zázemia destinácie patria mestá a obce ako Levoča, Gelnica, Kežmarok a Telgárt, ktoré rozširujú turistický potenciál regiónu.

Primárna ponuka Slovenského raja je postavená na výnimočnom prírodnom dedičstve – návštevníkov lákajú rokliny, vodopády, kaňony ako Prielom Hornádu či svetoznáma Dobšinská ľadová jaskyňa,

zapísaná na zozname UNESCO. V lete dominuje pešia turistika, zatiaľ čo v zime si návštevníci môžu vyskúšať ľadolezenie. Región ponúka aj cykloturistiku, bežkárske trate, možnosti kúpania na Palcmanskej Maši či rybolov. Dôležitým prvkom je aj kultúrno-historické dedičstvo, vrátane historického mesta Levoča, sakrálnych pamiatok a živých remeselných a folklórnych tradícií.

Sekundárna ponuka zahŕňa ubytovanie v rôznych kategóriách v obciach vnútri národného parku aj v jeho okolí. Okrem toho sú k dispozícii stravovacie zariadenia, podporné služby, turistické informačné centrá či dopravné a parkovacie kapacity, hoci ich kvalita a dostupnosť sa v niektorých lokalitách stále považujú za rezervy. Práve tieto menej rozvinuté časti majú značný potenciál pre ďalší rozvoj služieb.

Hlavným strategickým cieľom je zvýšiť atraktivitu a konkurencieschopnosť destinácie Slovenský raj ako silnej prírodno-kultúrnej značky. Na dosiahnutie tohto cieľa sa sústreďuje na tri prioritné oblasti: zviditeľnenie ponuky prostredníctvom účinnejšej marketingovej komunikácie a public relations, skvalitnenie a rozšírenie samotnej ponuky spolu s jej lepšou dostupnosťou, a zlepšenie možností nákupu produktov a služieb vrátane zavedenia elektronických rezervácií a turistických kariet.

Na podporu týchto cieľov sa využívajú moderné marketingové nástroje. Kľúčovou súčasťou je modernizácia webovej stránky a digitálnych nástrojov, aktívna prítomnosť na sociálnych sieťach a realizácia online kampaní. Turistická karta má návštevníkom ponúknuť zľavy a motivovať ich k dlhšiemu pobytu. Propagácia destinácie zahŕňa aj výrobu moderných propagačných materiálov, účasť na výstavách a veľtrhoch, pričom sa dôraz kladie na jednotnú vizuálnu identitu pod značkou „Rajská kvalita". Nezanedbáva sa ani interný marketing – buduje sa spoločná značka a platforma pre komunikáciu medzi partnermi.

Implementácia stratégie je podmienená zavedením systému indikátorov, ktoré umožnia sledovať dosahovanie cieľov, ako napríklad počet prenocovaní alebo návštevnosť webovej stránky. Financovanie je plánované z kombinácie európskych fondov, štátnych rozpočtov, vlastných príjmov a partnerstiev. Za koordináciu a rozvoj značky sú zodpovední mikroregión Slovenský raj a oblastná organizácia cestovného ruchu.

Plán rozvoja destinácií v pôsobnosti OOCR Slovenský raj & Spiš 2023–2025

Dokument s názvom Plán rozvoja destinácií v pôsobnosti OOCR Slovenský raj & Spiš 2023–2025, vypracovaný Oblastnou organizáciou cestovného ruchu v roku 2022, predstavuje aktualizovanú stratégiu rozvoja turizmu v tomto regióne. Ide o riadiaci, koordinačný a komunikačný nástroj, ktorého cieľom je zabezpečiť efektívny, koordinovaný a zároveň udržateľný rozvoj cestovného ruchu počas obdobia rokov 2023 až 2025. Dokument nadväzuje na predchádzajúci plán z rokov 2016 – 2018 (s výhľadom do roku 2020) a reflektuje aktuálne potreby regiónu po pandemickom období, ako aj nové výzvy, vrátane dôsledkov klimatickej zmeny.

V centre pozornosti stratégie stoja tri hlavné rozvojové priority. Prvou je posilnenie manažmentu destinácie a zlepšenie koordinácie medzi jednotlivými subjektmi cestovného ruchu. Kľúčovou úlohou v tomto smere je upevniť postavenie OOCR ako hlavného koordinátora aktivít v cestovnom ruchu. Dôležité je tiež presne vymedziť hranice jednotlivých subdestinácií, ako sú Slovenský raj, Poráčska dolina či Hnilecká dolina, a prehĺbiť spoluprácu s miestnymi akčnými skupinami (napríklad MAS Miloj Spiš), mikroregiónmi a správou národného parku.

Druhou prioritou je budovanie silnej značky destinácie a rozvoj produktovej a marketingovej ponuky. Stratégia kladie dôraz na vytvorenie jednotnej a ľahko rozpoznateľnej značky regiónu, ktorá bude podporená rozšírením zážitkovej ponuky, vrátane cykloturistiky a bežkárskych tratí. Pre zlepšenie

efektivity marketingu sa plánuje zavedenie systematického zberu štatistík, návštevníckych analýz a výskumu. Súčasťou tejto priority je aj zjednotenie propagačných aktivít cez spoločné navigačné značenie, digitálne nástroje a moderný marketingový mix.

Treťou prioritou je rozvoj územia a infraštruktúry. Tu sa strategické úsilie zameriava na zlepšenie dopravnej dostupnosti, predovšetkým prostredníctvom posilnenia autobusových spojov a zavedenia cyklobusov. Cykloturizmus je vnímaný ako kľúčový produkt, ktorý má potenciál prispieť k rozvoju regiónu v súlade s princípmi udržateľnosti. Dôležitými aspektmi tejto priority sú aj bezpečnosť turistických trás, vizuálne skvalitnenie verejných priestranstiev v obciach a technické opatrenia na adaptáciu územia na klimatické zmeny, napríklad formou úprav v roklinách.

Stratégia identifikuje aj viacero výziev a odporúčaní do budúcnosti.

Jednou z hlavných výziev je potreba vypracovania nového dlhodobého strategického dokumentu s horizontom do roku 2030 a výhľadom do roku 2035. Zároveň sa odporúča zosúladiť plánovanie medzi jednotlivými aktérmi – OOCR, obcami, miestnymi akčnými skupinami a ďalšími partnermi.

Kľúčové je aj posilnenie profesionality a kapacít samotnej organizácie OOCR, ako aj zefektívnenie jej systémov riadenia a spolupráce.

Syntéza územia OOCR Slovenský raj & Spiš

Dokument s názvom Syntéza územia OOCR Slovenský raj & Spiš, publikovaný v roku 2022, predstavuje analytickú a strategickú publikáciu, ktorá je založená výlučne na otvorených dátach. Jej cieľom je poskytnúť podklady pre efektívne plánovanie, rozhodovanie a hodnotenie vývoja cestovného ruchu v regióne Slovenského raja a Spiša. Slúži ako dôležitý nástroj pre destinačný manažment a podporu verejných i súkromných rozhodovacích procesov.

Medzi hlavné silné stránky dokumentu patrí rozsiahla a komplexná analytická báza týkajúca sa územia OOCR Slovenský raj & Spiš. Dokument obsahuje viac než 25 mapových vizualizácií a 80 grafov, ktoré zachytávajú kľúčové charakteristiky regiónu. Osobitná pozornosť je venovaná aj obdobiu pandémie COVID-19, konkrétne jej dopadom v rokoch 2020 – 2021, čo dodáva analýze aktuálny a relevantný kontext.

Publikácia má široké možnosti využitia. Slúži ako podklad pre plánovanie verejných investícií a rozvoj infraštruktúry, ako nástroj na tvorbu nových produktov cestovného ruchu a tiež ako podpora pre strategický marketing a budovanie partnerstiev. Navyše môže byť východiskom pre úvahy o ďalšom rozšírení OOCR a redefiníciu hraníc subdestinácií.

1. Ohraničenie územia a model celistvosti - V úvode dokumentu sa venuje pozornosť administratívnemu aj prirodzenému členeniu územia, ktoré zahŕňa vodné toky, dopravnú sieť a geografické väzby medzi obcami a prírodným prostredím. Osobitne je definovaný pojem „nárazníkovej zóny", ktorá zohráva dôležitú úlohu vo vzťahu k jadru destinácie a jeho funkčnému zázemiu.

2. Dostupnosť destinácie - Táto kapitola poskytuje prehľad o prístupnosti regiónu z hľadiska automobilovej dopravy, a to nielen v rámci Slovenska, ale aj z okolitých krajín V4. Okrem toho analyzuje železničné spojenia, pričom sa zohľadňujú priame aj nepriame linky. Modelová letecká dostupnosť bola posúdená s východiskom na letisko Košice, čím sa získal komplexný pohľad na možnosti príjazdu do regiónu.

3. Primárne a sekundárne zdroje cestovného ruchu - V tejto časti sa dokument zameriava na prírodné zdroje, medzi ktoré patria chránené krajinné oblasti, chránené vtáčie územia, geologicky významné body a jaskyne. Okrem prírody sú popísané aj antropogénne zdroje, ako sú kultúrne pamiatky, múzeá, trasy a cyklotrasy. Rozoberaná je tiež infraštruktúra (napr. cestovné kancelárie, informačné centrá, dopravné spoločnosti) a supraštruktúra, kam patrí ubytovanie, stravovanie a ďalšie rekreačné objekty.

4. Ekonomika cestovného ruchu - Táto kapitola sa venuje ekonomickému zázemiu cestovného ruchu. Podrobne je analyzovaná štruktúra podnikateľských subjektov podľa klasifikácie SK NACE, ich zamestnanosť a aktéri pôsobiaci na trhu. Mapuje sa aj stav turistickej infraštruktúry v regióne, čo poskytuje dôležité informácie pre ekonomické rozhodovanie.

5. Postavenie ubytovacieho sektora - Pozornosť sa tu sústreďuje na počet a typy ubytovacích zariadení, ktoré sú prezentované aj podľa platforiem, ako sú Airbnb, Booking alebo Facebook. Podrobne sú analyzované štatistiky prenocovaní v obciach OOCR za obdobie rokov 2017 až 2021. Dáta sú rozdelené mesačne, ročne a podľa pôvodu návštevníkov. Zároveň sa hodnotia podiely jednotlivých okresov a krajov na celkovom počte prenocovaní a prenocujúcich hostí.

6. Rozvojové aktivity v cestovnom ruchu - Záverečná časť dokumentu vizualizuje rozvojové aktivity na mapách, pričom je doplnená prehľadom konkrétnych projektov a navrhovaných opatrení. Ide o praktický nástroj na sledovanie a plánovanie rozvoja cestovného ruchu v území a zároveň podporu efektívneho čerpania dostupných fondov.

4.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj vyplývajúce zo slovenského rámca

- Roztrieštenosť legislatívy a kompetenčné kolízie. Správa NP pôsobí v prostredí, kde sa prekrývajú právomoci viacerých zákonov; Kompetencie medzi Správou NP, samosprávami, štátnymi orgánmi a OOCR nie sú jasne vymedzené; Chýba nadradený právny rámec, ktorý by stanovil hierarchiu záujmov - ochrana vs. rozvoj.
- Neprepojenosť relevantných strategických dokumentov. Národné, regionálne i lokálne stratégie deklarujú podporu rozvoja udržateľného turizmu, ale nie sú koordinované ani záväzné, Správa NP musí spájať čiastkové priority z rôznych stratégií.
- Neefektívna aplikácia zákona o ochrane prírody. Zákon je interpretačne nejednoznačný a byrokraticky náročný, novela 202/2024 Z. z. uvoľňuje podmienky výrubu stromov, čo môže oslabiť ochranu menších biotopov, nedostatočná kapacita Správy NP na dohľad a vymáhanie pravidiel.
- Nedostatočná integrácia ochrany do územného plánovania. Územné plány obcí a VÚC nie dostatočne zohľadňujú ciele ochrany prírody, Správa NP má len poradné, nie rozhodovacie postavenie pri povoľovacích konaniach, hrozí neriadená suburbanizácia a rozširovanie zastavaných území v okolí jadrových zón NP.
- Nevysporiadané vlastnícke vzťahy. Ešte stále je veľká časť NP Slovenský raj v súkromnom vlastníctve, čo sťažuje realizáciu opatrení na tomto území; systém zmluvnej starostlivosti nie je zatiaľ rozvinutý.

5 Vplyvy turizmu na prírodné prostredie NP Slovenský raj

5.1 Úvod do témy

Národný park Slovenský raj má vzhľadom na svoju relatívne malú výmeru mimoriadne vysokú biodiverzitu. Na jeho území sa vyskytuje 30 biotopov európskeho významu a 9 biotopov národného významu. Zároveň ide o územie s hustou sieťou turistických trás a výraznou koncentráciou návštevnosti do roklín, kaňonov, vyhliadok a nástupných lokalít. Potenciálny konflikt medzi turizmom a ochranou prírody preto nevzniká rovnomerne na celom území, ale najmä tam, kde sa vysoká alebo nárazová návštevnosť stretáva s citlivými biotopmi, úzkym priestorom a obmedzenou možnosťou usmernenia pohybu návštevníkov.

Táto kapitola vychádza z kompilácie odborných podkladov pripravovanej Štúdie o vplyve turizmu na prírodné prostredie Národného parku Slovenský raj. Zameriava sa najmä na priestorové a prevádzkové súvislosti medzi turistickou záťažou, stavom vegetácie a biotopov a výskytom vybraných druhov živočíchov. Zistenia treba chápať ako odborný podklad pre manažment návštevnosti, údržbu turistickej infraštruktúry a ochranu pokojových častí národného parku, nie ako dôkaz jednoduchého a priameho vzťahu medzi počtom návštevníkov a mierou poškodenia prírody.

Výsledky je potrebné interpretovať opatrne. Súčasný stav ovplyvňuje aj skutočnosť, že viaceré kritické miesta boli v posledných rokoch technicky stabilizované alebo obnovené. Zaznamenaný rozsah poškodenia preto odráža nielen intenzitu turistickej záťaže, ale aj účinnosť doterajších manažmentových zásahov. Pri faune majú údaje o výskyte prevažne charakter záznamov prítomnosti bez úplnej informácie o intenzite monitorovania. Priestorový prekryv turistickej záťaže a výskytu druhov preto poukazuje na potenciálnu konfliktnosť, nie automaticky na preukázané vyrušovanie alebo pokles populácie.

5.2 Úloha Správy Národného parku v téme

Úlohou Správy NP Slovenský raj je zosúlaďovať sprístupnenie územia s ochranou jeho prírodných hodnôt. V oblasti vplyvu turizmu na prírodu to znamená najmä usmerňovať pohyb návštevníkov do vhodne vedených koridorov, chrániť citlivé biotopy a pokojové územia, sledovať konfliktné lokality a prijímať primerané priestorové, časové a prevádzkové opatrenia. Správa NP má pritom vychádzať z konkrétnej citlivosti územia, druhu návštevníckej aktivity a reálne preukázaných alebo pravdepodobných vplyvov, nie iba z celkového počtu návštevníkov.

Dôležitou súčasťou tejto úlohy je zabezpečenie alebo koordinácia údržby chodníkov, rebríkov, stúpačiek, mostíkov, zábradlí a ďalších technických zariadení. V roklinách tieto prvky neplnia iba bezpečnostnú a sprístupňovaciu funkciu, ale zároveň sústreďujú pohyb do úzkeho koridoru, obmedzujú vstup návštevníkov do svahov, brehových mikrostanovíšť a citlivých rastlinných spoločenstiev. Správa NP má preto identifikovať kritické miesta, podporovať ich preventívnu údržbu a presadzovať operatívnu obnovu po povodniach, pádoch stromov alebo inom poškodení.

Správa NP má zároveň monitorovať stav biotopov a výskyt citlivých druhov, vyhodnocovať priestorový prekryv s návštevnosťou a rozlišovať medzi vplyvmi turizmu, zveri, prírodných procesov,

extrémnych hydrologických udalostí a technického stavu trás. Na základe týchto údajov má komunikovať pravidlá návštevného poriadku, dohliadať na ich dodržiavanie a podľa potreby uplatňovať cielené sezónne alebo priestorové obmedzenia. Osobitnú pozornosť si vyžaduje pohyb mimo trás, nočný pohyb, nelegálne bivakovanie, zakladanie ohňov, lezenie a aktivity v blízkosti hniezdnych alebo pobytových lokalít citlivých druhov.

5.3 Súčasný stav

Pešia turistika spôsobuje v NP Slovenský raj predovšetkým lokálne a koridorové poškodenie vegetácie. Najčastejšími mechanizmami sú priamy zošľap, rozvoľňovanie rastlinných spoločenstiev, znižovanie pokryvnosti rastlín, zhutňovanie pôdy a následná vodná erózia. Na narušených plochách sa môže meniť druhová skladba vegetácie a zvyšovať zastúpenie ruderálnych, nepôvodných alebo voči zošľapu tolerantných druhov, ktoré postupne vytláčajú pôvodné citlivé druhy.

Medzi najcitlivejšie patria chladnomilné a reliktné rastlinné spoločenstvá na strmých svahoch a skalách bezprostredne nad riečišťami potokov. Pri bežnom pohybe po stabilnom chodníku sú relatívne chránené, ich zraniteľnosť však výrazne rastie pri zvýšenom stave vody, poškodení chodníka alebo technických zariadení, keď návštevníci obchádzajú nepriechodné úseky po svahoch a vstupujú priamo do citlivých spoločenstiev. Mimo roklín sa poškodenie prejavuje najmä skracovaním serpentín, rozširovaním chodníkov vedených po spádnici a vytváraním obchádzok pri padnutých stromoch, rozbahnených miestach alebo poškodenom telese chodníka.

Pre mieru poškodenia nie je rozhodujúci iba celkový počet ľudí, ktorí lokalitou prejdú. Významná je ich koncentrácia v čase a priestore, plynulosť pohybu a schopnosť infraštruktúry udržať návštevníkov na jednej stabilnej trase. Pri čakaní v úzkych miestach, pri rebríkoch alebo vodopádoch sa zvyšuje pravdepodobnosť státia mimo chodníka, obchádzania ostatných návštevníkov a vytvárania vedľajších stôp. Krátkodobá návštevnícka špička preto môže byť ekologicky rizikovejšia než rovnaký alebo vyšší počet návštevníkov rovnomerne rozložený počas dňa.

Poškodenie vegetácie je úzko prepojené so stavom pôdy a vodného režimu. Zhutnenie pôdy, strata vegetačného krytu a koncentrácia odtoku na chodníku zvyšujú vodnú eróziu a odnos pôdneho materiálu. V roklinách sa k tomu pridávajú prirodzené zmeny koryta, povodne, presuny štrkov, odtrhy svahov a padnuté stromy. Ak po takejto udalosti nie je trasa rýchlo upravená a zreteľne vedená, návštevníci vytvárajú obchádzky a narušenie sa rozširuje do ďalších plôch.

Pri faune je celkový priestorový prekryv intenzívne navštevovaných lokalít s hlavnými záznamami výskytu veľkých šeliem relatívne malý. Výskyt cieľových druhov sa sústreďuje najmä do menej navštevovaných, pokojnejších a súvislejších častí územia. Toto priestorové oddelenie hlavných turistických koridorov a refúgií šeliem predstavuje významný ochranný mechanizmus. Rozptyľovanie návštevníkov do doteraz pokojných častí parku by mohlo zmenšiť efektívne využiteľný habitat, zvýšiť fragmentáciu priestoru a zhoršiť podmienky pre citlivé druhy.

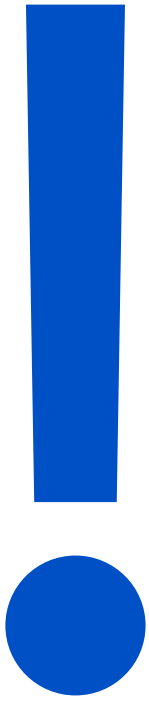
Pri vtákoch je priestorový prekryv s turistickým tlakom väčšinou nízky až stredný a líši sa podľa druhu. Vyšší formálny prekryv bol identifikovaný napríklad pri sokolovi sťahovavom, pričom je potrebné rozlišovať medzi bežným pohybom po chodníku na dne rokliny a aktivitami v blízkosti hniezdnych stien. Lezenie, nočný pohyb, nelegálne bivakovanie, používanie svetla a hluku alebo opúšťanie vyznačených trás môžu mať výraznejší rušivý účinok než plynulý denný pohyb po tradičnom

turistickom koridore. Zachovanie sezónneho uzáveru ferraty Kyseľ má preto význam aj z hľadiska ochrany fauny.

Samostatným problémom je odpad a lokálne znečistenie v blízkosti hlavných trás, nástupných miest a vodných tokov. Odpad môže poškodzovať brehové porasty, vstupovať do vodného prostredia a ovplyvňovať správanie živočíchov. Nelegálne bivakovanie a zakladanie ohňa zvyšujú riziko požiarov, poškodenia pôdneho a vegetačného krytu a rušenia fauny v nočných hodinách. Zároveň je potrebné zohľadniť, že nie všetky poškodenia možno pripísať turizmu; skalné biotopy a vegetáciu môže v niektorých lokalitách významne ovplyvňovať aj kamzík ako nepôvodný druh, ako aj prírodné procesy a extrémne udalosti.

Celkovo turistická záťaž nespôsobuje rovnomerné ani plošné poškodenie celého národného parku. Negatívne prejavy sa sústreďujú predovšetkým do úzkych koridorov a kritických miest, v ktorých sa vysoká alebo nárazová návštevnosť spája s citlivým biotopom, poškodenou infraštruktúrou alebo nevhodným správaním návštevníkov. Pri flóre a biotopoch je rozhodujúcim problémom vybočovanie z trasy a rozširovanie narušenej plochy. Pri faune je zásadným rizikom prenikanie návštevnosti a novej infraštruktúry do doteraz pokojných refúgií.

5.4 Hlavné výzvy pre Správu NP v oblasti vplyvu turizmu na prírodu

- Obmedzenie poškodzovania vegetácie pohybom návštevníkov mimo vyznačených trás. Najvýznamnejším problémom pre flóru a biotopy je vybočovanie z turistických chodníkov, obchádzanie poškodených alebo preťažených úsekov, skracovanie serpentín a vytváranie vedľajších stôp. Výzvou je udržať návštevníkov v stabilných koridoroch a zabrániť postupnému rozširovaniu zošliapaných a erózne narušených plôch.
- Ochrana citlivých a reliktných rastlinných spoločenstiev v roklinách. Osobitne ohrozené sú chladnomilné, skalné a reliktné spoločenstvá na svahoch a skalách nad vodnými tokmi. Správa NP musí identifikovať najzraniteľnejšie úseky a zabezpečiť, aby zvýšený stav vody, poškodenie trasy alebo technických zariadení neviedli k vstupu návštevníkov do týchto biotopov.
- Znižovanie ekologických dôsledkov nárazovej koncentrácie návštevnosti. Krátkodobé návštevnícke špičky a tvorba radov pri rebríkoch, vodopádoch a úzkych miestach zvyšujú státie mimo chodníkov a vznik obchádzok. Výzvou je riadiť nielen celkový počet návštevníkov, ale aj ich časové a priestorové rozloženie a plynulosť pohybu v kritických úsekoch.
- Zachovanie pokojných území a refúgií citlivých druhov živočíchov. Menej navštevované a súvislé časti parku poskytujú útočisko veľkým šelmám, vtákom a ďalším citlivým druhom. Ich ochrana si vyžaduje zabrániť nekontrolovanému prenikaniu návštevníkov,

rozširovaniu trás a budovaniu novej infraštruktúry do doteraz pokojných lokalít. Tieto územia by nemali byť automaticky využívané na presmerovanie návštevnosti z preťažených miest.

- Obmedzenie rušivých aktivít v blízkosti hniezdnych a pobytových lokalít fauny. Nočný pohyb, nelegálne bivakovanie, hluk, intenzívne osvetlenie, lezenie a pohyb mimo značených trás môžu mať výraznejší rušivý účinok než bežná denná turistika. Výzvou je účinne komunikovať a vymáhať priestorové a sezónne obmedzenia, najmä v blízkosti hniezdnych stien, rozmnožovacích lokalít a miest pravidelného výskytu citlivých druhov.
- Zabezpečenie funkčnej infraštruktúry a monitoringu ako nástrojov ochrany prírody. Chodníky a technické zariadenia udržiavajú pohyb návštevníkov v úzkom koridore, ich poškodenie však vedie k vzniku obchádzok, erózii a zásahom do citlivých stanovíšť. Výzvou je zabezpečiť pravidelnú údržbu a rýchlu obnovu infraštruktúry a zároveň rozvíjať monitoring, ktorý umožní rozlíšiť vplyvy turizmu od pôsobenia zveri, prírodných procesov a extrémnych udalostí a prijímať cielenejšie opatrenia.

6 Návštevnosť a únosnosť vybraných území NP Slovenský raj

6.1 Úvod do témy

Návštevnosť patrí medzi kľúčové faktory, ktoré formujú vzťah medzi ochranou prírody a spoločenským využívaním územia Národného parku Slovenský raj. Tento park je jednou z najnavštevovanejších chránených oblastí Slovenska a súčasne územím s vysokou ekologickou hodnotou, kde sa stretávajú citlivé biotopy s intenzívnym turistickým ruchom. Pre Správu NP je preto dôležité sledovať nielen samotné počty návštevníkov, ale aj ich priestorové a časové rozloženie, spôsob pohybu po území a vplyv na ekosystémy, technické zariadenia a bezpečnosť. Systematické poznanie návštevnosti umožňuje správe lepšie plánovať údržbu a obnovu chodníkov, nastavovať efektívny systém smerovania pohybu či sezónnych uzáver, a predovšetkým určiť únosnosť jednotlivých trás. Pojem **únosnosť** predstavuje prah, pri ktorom možno zachovať rovnováhu medzi ochranou prírody a rekreačnou funkciou územia. Jej poznanie umožňuje prijať preventívne opatrenia ešte pred tým, než dôjde k ekologickému alebo technickému poškodeniu prostredia. Analýza návštevnosti a únosnosti preto nie je len nástrojom regulácie, ale aj prostriedkom trvalo udržateľného rozvoja turizmu, ktorý zohľadňuje environmentálne limity, bezpečnosť návštevníkov a dlhodobé zachovanie jedinečného prírodného dedičstva Slovenského raja.

Návštevnosť a únosnosť predstavujú dve navzájom neoddeliteľné zložky riadenia chráneného územia – jednu opisujúcu reálny tlak návštevníkov a druhú limity prostredia, ktoré tento tlak dokáže prijať bez poškodenia. **Návštevnosť poskytuje kvantitatívne údaje o tom, koľko ľudí, kedy a kde sa v území pohybuje, zatiaľ čo únosnosť určuje, koľko ľudí by sa tam pohybovať mohlo, aby bola zachovaná ekologická stabilita, bezpečnosť a kvalita zážitku**. Bez dát o návštevnosti nie je možné únosnosť reálne vyhodnotiť, pretože chýba vstupný obraz o zaťažení jednotlivých lokalít. Naopak, poznanie únosnosti umožňuje interpretovať údaje o návštevnosti v kontexte ochrany prírody – ukazuje, či je aktuálny stav udržateľný, alebo je potrebné prijať manažérske opatrenia. Ich prepojenie je preto základom adaptívneho manažmentu návštevnosti, ktorý umožňuje reagovať na sezónne výkyvy, meniace sa správanie návštevníkov a environmentálne zmeny. Pravidelné sledovanie oboch veličín spoločne vytvára uzavretý systém spätnej väzby, na ktorom stojí dlhodobá udržateľnosť turizmu v národnom parku.

6.2 Úloha Správy Národného parku v téme

Správa Národného parku Slovenský raj zohráva kľúčovú úlohu v oblasti monitorovania, vyhodnocovania a riadenia návštevnosti a únosnosti územia. Ako odborný orgán ochrany prírody zodpovedá za zhromažďovanie dát o počte a pohybe návštevníkov prostredníctvom automatických sčítačov, terénnych pozorovaní a štatistických analýz. Tieto údaje správa interpretuje v kontexte ekologických a technických limitov jednotlivých trás, čím určuje prah únosnosti pre najviac zaťažené lokality, ako sú Suchá Belá, Prielom Hornádu a ďalšie technicky exponované rokliny. Výsledky monitoringu sú základom pre odborné rozhodnutia – od plánovania údržby a obnovy technických zariadení, cez určovanie sezónnych obmedzení, až po návrhy na usmernenie pohybu návštevníkov. Správa NP tak zabezpečuje, aby sa turizmus v území rozvíjal na základe overených dát, nie odhadov, čím minimalizuje riziko nevratného poškodenia prírodného prostredia.

Okrem vedecko-odbornej roviny plní Správa NP aj zásadnú **manažérsku** a **koordinačnú** funkciu. Na základe zistení o únosnosti a návštevnosti prijíma opatrenia, ktoré priamo ovplyvňujú prístupnosť a organizáciu pohybu v území – stanovuje jednosmerné trasy, podmienky vstupov, sezónne uzávery a pravidlá pre využívanie ferrát. Zároveň spolupracuje s obcami, turistickými združeniami, Horskou záchrannou službou a prevádzkovateľmi infraštruktúry, aby zabezpečila jednotný prístup k riadeniu návštevnosti. Významnou úlohou je aj komunikácia s verejnosťou a environmentálna výchova, ktorými správa zvyšuje povedomie o potrebe chrániť prírodné hodnoty. V téme únosnosti je teda Správa NP nielen garantom odbornosti a regulácie, ale aj prostredníkom medzi ochranou prírody a spoločenským dopytom po rekreácii, čím udržiava rovnováhu medzi zážitkom návštevníkov a zachovaním integrity prírodného prostredia Slovenského raja.

6.3 Súčasný stav

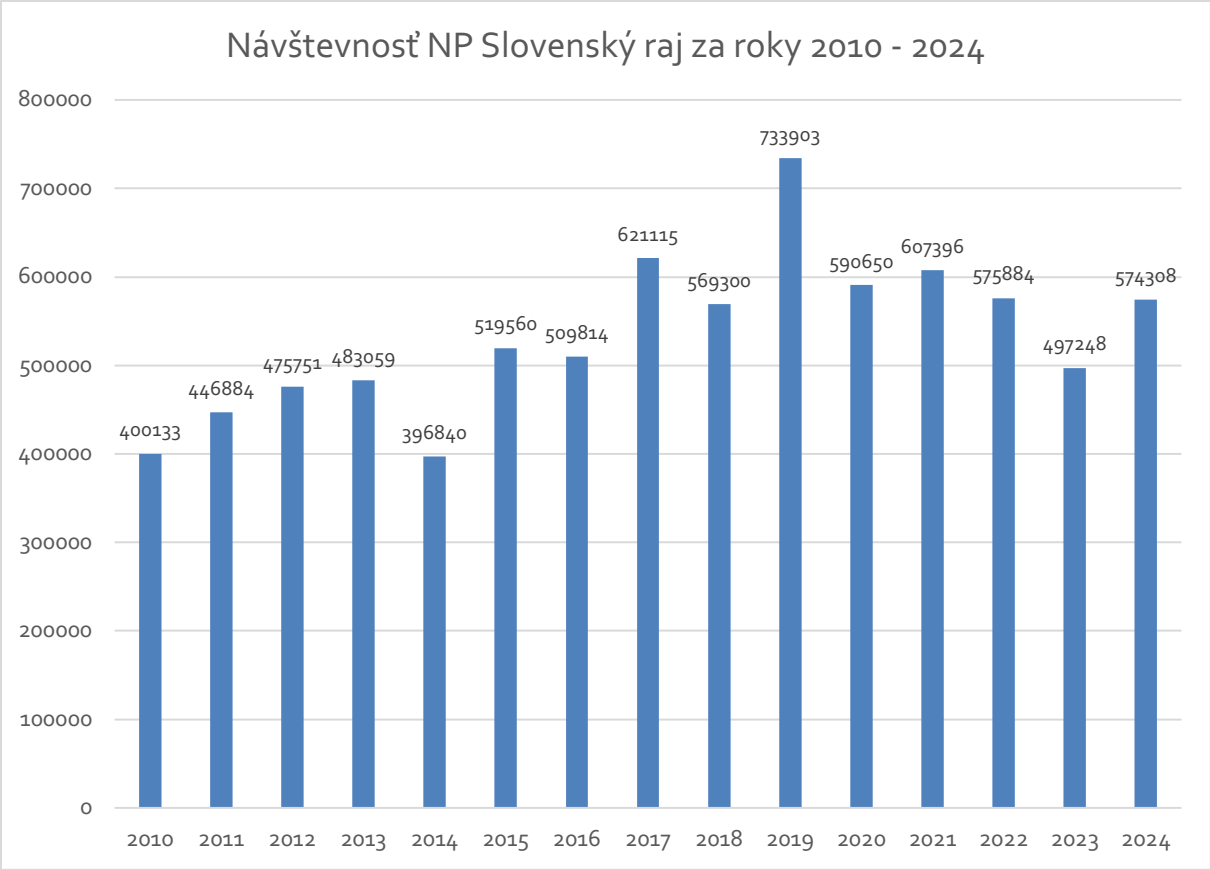
6.3.1 Návštevnosť Národného parku Slovenský raj

Vývoj návštevnosti Národného parku Slovenský raj v rokoch 2010 – 2024 zobrazuje Graf 1. Z údajov je zrejmé, že počet návštevníkov v sledovanom období kolíše, no celkovo vykazuje rastúci trend do roku 2019, po ktorom nastáva mierny pokles a stabilizácia.

V rokoch 2010 až 2014 sa návštevnosť pohybovala medzi 390 000 – 480 000 osobami ročne, čo predstavuje obdobie relatívneho vyrovnaného záujmu. K výraznejšiemu nárastu dochádza po roku 2015, keď počet návštevníkov presahuje hranicu 500 000. Nasledujúce roky 2016 – 2018 prinášajú kontinuálny rast, pričom vrchol sa dosahuje v roku 2019, kedy návštevnosť prekročila 730 000 osôb – najvyššiu hodnotu v sledovanej sérii. Tento vrchol možno pripísať rozvoju infraštruktúry, popularizácii ferrát (napr. Ferrata Kyseľ) a rozšíreniu využívania digitálnych sčítačov, ktoré zlepšili presnosť evidencie.

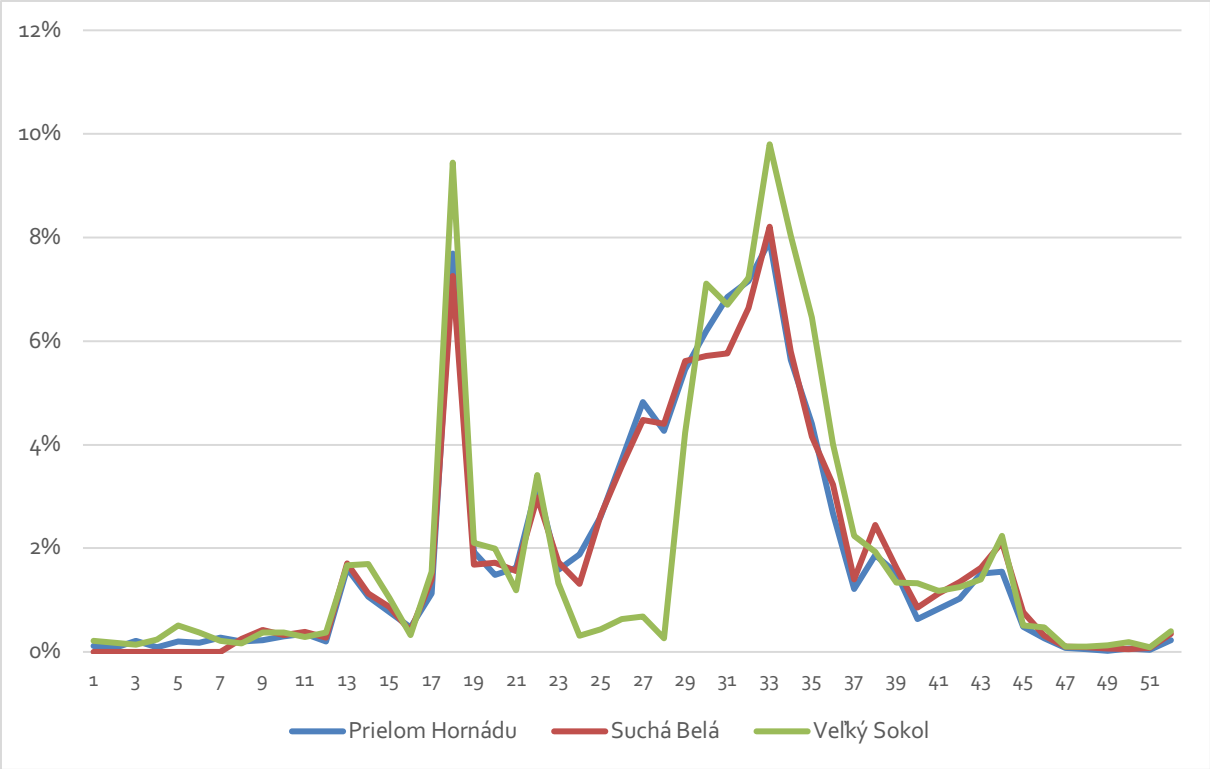
Po roku 2019 nasleduje pokles v dôsledku pandemických obmedzení (2020 – 2021), kedy sa návštevnosť znížila približne o 15–20 %. Od roku 2022 sa hodnoty opäť stabilizujú okolo 550 000 – 600 000 návštevníkov ročne, čo predstavuje stále vysokú úroveň záujmu o územie. V roku 2023 je zaznamenaný menší pokles, zatiaľ čo predbežné údaje za rok 2024 naznačujú opätovné mierne zvýšenie. Celkovo graf ukazuje, že Slovenský raj zostáva jedným z najnavštevovanejších národných parkov Slovenska, s dlhodobou potrebou riadiť návštevnosť a chrániť únosnosť jeho najvyťaženejších lokalít.

Graf 1: Návštevnosť NP Slovenský raj za roky 2010 - 2024

Terénne sčítanie návštevníkov nám poskytuje informáciu o priemernom dennom počte návštevníkov v danej lokalite. Automatické sčítače umožňujú získať presný údaj o počte turistov každý deň v roku. Pri porovnaní rozloženia dennej návštevnosti počas celého roka sa ukázalo, že bez ohľadu na to, o akú lokalitu sa jedná, percentuálne rozloženie turistov je takmer totožné, ako ukazuje Graf 2, ktorý porovnáva vývoj návštevnosti počas roku 2024 v troch lokalitách – Suchá Belá, Prielom Hornádu a Veľký Sokol.

Graf 2: Percentuálne rozloženie návštevnosti počas roku 2024

Krivky grafu ukazujú veľmi podobný priebeh vo všetkých troch lokalitách, čo potvrdzuje, že dynamika návštevnosti v Slovenskom raji je synchronizovaná naprieč územím a reaguje na rovnaké vonkajšie faktory – najmä sezónu, počasie a štátne sviatky.

V zimnom období (týždne 1–12 a 46–52) je návštevnosť minimálna, hoci väčšina trás zostáva prístupná. Nízke hodnoty sú spôsobené klimatickými podmienkami, nižším počtom turistov a kratším dňom. Prvý výrazný vrchol sa objavuje okolo 17. týždňa (apríl – máj), čo korešponduje so sviatkami Veľkej noci a poľskými štátnymi sviatkami, ktoré pravidelne zvyšujú počet poľských návštevníkov. Hlavný vrchol sezóny nastáva v letných mesiacoch (júl – august, približne 30.–34. týždeň), keď sa dosahuje 8–10 % celoročnej návštevnosti za týždeň. Tento trend je typický pre všetky tri trasy – Suchú Belú, Prielom Hornádu aj Veľký Sokol.

Z priebehu kriviek možno extrapolovať, že aj ostatné lokality národného parku (napr. Piecky, Kyseľ či Zejmarská roklina) majú podobné percentuálne rozloženie návštevnosti počas roka, s rovnakým letným maximom a minimom v zimných mesiacoch. Graf tak veľmi dobre ilustruje sezónny charakter návštevnosti Slovenského raja, ktorému sa musí prispôsobovať aj manažment údržby trás a regulácia pohybu v najvyťaženejších obdobiach.

6.3.2 Únosnosť vybraných území Národného parku Slovenský raj

Pri spracovaní únosnosti turistických trás boli zvažované dva relevantné metodické prístupy: Cifuentesova metóda a prietoková metodika založená na hodnotení priechodnosti jednotlivých úsekov a technicky limitujúcich miest. Oba prístupy majú opodstatnenie a využívajú sa v medzinárodnej praxi, pričom ich vhodnosť závisí od charakteru územia, účelu hodnotenia a dostupnosti vstupných údajov.

Pre podmienky roklín Slovenského raja bola zvolená prietoková metodika, pretože lepšie zodpovedá ich lineárnemu, prevažne jednostopovému charakteru a významnej úlohe technických zariadení, ako

sú rebríky, stúpačky, lávky, laná a úzke skalné prechody. Kapacitu týchto trás neurčuje iba ich celková dĺžka alebo plocha, ale predovšetkým priepustnosť najviac obmedzujúceho miesta, v ktorom sa návštevníci spomaľujú a môže dochádzať k tvorbe radov.

Prietokový prístup zároveň umožňuje nahradiť predpoklad rovnomerných rozostupov medzi návštevníkmi parametrami, ktoré lepšie zodpovedajú reálnemu správaniu ľudí v teréne. Pracuje s využiteľnou šírkou bežných úsekov, priemernou rýchlosťou pohybu, priestorom potrebným na jednu osobu, servisným časom na technických miestach a veľkosťou dostupných čakacích plôch. Tým dokáže samostatne posúdiť plynulosť pohybu na bežných úsekoch aj priepustnosť jednotlivých **kapacitne limitujúcich miest** (inak aj chokepoint), ktoré predstavujú úsek turistickej trasy alebo technické zariadenie (napr. rebrík, lávka, stúpačky alebo úzky skalný priechod), ktoré svojou priepustnosťou obmedzuje plynulosť pohybu návštevníkov a určuje maximálny počet osôb, ktoré môžu trasou prejsť za jednotku času. Práve tieto miesta rozhodujú o celkovej priepustnosti a dennej únosnosti trasy.

Výhodou zvoleného prístupu je aj jeho lepšia overiteľnosť. Vstupné parametre možno priamo spresňovať terénnym meraním, napríklad meraním šírky chodníka, času prekonania rebríka, počtu osôb prechádzajúcich technickým miestom za minútu alebo veľkosti radu. Metodika preto vytvára vhodný základ pre postupnú kalibráciu modelu na základe monitoringu a pre jeho využitie v praktickom manažmente návštevnosti.

Zvolením prietokovej metodiky sa nespochybňuje využiteľnosť Cifuentesovho prístupu, ktorý je vhodný najmä na rámcové a strategické hodnotenie únosnosti chránených území. Prietoková metodika však bola pre analyzované rokliny vyhodnotená ako vhodnejšia, pretože podrobnejšie zachytáva ich technickú a prevádzkovú realitu a umožňuje identifikovať konkrétne miesta, ktoré určujú celkovú dennú kapacitu trasy.

6.3.2.1 Metodický princíp prietokového hodnotenia

Výpočet vychádza z predpokladu, že návštevníci nevstupujú na trasu naraz, ale vytvárajú priebežný tok. Počas toho istého času sa nachádzajú na rôznych miestach rokliny. Rozhodujúce preto nie je, koľko osôb sa teoreticky zmestí na celú trasu ani koľkokrát sa trasa počas dňa „otočí", ale koľko návštevníkov za minútu dokáže bezpečne a plynulo prepustiť jej najslabší článok.

Trasa je rozdelená na dve skupiny prvkov:

- **bežné úseky** (S1–S5), na ktorých je prietok odvodený od využiteľnej šírky priestoru, priemernej rýchlosti pohybu a plochy potrebnej na jednu osobu;
- **chokepointy** (CP1–CP5), teda rebríky, stúpačky, lávky, úzke traverzy alebo dlhšie technické sekcie, ktorých prietok sa určuje podľa času potrebného na prechod jednej osoby.

6.3.2.2 Postup výpočtu

Vymedzenie hodnoteného úseku. Pre každú lokalitu sa stanoví začiatok, koniec a celková dĺžka hodnotenej trasy. Celková dĺžka sa rozdelí na bežné úseky a funkčné zóny chokepointov tak, aby sa tie isté metre nezapočítavali dvakrát.

Výpočet bežných úsekov. Pre každý úsek sa určí dĺžka L, využiteľná šírka w a priemerná rýchlosť v. Využiteľná plocha je A = L × w, okamžitá kapacita N = A / a a plošný prietok Q_plocha = w × v / a. Limitujúci prietok bežných úsekov Q_seg je najnižšia hodnota Q_plocha zo všetkých úsekov.

Výpočet chokepointov. Pri každom technickom mieste sa stanoví servisný čas s, teda priemerný počet sekúnd potrebný na bezpečný prechod jednej osoby. Teoretický prietok je Q = 60 / s. Po zohľadnení korekcie α vznikne efektívny prietok Q_eff = Q × α. Limitujúci chokepoint Q_cp je najnižšia hodnota Q_eff na trase.

Určenie prietoku celej trasy. Celkový prietok Q_trasa je minimum z Q_seg a Q_cp. Trasa teda nemôže dlhodobo prepúšťať viac návštevníkov, než dokáže spracovať jej najpomalší bežný úsek alebo technické miesto.

Výpočet dennej kapacity. Hodinový prietok vznikne vynásobením Q_trasa hodnotou 60. Denná kapacita sa vypočíta ako Q_trasa × 60 × H × η, kde H je časové okno možného vstupu na trasu a η je koeficient reálneho využitia teoretickej priepustnosti.

6.3.2.3 Použité spoločné parametre

H – relevantné hodiny (13,5 h/deň). Predstavuje časové okno, počas ktorého môžu návštevníci vstupovať na trasu. Vychádza z pravidla návštevného poriadku umožňujúceho pohyb od jednej hodiny po východe slnka do jednej hodiny pred západom slnka. Čas potrebný na absolvovanie celej túry sa od H neodpočítava, pretože model je založený na priebežnom toku; dodržanie času ukončenia túry sa rieši prevádzkovým opatrením, napríklad posledným povoleným vstupom.

a – plocha na osobu v pohybe (2 m²/os.). Vyjadruje priestor potrebný na bezpečný a plynulý pohyb vrátane odstupu, rovnováhy a reakcie na nerovný alebo klzký povrch. Hodnota zodpovedá hustote približne 0,5 osoby/m² a predstavuje konzervatívny komfortný režim.

aq – plocha na osobu v rade (1,25 m²/os.). Vyjadruje priestor potrebný na bezpečné čakanie pred technickým miestom. Maximálna veľkosť radu Nq sa vypočíta ako čakacia plocha Aq / aq.

v – priemerná rýchlosť (m/min). Určuje sa samostatne pre každú lokalitu z dĺžky a priemerného času prechodu. Na bežných úsekoch sa v základnom scenári používa konštantná hodnota; lokálne spomalenia sú zachytené cez chokepointy.

η – koeficient využitia (0,8). Znižuje teoretickú dennú priepustnosť o 20 % a zachytáva nepravidelné príchody, krátke zastavenia, rozdielnu zdatnosť návštevníkov, fotografovanie a ďalšie drobné prevádzkové straty.

α – korekcia chokepointu. Zohľadňuje rozdiel medzi ideálnym servisným časom a reálnym pohybom na konkrétnom technickom mieste. Hodnota sa mení podľa náročnosti, stavu technického zariadenia, vlhkosti, obojsmernosti a predpokladanej rôznorodosti návštevníkov.

6.3.2.4 Výber hodnotených lokalít

Do prietokového hodnotenia bolo zaradených šesť lokalít: **Suchá Belá, Piecky, Veľký Sokol, Prielom Hornádu, Veľký Kyseľ** a **Malý Kyseľ**. Výber bol účelový a vychádzal zo súčasného splnenia troch podmienok: dostupnosť alebo odvodenie denných údajov návštevnosti, dostupnosť podrobného monitoringu technických zariadení a vhodnosť trasy na rozdelenie na bežné úseky a merateľné chokepointy. Tesnina nebola zaradená, pretože pre ňu neboli k dispozícii porovnateľné údaje o dennej návštevnosti, hoci monitoring technických zariadení existuje. Zejmarská roklina a Sokolia dolina neboli zaradené do hlavného výpočtu, pretože v použitej monitorovacej správe nebol dostupný porovnateľne podrobný inventár technických zariadení; ich prietokové hodnotenie by preto malo výrazne vyššiu mieru neistoty. Ferrata HZS Kyseľ predstavuje odlišný typ trasy. Jej kapacitu

ovplyvňuje povinná výstroj, istenie na oceľovom lane, pravidlá odstupov medzi kotviacimi bodmi a osobitný bezpečnostný režim, preto si vyžaduje samostatný ferratový model. Šesť vybraných lokalít vytvára relatívne homogénny súbor lineárnych technických trás a zároveň zahŕňa rôzne dĺžky, intenzitu návštevnosti a typy technických prekážok.

6.3.2.5 Dátové zdroje a kalibrácia

Názvy a typy technických miest boli prevzaté z dokumentu Monitoring stavu technických zariadení v NP Slovenský raj (Správa NP Slovenský raj, jeseň 2024). Z monitoringu sa využili údaje o rebríkoch, stúpačkách, lanách, reťaziach, lávkach, mostoch a ich technickom stave. Dĺžky funkčných zón chokepointov, využiteľné šírky, servisné časy, korekcie α a čakacie plochy predstavujú pracovnú kalibráciu. Sú navrhnuté tak, aby boli transparentné a následne overiteľné GPS meraním, meraním šírky, stopovaním prechodu jednotlivých osôb, videopozorovaním a sčítaním veľkosti radov.

Pri Prielome Hornádu bola zohľadnená jeho odlišnosť: ide o dlhú, prevažne horizontálnu a obojsmerne využívanú trasu. Konflikty protismerných tokov sa v základnom modeli premietajú najmä do nižších korekcií α na úzkych technických miestach. Pre presnejšiu kalibráciu je potrebné samostatne merať prietok v oboch smeroch.

6.3.2.6 Vstupné charakteristiky hodnotených lokalít

Tabuľka 11: Základné vstupy prietokového modelu

Lokalita	Dĺžka L (m)	Priemerná rýchlosť v (m/min)	H (h/deň)	η
Suchá Belá	3 900	28,0	13,5	0,8
Piecky	3 600	30,0	13,5	0,8
Prielom Hornádu	9 600	44,0	13,5	0,8
Malý Kyseľ	2 200	36,7	13,5	0,8
Veľký Kyseľ	2 100	29,3	13,5	0,8
Veľký Sokol	5 000	28,0	13,5	0,8

6.3.2.7 Výsledky prietokového hodnotenia

Vo všetkých šiestich lokalitách je prietok bežných úsekov výrazne vyšší než prietok limitujúceho technického miesta. Výslednú kapacitu preto neurčuje celková dĺžka ani okamžitá plošná kapacita rokliny, ale konkrétny chokepoint alebo dlhšia technická sekcia. To potvrdzuje vhodnosť samostatného hodnotenia rebríkov, stúpačiek, lávok a úzkych traverzov.

Tabuľka 12: Výsledky výpočtu prietokovej kapacity

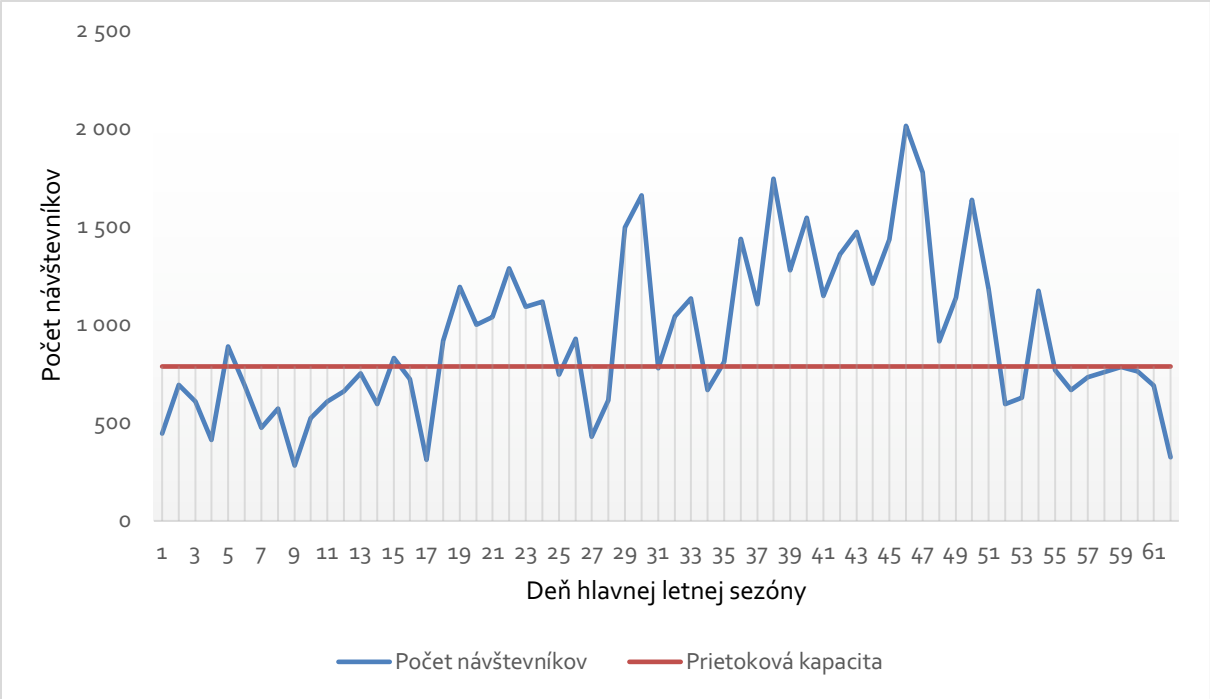
Lokalita	Q_seg (os./min)	Q_cp (os./min)	Q_trasa (os./h)	Denná kapacita (os./deň)	Priemer leto (os./deň)	Dní nad kapacitou
Suchá Belá	11,20	1,21	73	787	940	32
Piecky	15,00	1,07	64	694	132	0
Prielom Hornádu	24,20	1,50	90	972	671	10
Malý Kyseľ	16,52	1,20	72	778	43	0
Veľký Kyseľ	13,19	1,34	80	869	43	0
Veľký Sokol	11,20	1,21	73	787	114	0

Výsledky treba interpretovať ako orientačné denné prevádzkové kapacity za podmienok základného scenára. Nejde o ekologickú hranicu odvodenú z tolerancie biotopov ani o automaticky záväznú kvótu. Kapacita vyjadruje počet vstupov, ktorý je podľa zvolených parametrov kompatibilný s dlhodobo plynulým prietokom trasy. O prípadnom regulačnom limite musí Správa NP rozhodovať spolu s údajmi o stave prírody, bezpečnosti, kvalite návštevníckeho zážitku a aktuálnych podmienkach.

Suchá Belá

Vypočítaná denná prietoková kapacita predstavuje približne 787 osôb/deň. Limitujúci prietok bežných úsekov je 11.20 os./min, kým limitujúci prietok chokepointu je len 1.21 os./min; rozhodujúcim prvkom je preto sústava technických prvkov s najnižším efektívnym prietokom. Priemerná denná návštevnosť počas sledovaných 62 dní letnej sezóny bola približne 940 osôb, maximum 2013 osôb. Kapacita bola prekročená počas 32 dní.

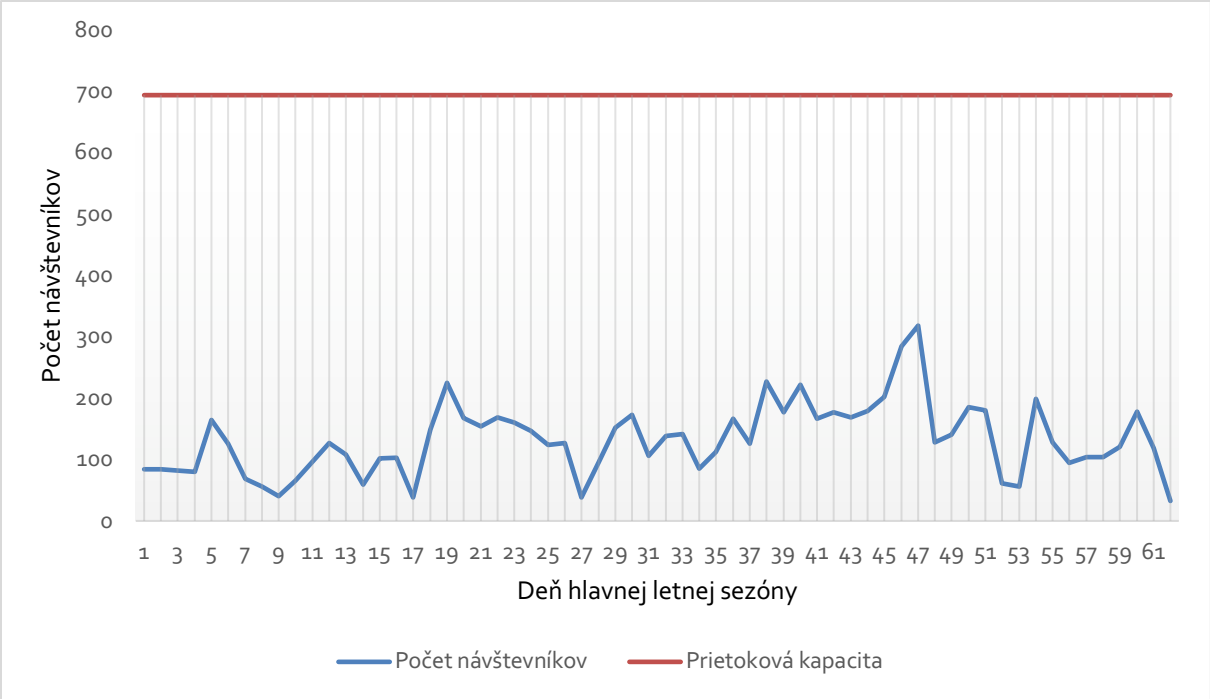
Graf 3: Denná návštevnosť a prietoková kapacita – Suchá Belá

Piecky

Vypočítaná denná prietoková kapacita predstavuje približne 694 osôb/deň. Limitujúci prietok bežných úsekov je 15.00 os./min, kým limitujúci prietok chokepointu je len 1.07 os./min; rozhodujúcim prvkom je preto úsek Za Veľkým vodopádom. Priemerná denná návštevnosť počas sledovaných 62 dní letnej sezóny bola približne 132 osôb, maximum 318 osôb. Kapacita v sledovanom období nebola prekročená.

Graf 4: Denná návštevnosť a prietoková kapacita – Piecky

Prielom Hornádu

Vypočítaná denná prietoková kapacita predstavuje približne 972 osôb/deň. Limitujúci prietok bežných úsekov je 24.20 os./min, kým limitujúci prietok chokepointu je len 1.50 os./min; rozhodujúcim prvkom je preto technická sekcia Pred lanovou lávkou – Lanová lávka – Stúpačky pri záreze. Priemerná denná návštevnosť počas sledovaných 62 dní letnej sezóny bola približne 671 osôb, maximum 1563 osôb. Kapacita bola prekročená počas 10 dní.

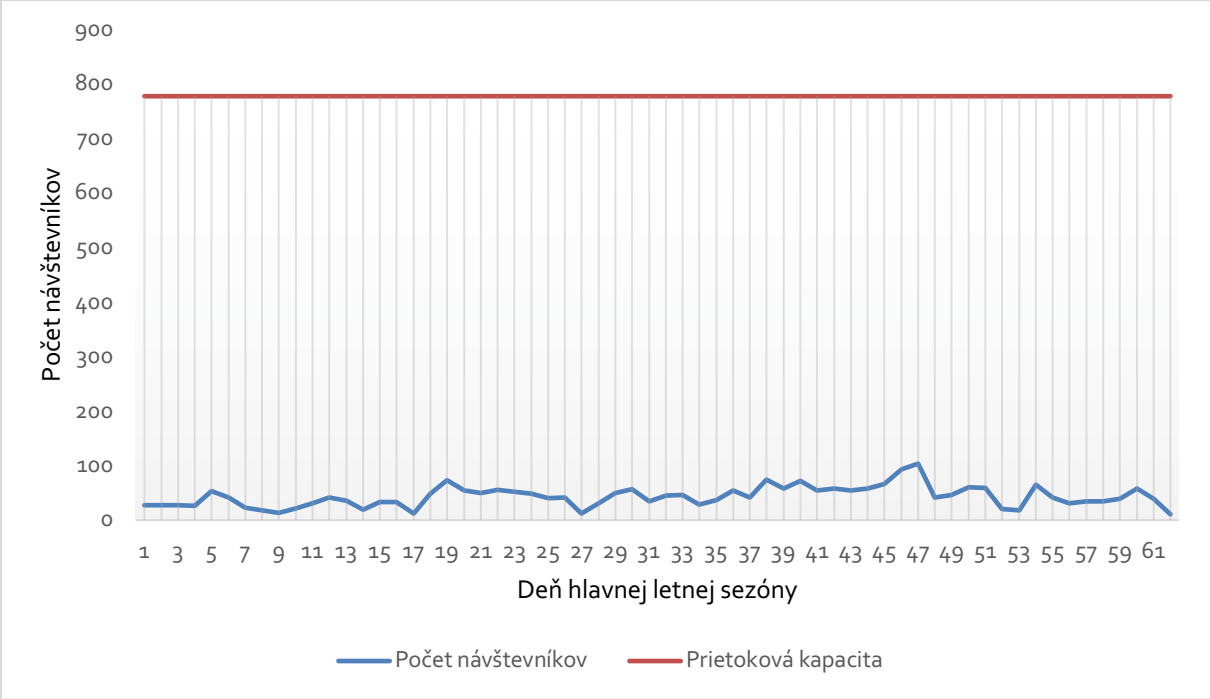
Graf 5: Denná návštevnosť a prietoková kapacita – Prielom Hornádu

Malý Kyseľ

Vypočítaná denná prietoková kapacita predstavuje približne 778 osôb/deň. Limitujúci prietok bežných úsekov je 16.52 os./min, kým limitujúci prietok chokepointu je len 1.20 os./min; rozhodujúcim prvkom je preto úsek Od Malého po Machový vodopád. Priemerná denná návštevnosť počas sledovaných 62 dní letnej sezóny bola približne 43 osôb, maximum 104 osôb. Kapacita v sledovanom období nebola prekročená.

Graf 6: Denná návštevnosť a prietoková kapacita – Malý Kyseľ

Veľký Kyseľ

Vypočítaná denná prietoková kapacita predstavuje približne 869 osôb/deň. Limitujúci prietok bežných úsekov je 13.19 os./min, kým limitujúci prietok chokepointu je len 1.34 os./min; rozhodujúcim prvkom je preto Vodopád v Barikáde. Priemerná denná návštevnosť počas sledovaných 62 dní letnej sezóny bola približne 43 osôb, maximum 104 osôb. Kapacita v sledovanom období nebola prekročená.

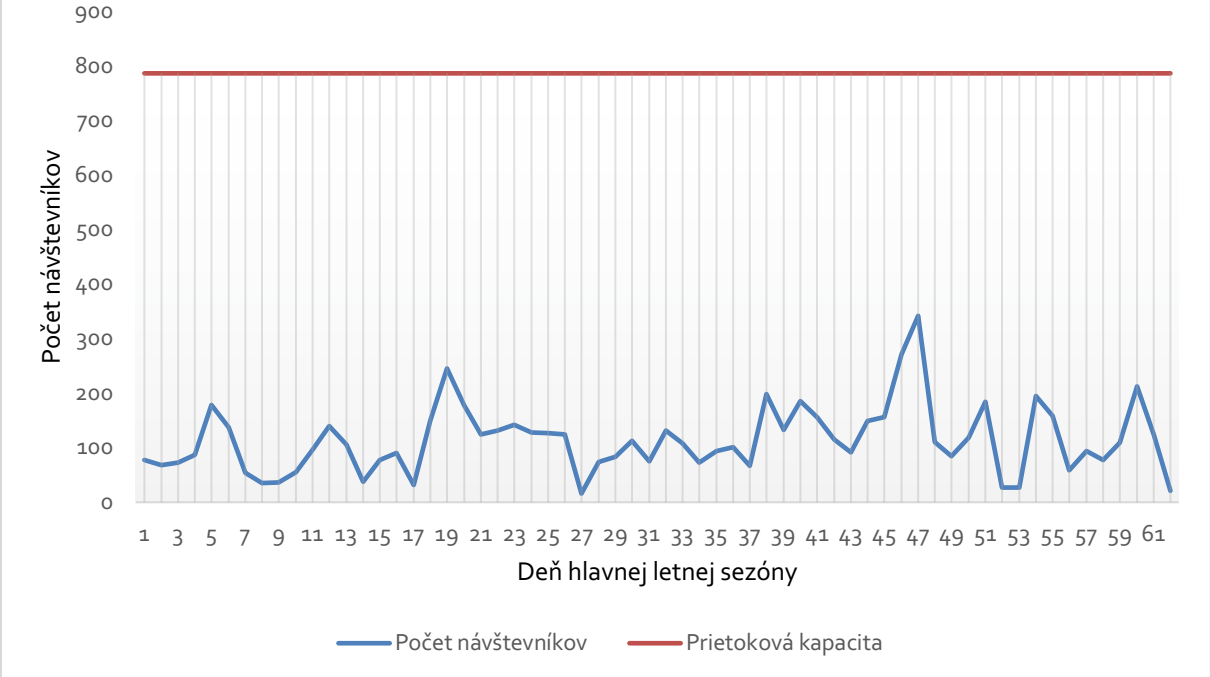
Graf 7: Denná návštevnosť a prietoková kapacita – Veľký Kyseľ

Veľký Sokol

Vypočítaná denná prietoková kapacita predstavuje približne 787 osôb/deň. Limitujúci prietok bežných úsekov je 11.20 os./min, kým limitujúci prietok chokepointu je len 1.21 os./min; rozhodujúcim prvkom je preto najpomalšia technická sekcia rokliny. Priemerná denná návštevnosť počas sledovaných 62 dní letnej sezóny bola približne 114 osôb, maximum 342 osôb. Kapacita v sledovanom období nebola prekročená.

Graf 8: Denná návštevnosť a prietoková kapacita – Veľký Sokol

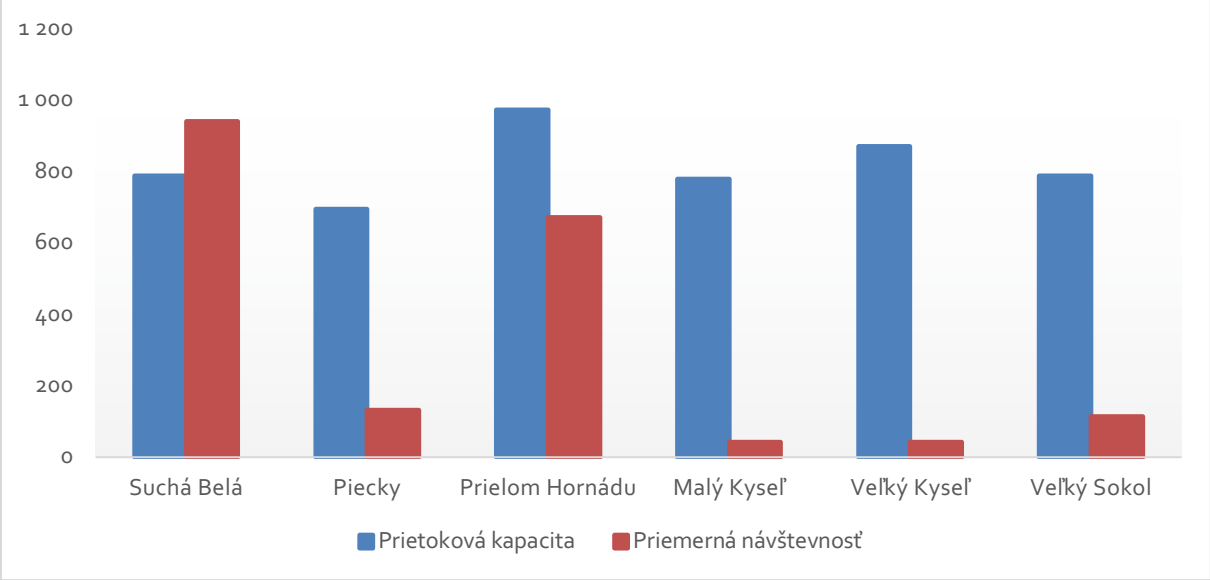
6.3.2.8 Súhrnná interpretácia

Porovnanie nových kapacitných hodnôt s návštevnosťou počas 62 dní hlavnej letnej sezóny ukazuje výrazne diferencovanú situáciu. Suchá Belá prekročila vypočítanú prietokovú kapacitu počas 32 dní a priemerná denná návštevnosť dosiahla približne 119 % kapacity. Prielom Hornádu prekročil kapacitu počas 10 dní; jeho priemerná návštevnosť predstavovala približne 69 % kapacity, ale maximálny deň dosiahol približne 161 %. Ostatné štyri lokality zostali počas celého sledovaného obdobia pod vypočítanou hranicou.

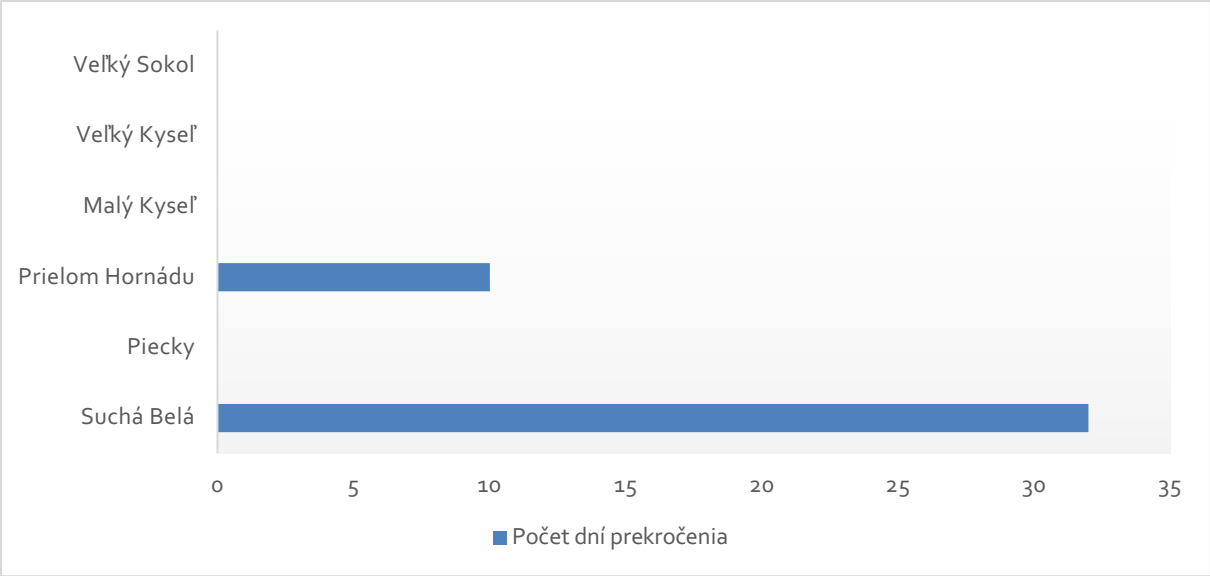
Nízke využitie kapacity v Malom a Veľkom Kyseli nemožno automaticky interpretovať ako priestor na neobmedzený rast návštevnosti. Denný súčet nezachytáva krátke časové špičky, skupinové príchody ani rady na jednotlivých rebríkoch. Aj pri nízkom dennom počte môže počas niekoľkých minút vzniknúť lokálne preťaženie. Preto treba dennú kapacitu doplniť hodinovým alebo pätnásťminútovým monitoringom vstupov a priamym sledovaním radov.

Veľmi podobná kapacita Suchej Belej a Veľkého Sokola neznamená rovnakú manažérsku situáciu. Suchá Belá má podstatne vyšší dopyt a pravidelné prekračovanie, zatiaľ čo Veľký Sokol využíva iba menšiu časť vypočítanej kapacity. Pri prioritizácii opatrení je preto potrebné hodnotiť súčasne veľkosť kapacity, mieru jej naplnenia, frekvenciu prekročení a bezpečnostný význam limitujúceho chokepointu.

Graf 9: Prietoková kapacita a priemerná denná návštevnosť počas letnej sezóny

Graf 10: Počet dní s prekročením prietokovej kapacity

6.3.2.9 Limity výpočtu a potreba terénnej verifikácie

Výsledky hodnotenia je potrebné interpretovať so zreteľom na limity použitej prietokovej metodiky a dostupných vstupných údajov, keďže vypočítaná kapacita predstavuje modelový odhad založený na zjednodušení reálnych podmienok a vyžaduje si ďalšie terénne overovanie a priebežnú aktualizáciu.

Servisné časy a korekcie α sú zatiaľ expertnou kalibráciou podľa typu a koncentrácie technických zariadení. Najvyššou prioritou je ich overenie meraním počas nízkej, strednej a špičkovej návštevnosti.

Dĺžky funkčných zón chokepointov a využiteľné šírky bežných úsekov je potrebné spresniť GPS zameraním a opakovaným meraním na reprezentatívnych profiloch.

Denný súčet návštevníkov nezachytáva časové rozdelenie vstupov. Pre riadenie radov je potrebné sledovať najmenej hodinové, ideálne pätnásťminútové prítoky.

Model hodnotí prevádzkovú a bezpečnostnú priepustnosť. Ekologická únosnosť, stav biotopov, erózia a rušenie živočíchov musia byť hodnotené paralelne ako samostatné limity.

Parametre nie sú nemenné. Po obnove technických zariadení, poškodení trasy, zmene návštevného poriadku alebo zmene klimatických podmienok je potrebný nový výpočet.

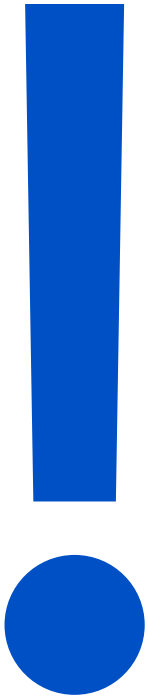
6.3.2.10 Manažérske využitie výsledkov

Prietokový model umožňuje Správe NP prepojiť výpočet s konkrétnymi manažérskymi zásahmi. Ak je problémom jeden rebrík alebo lávka, možno merať jeho servisný čas, upraviť organizáciu nástupu, zlepšiť čakaciu plochu alebo obnoviť technické zariadenie. Ak je problémom vysoký vstupný tok, možno nastaviť odporúčaný počet vstupov za hodinu, časové sloty alebo informačné upozornenia. Model je preto vhodný ako podklad pre adaptívny manažment, v ktorom sa parametre pravidelne aktualizujú podľa terénnych dát.

Prioritou pre podrobnejší návštevnícky manažment zostáva Suchá Belá, kde sa vysoká miera dopytu spája s častým prekračovaním vypočítanej kapacity. Druhou prioritou je Prielom Hornádu, najmä jeho úzke obojsmerné technické úseky. V ostatných roklinách je vhodné zachovať monitoring, overiť chokepointy a predchádzať presunu problémov v prípade presmerovania návštevnosti zo zaťaženejších lokalít.

6.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti návštevnosti a únosnosti územia

- Zosúladenie ochrany prírody s rastúcim turistickým tlakom. Prietokové hodnotenie identifikovalo najvýraznejšie prekračovanie dennej kapacity v Suchej Belej a sezónne prekračovanie aj v Prielome Hornádu.
- Sezónna nerovnováha návštevnosti. Extrémna koncentrácia návštevníkov do letných mesiacov spôsobuje preťaženie trás, zatiaľ čo v zime zostáva územie nevyužité.
- Riadenie návštevnosti v najexponovanejších lokalitách. Potrebné je pripraviť odstupňované opatrenia najmä pre Suchú Belú a vybrané obojsmerné úseky Prielomu Hornádu.
- Rozšírenie siete automatických sčítačov. Niektoré rokliny sú stále monitorované len manuálne, čo obmedzuje presnosť a kontinuitu dát.
- Dlhodobá údržba a modernizácia technických zariadení. Rebríky, lávky a reťaze vyžadujú systematickú kontrolu a obnovu, aby spĺňali bezpečnostné aj kapacitné požiadavky.
- Prepojenie dát o návštevnosti s prietokovým modelom. Správa potrebuje sledovať nielen denný súčet, ale aj hodinové a krátkodobé vstupné toky, servisné časy chokepointov a veľkosť radov.
- Sociálny komfort a bezpečnosť návštevníkov. Preplnené úseky znižujú kvalitu zážitku, spôsobujú konflikty a zvyšujú riziko úrazov.
- Koordinácia s obcami a prevádzkovateľmi turizmu. Efektívne riadenie kapacity vyžaduje spoločný prístup medzi Správou NP, obcami a súkromnými partnermi.
- Vzdelávanie a informovanie verejnosti o únosnosti územia. Návštevníci musia pochopiť, že únosnosť nie je administratívne obmedzenie, ale nástroj ochrany ich vlastného zážitku a prírodného prostredia.
- Adaptácia na zmenu klímy. Zvýšená vlhkosť, extrémne zrážky, sucho, námraza a poškodenie technických zariadení menia servisné časy a korekcie α; model je preto potrebné pravidelne prepočítavať.

7 Dopady zmeny klímy na cestovný ruch v NP Slovenský raj

7.1 Úvod do témy

Zmena klímy predstavuje jednu z najvážnejších environmentálnych výziev 21. storočia. Jej dôsledky sa prejavujú nielen na globálnej, ale aj na regionálnej úrovni, kde ovplyvňujú prírodné prostredie, biodiverzitu, ako aj sociálno-ekonomické aktivity vrátane cestovného ruchu. Slovenský raj, ako jeden z najnavštevovanejších národných parkov na Slovensku, je obzvlášť citlivý na klimatickú zmenu, ktorá výrazne ovplyvňuje kvalitu a udržateľnosť turistických produktov na jeho území.

Zmena klímy zásadne ovplyvňuje formu, rozsah a udržateľnosť turistických produktov v Národnom parku Slovenský raj. Zatiaľ čo niektoré efekty, ako predĺženie letnej sezóny, môžu priniesť dočasné výhody, väčšina dopadov je negatívna a vyžaduje aktívne riešenia zo strany správy parku, samospráv, podnikateľov v cestovnom ruchu i samotných návštevníkov. Kľúčová bude schopnosť prispôsobiť sa novým podmienkam a zároveň chrániť jedinečné prírodné hodnoty Slovenského raja pre budúce generácie.

Očakávané klimatické zmeny v regióne, v ktorom sa nachádza NP Slovenský raj, do roku 2100 (podľa údajov z revízie a aktualizácie Národnej stratégie adaptácie na zmenu klímy na Slovensku, 2024, Výstup 2.3: Hodnotenie klimatických rizík a zraniteľnosti Slovenska), sú nasledovné:

1. **Zvýšenie priemernej teploty**
    - Nárast priemernej ročnej teploty o 4°- 5° C.
    - Teplejšie zimy – menej dní so snehovou pokrývkou, viac dažďa namiesto snehu.
    - Leto - dlhšie a intenzívnejšie horúčavy.

2. **Zmeny v zrážkach**
    - Mierny pokles ročných zrážok, ale hlavne ich nerovnomerné rozdelenie, čo spôsobí viac intenzívnych prívalových dažďov (riziko povodní a zosuvov pôdy) a dlhšie obdobia sucha, najmä v letných mesiacoch.

3. **Extrémne javy**
    - Bleskové povodne, zosuvy pôdy, silný vietor.
    - Zvyšujúce sa riziko lesných požiarov v dôsledku dlhodobého sucha.

7.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme

Správa Národného parku Slovenský raj zohráva významnú úlohu v reakcii na zmenu klímy, najmä v súvislosti s turizmom, ktorý je pre tento región veľmi dôležitý. Jej cieľom je udržať rovnováhu medzi ochranou prírody a rozvojom cestovného ruchu. Zameriava sa na reguláciu návštevnosti, aby nedochádzalo k preťaženiu ekosystémov a narušeniu prirodzených procesov. Upravuje a udržiava turistické chodníky a zariadenia tak, aby boli odolné voči extrémnym prejavom počasia, ako sú prívalové dažde či erózia pôdy. Dôležitou súčasťou práce je aj obmedzovanie vstupu do citlivých lokalít počas sucha alebo po búrkach.

Správa NP podporuje rozvoj udržateľného turizmu, ktorý má nižší negatívny vplyv na životné prostredie v súlade s Návštevným poriadkom. Mala by spolupracovať s partnermi na vytváraní ponuky, ktorá je v súlade s princípmi adaptácie na zmenu klímy.

Zároveň sa venuje monitoringu dopadov klimatickej zmeny na turistickú infraštruktúru a správanie návštevníkov. Tieto poznatky využíva pri úpravách návštevného poriadku a pri plánovaní opatrení do budúcnosti. Dôležitou úlohou je aj vzdelávanie verejnosti – Správa by mala informovať turistov o dôsledkoch klimatickej zmeny a o tom, ako môžu svojím správaním pomôcť chrániť prírodu.

Mala by spolupracovať s vedeckými inštitúciami, samosprávami a organizáciami cestovného ruchu na tvorbe stratégií adaptácie regiónu. Pri všetkých činnostiach zohľadňuje klimatické riziká a snaží sa zabezpečiť, aby bol rozvoj turizmu dlhodobo udržateľný. Cieľom je, aby Slovenský raj zostal atraktívnym miestom pre turistov, ale zároveň zachoval svoje jedinečné prírodné hodnoty a ekologickú stabilitu.

7.3 Súčasný stav dopadov zmeny klímy na turizmus v NP Slovenský raj

Prehľad identifikovaných súčasných a očakávaných kľúčových dopadov zmeny klímy na turizmus v NP Slovenský raj na základe klimatologického a expertného posudku:

A. Suchšie a horúcejšie letá spôsobujú, že v riekach a potokoch Slovenského raja je málo vody, vodopády v roklinách budú mať čoraz menšiu (až žiadnu) výdatnosť, čo zníži ich atraktivitu pre pešiu turistiku (turistický produkt – splav Prielomu Hornádu, bude prebiehať v čoraz obmedzenejšom režime a zraniteľné sú aj rašeliniská, slatiny, atď.).

B. Pri zvyšujúcej sa priemernej teplote vzduchu a v kombinácii s extrémnymi poveternostnými situáciami sú ohrozené lesné ekosystémy biotickými škodlivými činiteľmi (podkôrny a drevokazný hmyz), čo spôsobuje vysychanie (najmä ihličnatých) lesov, a tak sa znižuje atraktivita územia pre turizmus. Disturbancie predovšetkým v lesných ekosystémoch môžu byť veľkoplošné.

C. Zmenou na horúcejšiu a suchšiu klímu sa predpokladajú zmeny v štruktúre a zložení biotopov, výmeny druhov v biotopoch – strata biodiverzity (napr. v dôsledku neumožnenej migrácie druhov, fyziologických zmien, fenologických zmien), ktoré spôsobia zníženie odolnosti ekosystémov, zníženie ich schopnosti poskytovať ekosystémové služby alebo ich rozpad, čo opäť zníži prírodnú atraktivitu regiónu.

D. Búrky s výskytom nebezpečných poveternostných javov (silný nárazový vietor, intenzívny dážď, krupobitie, veľké množstvo elektrických výbojov) okrem toho, že spôsobujú požiare, ohrozujú bezpečnosť turistov.

E. Výskyt búrok je často sprevádzaný prívalovými dažďami, ktoré predstavujú ohrozenie územia náhlymi záplavami. To má a bude mať za dôsledok pravidelné poškodzovanie sprístupňovacích prvkov v roklinách, nárast nákladov na ich opravu a dočasnú nemožnosť návštevy.

F. Vplyvom prívalových dažďov sa na odlesnených plochách môže objaviť zvýšená erózia a zosuvy pôdy a vplyvom rýchleho striedania počasia zase erózia skál/zvetrávanie skalných stien roklín (napr. zosuv v doline Tiesňavy, November 2023.)

G. Veterné kalamity s následkom polomov a nepriechodnosti turistických chodníkov majú a budú mať za následok prechodné uzávery turistických a cykloturistických chodníkov, ale tiež znižovanie až zamedzenie návštevnosti.

H. Počas dlhotrvajúcich súch vzniká ohrozenie zvýšeným rizikom vzniku lesných požiarov[2].

I. Preskupenie masy ľadu do spodnej časti jaskyne a postupná strata ľadovej krasovej výzdoby v Dobšinskej ľadovej jaskyni, čo môže znížiť atraktivitu jaskyne pre turistov.

J. Predlžovanie letnej sezóny (pôvodne máj/jún – september/október na apríl – november)[3].

K. Vysoké letné teploty prinesú viac turistov, ktorí sa pokúšajú vyhnúť vyšším teplotám v nižších nadmorských výškach a urbanizovaných prostrediach.

L. Súčasne s nárastom teplôt sa dá očakávať zvýšenie popularity rekreácie pri vode (potenciál vodnej nádrži Palcmanská maša).

M. Zvyšovanie priemernej teploty počas zimných mesiacov prináša nestabilnú alebo žiadnu snehovú pokrývku a problémy so zamŕzaním vodných plôch.

N. Zjazdové lyžovanie patrí k najzraniteľnejším turistickým aktivitám v súvislosti zo zmenu klímy. Od roku 1961 sa priemerná teplota vzduchu v zime (december – február) v oblasti NP Slovenského raja zvýšila o 1,8 °C. Do budúcna sa ráta s výraznými zmenami ubúdania snehovej prikrývky. Kapacita zimného rezortu na uskutočnenie najkrajnejšieho adaptačného riešenia – t. j. výrobu umelého snehu – je taktiež oslabovaná poklesom počtu dní (z cca 33-45 dní na cca 10-26 dní), kedy je pomocou dnešnej bežne dostupnej technológie možné vyrábať umelý sneh.

O. Beh na lyžiach (prípadne skialpinizmus) taktiež čelí riziku nízkej alebo žiadnej snehovej pokrývky v jednotlivých rokoch. Hoci snehová pokrývka na trasách je menej často vystavená slnku (trasy vedú cez lesy alebo pod svahmi), ale sú často v relatívne nízkych nadmorských výškach, kde bude problém udržať súvislú a spoľahlivú prirodzenú snehovú prikrývku počas celej zimnej sezóny.

---

[2] V NP Slovenský raj sa v minulosti vyskytlo niekoľko požiarov: Kyseľ, r.1976, výmera 30ha; Ostrá skala, r. 1986, výmera 13x10m; Medvedia jaskyňa, r. 1992, výmera 6,5ha; Tri Kopce, r.2000, výmera 64ha, 6 obetí na životoch; Matka Božia, r.2001, výmera 0,34ha; Koč, r. 2007, výmera 18,5ha, september 2024-Jedľov 0,5ha lesa vrátane vzácnych biotopov, november 2024, požiar nad Prielomom Hornádu, Jún 2025, menší požiar pri Prielome Hornádu)

[3] Ak sa má realizovať priaznivý nárast letného turistického potenciálu, musí byť podporený oveľa kvalitnejšími službami, hlavne v ponuke športových a voľnočasových aktivít, dobudovanej infraštruktúry turistických centier a zabezpečenia informovanosti a bezpečnosti turistov. Zo zahraničných skúseností je zrejmé, že využiteľnosť turistického potenciálu rastie s komplexnosťou vybavenia turistických centier. Len centrá, ktoré majú širokú ponuku ubytovacích, stravovacích, športových, voľnočasových a informačných služieb, majú šancu naplno využívať turistický potenciál danej lokality (Minďaš a kol. 2011).

P. V súvislosti so znižovaním počtu mrazivých dní a s rýchlym striedaním extrémnych teplôt vzduchu (rýchle striedanie plusových a mínusových teplôt) sú ohrozené aj ďalšie športy a aktivity viazané na ľad. V prostredí NP Slovenský raj bude tak negatívne ovplyvnené ľadolezenie, korčuľovanie na prírodných vodných plochách a aj obľúbená aktivita – pohyb po zamrznutom Hornáde. Posledné zamrznutie s možnosťou pohybu po Hornáde bol v roku 2016, pred tým v roku 2013 a pred tým až 10 rokov dozadu (2002).

Q. Zimná krajina bez snehovej pokrývky (prípadne ľadu) znižuje vizuálnu atraktivitu zimných aktivít a pobytu v NP Slovenský raj (napr. aj zamrznuté vodopády).

R. V súvislosti s rýchlym striedaním teplôt sa budú častejšie vyskytovať zimné a jarné záplavy z náhleho topenia snehu, a to najmä v roklinách a kaňonoch.

Hodnotenia klimatickej zraniteľnosti turistických produktov na dopady zmeny klímy v Národnom parku Slovenský raj, v súvislosti s významnosťou daného turistického produktu (dopyt a ekonomický prínos), spracované na základe vlastnej metodiky KRI (2025) uvádza nasledujúca tabuľka:

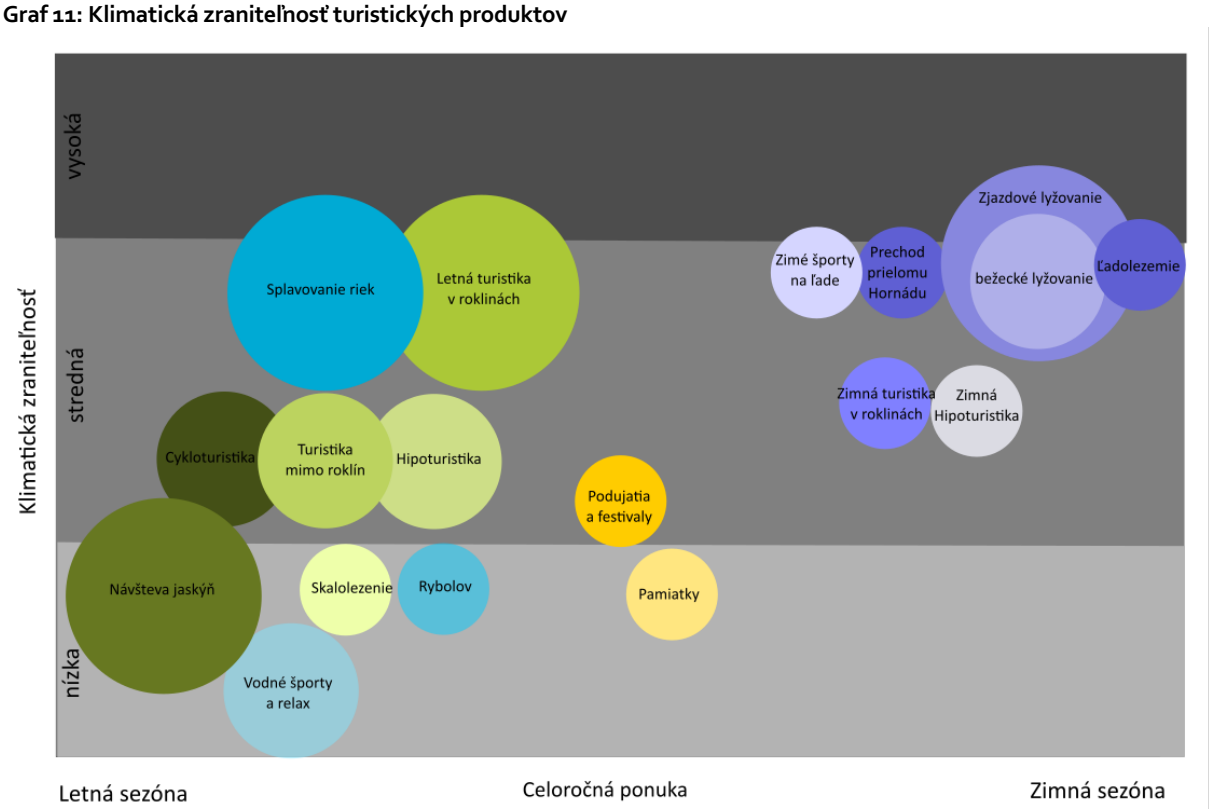
Tabuľka 13: Hodnotenia klimatickej zraniteľnosti turistických produktov

Typ produktu CR	Podprodukt CR	Súčasná klimatická zraniteľnosť produktov CR	Dopyt po produkte CR	Priamy ekonomický prínos produktu CR	Významnosť produktu CR
1. Pešia turistika	Turistika v roklinách NP SR	2	3	3	**3,0**
	Turistika mimo roklín NP SR	1	2	1	**1,5**
2. Návšteva jaskýň		0	3	3	**3,0**
3. Cykloturistika		1	2	1	**1,5**
4. Hipoturistika		1	1	3	**2,0**
5. Skalolezenie		0	1	1	**1,0**
6. Vodný turizmus	Splavovanie riek	2	3	2	**2,5**
	Vodné športy a relax	-1	2	2	**2,0**
	Rybolov	0	1	1	**1,0**
7. Zimná pešia turistika	Turistika v roklinách NP SR	1	1	2	**1,5**
	Prechod prielomu Hornádu	2	2	1	**1,5**
	Zimná hipoturistika	1	1	2	**1,5**
8. Zimné športy na prírodnom ľade		2	1	2	**1,5**
9. Lyžovanie	Zjazdové lyžovanie	2	3	3	**3,0**
	Bežecké lyžovanie	2	3	1	**2,0**
10. Ľadolezenie		2	1	1	**1,0**
11. Podujatia a festivaly		1	1	2	**1,5**
12. Historické pamiatky		0	1	1	**1,0**

Klimatická zraniteľnosť produktu: významná (+2), mierna (+1), veľmi nízka (0), klimatický prínos pre produkt (-1); Dopyt po produkte: nízky (1), stredný (2), vysoký (3), Ekonomický prínos: nízky (1),PHÚ stredný (2), vysoký (3); Významnosť produktu bola vypočítaná ako aritmetický priemer dopytu a ekonomického prínosu.

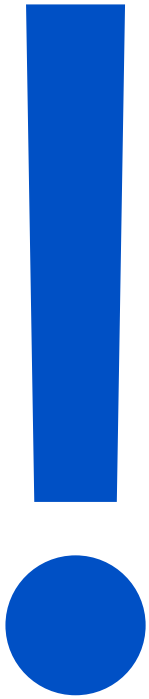
Vplyv zmeny klímy na turistické produkty v Národnom parku Slovenský raj znázorňuje Graf 11. Klimatická zraniteľnosť produktov CR je na vertikálnej osi, horizontálna os vyjadruje sezónu a veľkosť bubliny predstavuje významnosť produktu CR v príslušnej sezóne (nie celoročne). Zdroj: Vlastné spracovanie KRI, 2025.

Graf 11: Klimatická zraniteľnosť turistických produktov

7.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v téme

Cieľom je zachovať atraktivitu Slovenského raja pre turistov, no zároveň chrániť jeho jedinečné ekosystémy pred negatívnymi dôsledkami klimatickej zmeny. Hlavné výzvy pre Správu Národného parku Slovenský raj v súvislosti so zmenou klímy a turizmom spočívajú v potrebe prispôsobiť ochranu prírody aj riadenie cestovného ruchu novým podmienkam:

- Rast teplôt a častejšie suchá spôsobujú pokles vodnosti potokov a vodopádov, čo znižuje atraktivitu roklín a vodného turizmu.
- Zároveň sú ohrozené lesy napádané škodcami a biotopy strácajú biodiverzitu, čím klesá ich odolnosť. Zvlášť významné je to v premenených a človekom zmenených porastoch vzdialených od prírodných lesov.
- Extrémne prejavy počasia, ako búrky, povodne a veterné kalamity, poškodzujú turistickú infraštruktúru a zvyšujú riziko požiarov.
- Výrazne trpí aj zimný turizmus – ubúda snehu, ľadu a skracuje sa sezóna, čo ohrozuje lyžiarske strediská a zimné športy. Správa NP musí preto posilniť monitoring, prevenciu a obnovu infraštruktúry, podporovať udržateľné formy turizmu a hľadať nové, klimaticky prispôsobené produkty.
- Kľúčová je spolupráca s odborníkmi v tejto téme, ale aj obcami a podnikateľmi v regióne.
- Dôležitou úlohou je aj vzdelávanie verejnosti o zodpovednom klimatickom správaní sa v NP.

8 Bezpečnosť pohybu návštevníkov v NP Slovenský raj

8.1 Úvod do témy

Národný park Slovenský raj je charakteristický bohatou sieťou turistických chodníkov, ktoré ročne prilákajú desaťtisíce domácich aj zahraničných turistov. S rastúcim záujmom o aktívny pobyt v prírode sa však zvyšuje aj počet návštevníkov, ktorí sa vystavujú zdravotným rizikám spojeným s náročným terénom, nepriaznivým počasím či nedostatočnou prípravou. Bezpečnosť pohybu návštevníkov tak predstavuje významnú výzvu pre Správu národného parku i pre celý systém manažmentu turizmu v chránených územiach.

Manažment turizmu v národných parkoch zahŕňa plánovanie, organizovanie a reguláciu turistických aktivít tak, aby sa dosiahla rovnováha medzi ochranou prírody a uspokojovaním potrieb návštevníkov. V prípade Slovenského raja je táto úloha špecifická najmä pre kombináciu atraktívneho, ale zároveň rizikového terénu, kde sa turistické zážitky často spájajú s fyzickou náročnosťou a vystavením prírodným i technickým prvkom, ako sú rebríky, mostíky, kaskády a úzke tiesňavy. Správne riadenie bezpečnosti turistov preto nie je len otázkou technických opatrení, ale aj efektívnej informovanosti, označenia trás, dohľadu a koordinácie medzi Správou národného parku, Horskou záchrannou službou, miestnymi samosprávami a turistickými organizáciami.

Bezpečnosť pohybu návštevníkov v Slovenskom raji je zároveň súčasťou širšieho konceptu udržateľného turizmu. Nejde len o prevenciu úrazov, ale aj o zabezpečenie pozitívneho návštevníckeho zážitku, ktorý podporuje rešpekt k prírode a jej hodnotám. Rovnako dôležitým aspektom je aj zodpovednosť samotných turistov – ich pripravenosť na túru, dodržiavanie pravidiel a uvedomovanie si rizík, ktoré v horskom prostredí, špeciálne v roklinách, vznikajú. Kombinácia kvalitnej infraštruktúry, vzdelávania a jasne nastavených pravidiel môže výrazne prispieť k zníženiu počtu nehôd, ohrozenia života a zdravia a k lepšiemu manažmentu návštevnosti.

Hlavné aspekty bezpečnosti pohybu návštevníkov v prírode Slovenského raja možno v zásade rozdeliť nasledovne:

1. **Prírodné riziká**
   Terénne podmienky – strmé svahy, rokliny, klzké chodníky, zosuvy pôdy. Počasie – náhle zmeny, búrky, lavíny, extrémne teploty. Divoká zver – riziko stretu s predátormi (medveďmi, vlkmi), diviakmi. Voda – prudké toky, vodopády.

2. **Informačná a orientačná bezpečnosť**
   Značenie trás – viditeľné a spoľahlivé turistické značky a mapy. Informačné tabule – upozornenia na riziká, pravidlá správania, kontakty na pomoc. Digitálne zdroje – aplikácie alebo weby s aktuálnymi informáciami o počasí, zatvorených chodníkoch a rizikách.

3. **Preventívne opatrenia**
   Pravidlá návštevného poriadku – obmedzenia vstupu do citlivých alebo nebezpečných lokalít. Vzdelávanie a osveta – informačné kampane, workshopy o bezpečnom pohybe v prírode. Sprievodcovské služby – školení sprievodcovia pri náročnejších trasách.

4. **Zdravotná a núdzová pripravenosť**
   Dostupnosť záchranných služieb – horská služba, pohotovostné body, záchranné telefónne linky. Prvá pomoc – vyškolený personál a návštevníci, prítomnosť lekárničiek. Evakuačné a záchranné plány – pre hromadné podujatia alebo v prípade prírodných katastrof.

5. **Technická a infraštruktúrna bezpečnosť**
   Bezpečnosť chodníkov a lávok – kontrola mostíkov, rebríkov, vyhliadok. Turistické zariadenia – bezpečné chaty, úkryty, ohniská. Dopravná infraštruktúra – prístupové cesty, parkoviská, bezpečné dopravné spojenia.

6. **Psychologické a sociálne aspekty**
   Preťaženie trás – riziko úrazov a konfliktov pri vysokom počte návštevníkov. Správanie ľudí – dodržiavanie pravidiel, zodpovedné používanie ohňa, požitie alkoholu či nevhodné aktivity. Kultúrna citlivosť – rešpektovanie miestnych tradícií a prírodného dedičstva.

8.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme

Správa NP Slovenský raj, v kontexte Zákona o ochrane prírody a krajiny (zákon č. 543/2002 Z. z.), ktorý stanovuje právomoci štátnych orgánov ochrany prírody, pôsobnosť Správy chránených území, povinnosti návštevníkov a možnosť regulácie pohybu v chránených územiach, má v tejto téme nasledujúce úlohy:

a) **Strategické plánovanie a regulácia návštevnosti**
   Vypracováva Návštevný poriadok NP Slovenský raj (aktuálny bol schválený vyhláškou Okresného úradu Košice č. 2/2018), ktorý určuje konkrétne pravidlá správania sa návštevníkov, vyhradené areály, časové obmedzenia, povolenia pre aktivity a pravidlá pre sprístupnené rokliny. Vypracováva Program starostlivosti o NP Slovenský raj, ktorý ustanovuje dlhodobejšie zásady správy a plánovanie údržby, opatrení ochrany prírody a infraštruktúry parku, ktoré môžu ovplyvniť bezpečnosť turistov. Rozhoduje o uzávere turistických trás, sezónnych či dočasných opatreniach (napr. uzávierky roklín, obmedzenia v dopravnej dostupnosti). Navrhuje variantné trasy, jednosmerné pohyby v roklinách či usmerňovanie turistov, aby sa znížilo riziko kolízií, preťaženia chodníkov či nepriaznivých situácií. Prevencia a dohľad nad správaním návštevníkov.

b) **Monitoring, zber dát a analýza rizík**
   Správa NP v spolupráci s obcami monitoruje stav chodníkov, rebríkov, mostíkov, reťazí a lávok. Inštaluje výstražné a informačné tabule pri nebezpečných úsekoch. Po výskyte mimoriadnych udalostí (napr. zosuv, povodeň) odstraňuje škody a vykonáva hodnotenie dopadov a navrhuje opatrenia na elimináciu alebo minimalizáciu rizika v budúcnosti.

c) **Informačná a edukačná činnosť**
   Zabezpečuje, že návštevníci sú informovaní o rizikách cez výchovno-vzdelávacie materiály, návštevné poriadky, mapy s upozorneniami, brožúry, webstránka, sociálne siete. Realizuje osvetové kampane, spolupracuje s médiami, turistickými organizáciami, školami s cieľom podporiť zodpovedné správanie turistov (výstroj, plánovanie trasy, rešpektovanie pravidiel). Publikuje upozornenia o aktuálnych rizikách (napr. nepriaznivé počasie, poškodené úseky) prostredníctvom webu, sociálnych médií, mobilných aplikácií či informačných stánkov.

d) Koordinácia a spolupráca s externými subjektmi

Správa NP spolupracuje s Horskou záchrannou službou (HZS), štátnou políciou, zdravotníckymi záchrannými službami a miestnymi samosprávami pri zásahoch a prevencii nešťastí. Podieľa sa na koordinácii pátracích a záchranných operácií, poskytuje znalosti o teréne, prístupových cestách, rizikových lokalitách. Spolupracuje na výmene informácií o incidentoch a úrazoch, aby mohla vyhodnocovať príčiny a zavádzať protokoly na zamedzenie opakovaných udalostí.

e) Integrácia bezpečnosti do manažmentu NP

Pri vypracovaní nového, resp. aktualizácii existujúceho Návštevného poriadku a Programu starostlivosti Správa NP integruje do nich nové poznatky a skúsenosti s bezpečnosťou návštevníkov. Pri prijímaní rozhodnutí (napr. o nových chodníkoch, infraštruktúre) zohľadňuje, okrem environmentálnych limitov aj potenciálne riziká pre návštevníkov.

8.3 Súčasný stav

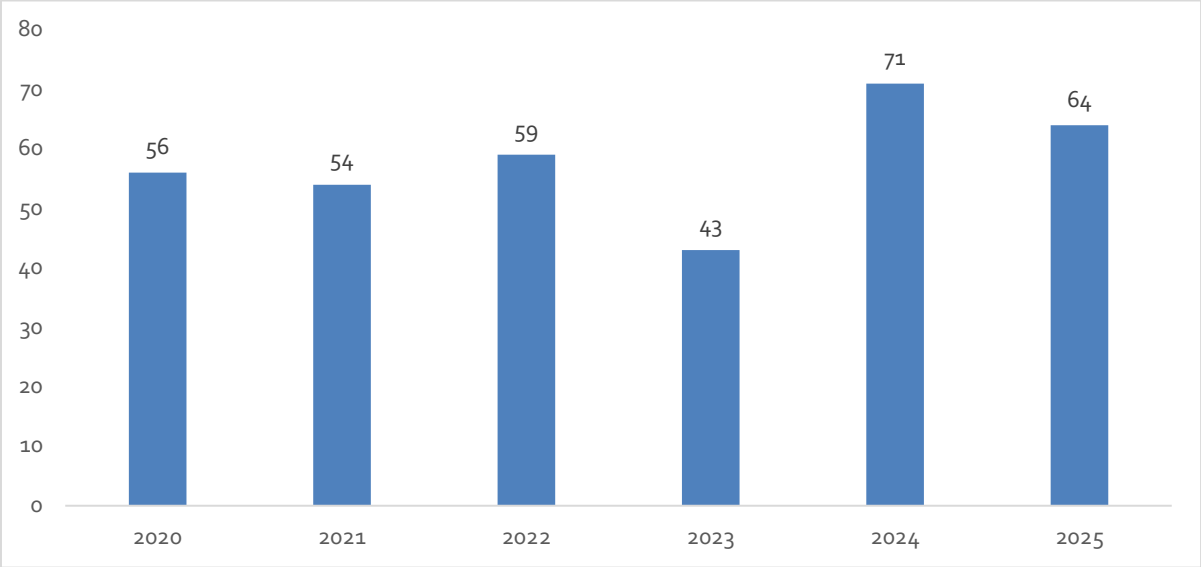
Z praxe a z ustanovení vyššie uvedených dokumentov možno identifikovať mechanizmy a pravidlá, ktoré priamo alebo nepriamo slúžia ochrane a bezpečnosti pohybu návštevníkov v NP Slovenský raj (pozri nasledujúcu tabuľku).

Tabuľka 14: Mechanizmy bezpečnosti návštevníkov

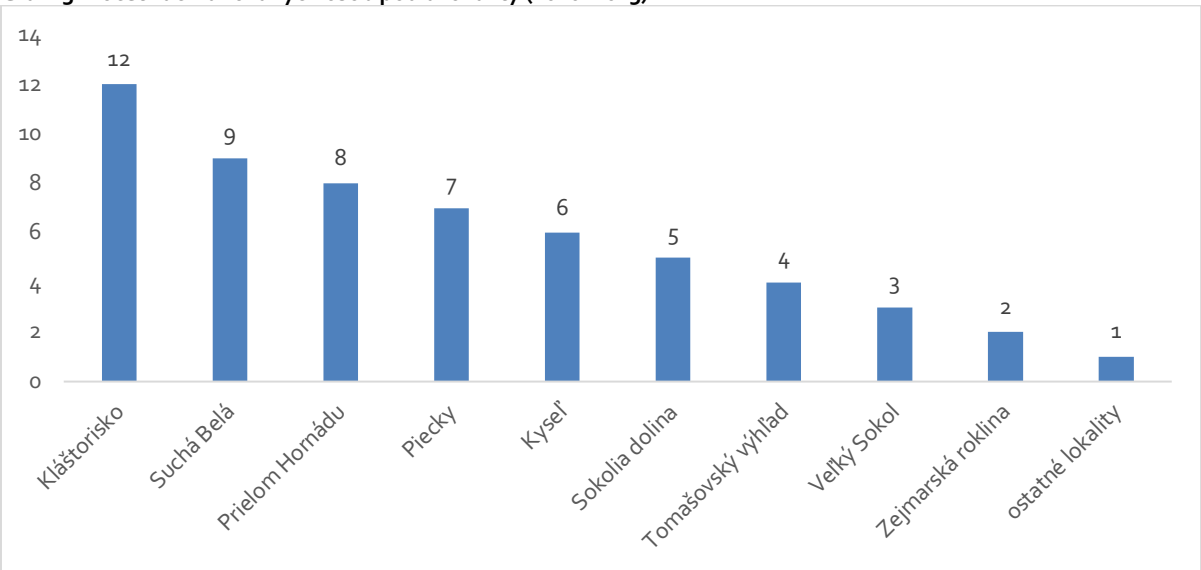
Ustanovenie / Mechanizmus	Vplyv na bezpečnosť návštevníkov
Oblasť	
Regulácia pohybu / časové obmedzenia	
Pohyb mimo turistických chodníkov je zakázaný alebo obmedzený.	Znižuje riziko zablúdenia, pádu alebo vstupu do nebezpečných lokalít.
Prechod roklinami je povolený len v smere proti prúdu potoka.	Zjednodušuje evakuáciu, obmedzuje nebezpečné úseky pri výstupe.
Sprístupnené rokliny môžu byť dočasne uzavreté (napr. pri povodniach, živelných udalostiach, pri poruche technickej infraštruktúry).	Zabráni vstupu do nebezpečných úsekov pri zlých podmienkach.
Povolenie aktivít a podujatí	
Organizovanie verejných podujatí podlieha schváleniu a musí rešpektovať pravidlá ochrany prírody a bezpečnosti.	Zabezpečuje, že podujatia neohrozujú návštevníkov ani prírodu.
Nové cyklotrasy, skalolezecké lokality či ferraty sú definované a vymedzené (vyhradené).	Zabráni neautorizovaným vstupom a aktivitám mimo bezpečných oblastí.
Schvaľovanie vjazdu vozidiel	
Vjazd a státie motorových alebo záprahových vozidiel sú dovolené len na vyhradených komunikáciách a miestach, alebo len so špeciálnym povolením od Správy NP.	Znižuje kolízie, neprimeraný pohyb áut v teréne, minimalizuje dopravné nebezpečie na chodníkoch.
Parkovanie	
Vyhradené parkoviská a regulované miesta parkovania.	Zamedzuje chaosu pri vstupe do parku, zabraňuje nesprávnemu parkovaniu v nebezpečných lokalitách.
Stanovanie a táborenie	
Stanovanie, bivakovanie a táborenie je dovolené len v areáloch kempingov alebo v zastavanom území obcí.	Chráni pred požiarom, rizikami v teréne, nezabezpečeným táborením.
Zákaz alebo obmedzenie nebezpečných činností	
Používanie reproduktorov mimo vhodných miest s limitom decibelov; aktivity mimo povolených priestorov.	Minimalizácia rušenia a potenciálneho ohrozenia v hlučných situáciách.
Informačné povinnosti/evidencia stavu trás	
Správa NP musí informovať o uzavretiach roklín, stave chodníkov, výstrahách, organizačných zmenách.	Pomáha turistom rozoznať aktuálne riziká, vyhnúť sa nebezpečným úsekom.
Dohľad/kontrola/sankcie	
Správa NP má právomoc kontrolovať dodržiavanie návštevného poriadku a ukladať sankcie pri porušení. Návštevný poriadok je právne záväzný.	Vytvára právny mechanizmus postihu nebezpečného alebo nevhodného správania návštevníkov.
Plánovanie a manažment infraštruktúry	
V programe starostlivosti sa plánujú údržba, opravy chodníkov, posilnenie technických zariadení.	Umožňuje anticipovať kritické úseky, zabezpečiť bezpečné chodníky a zariadenia.
Zodpovednosť v organizačnej štruktúre	
Štatút určuje, aké orgány v správe parku sú zodpovedné za rozhodnutia, schvaľovanie projektov, dohľad nad prevádzkou.	Jasná zodpovednosť – zvyšuje odbornú a právnu kontrolu nad bezpečnostnými rozhodnutiami.

8.3.1 Štatistické zistenia HZS

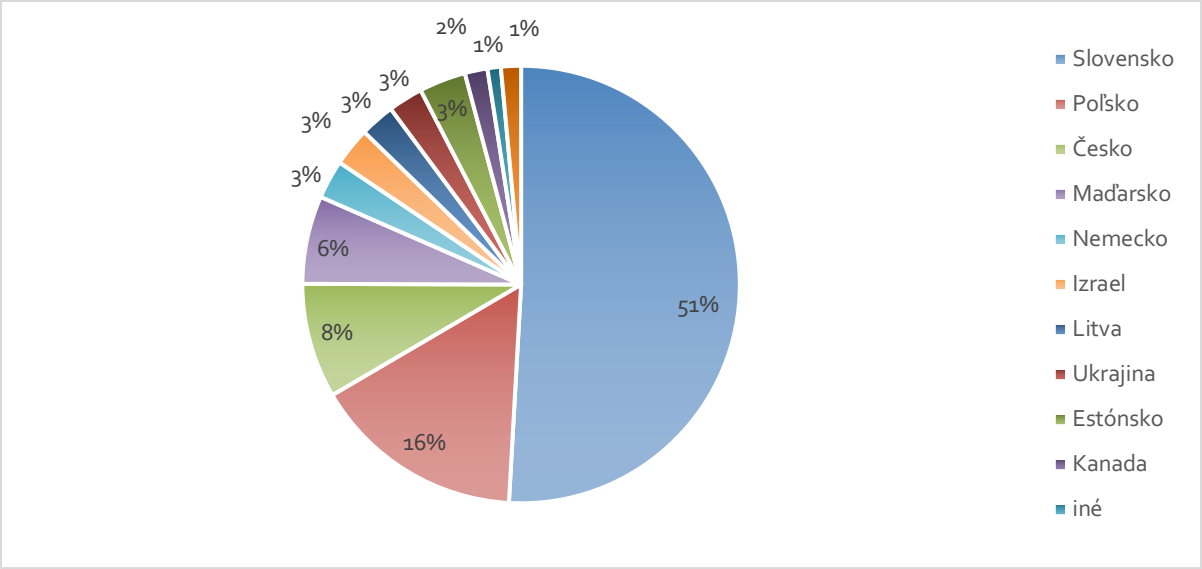
Graf 12: Počet zachraňovaných osôb – Slovenský raj (2020–2025)

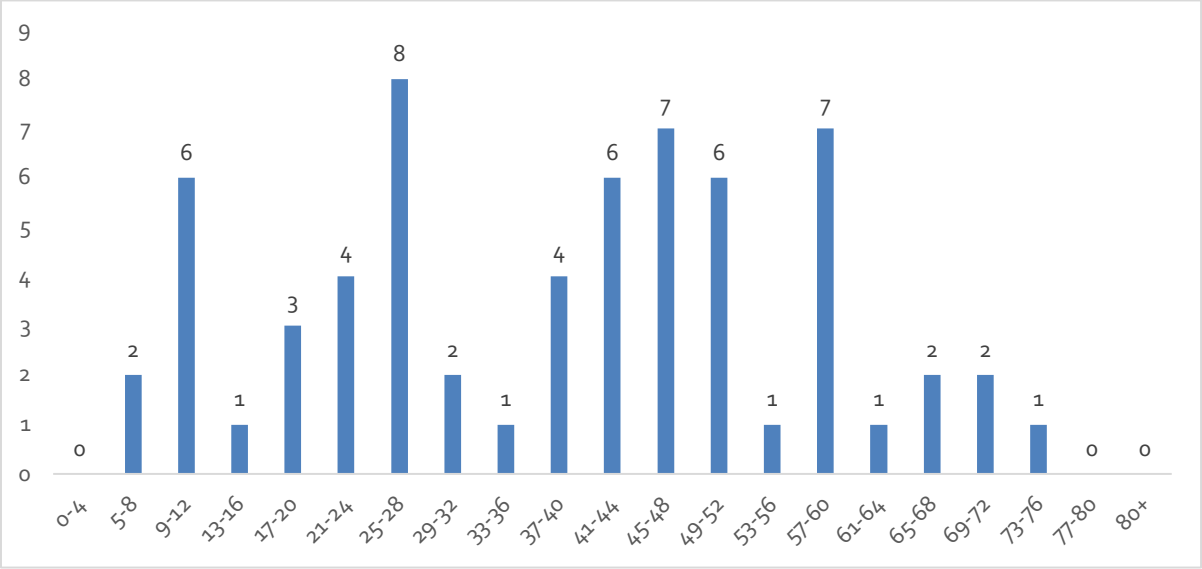
Graf 13: Počet zachraňovaných osôb podľa lokality (2020–2025)

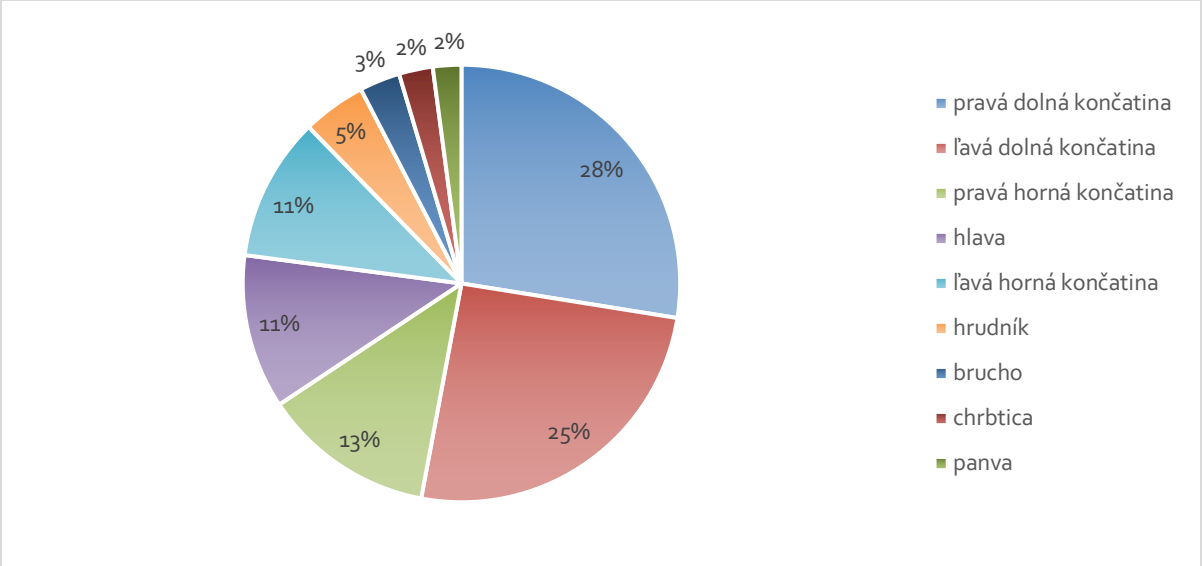
Graf 14: Národnosť zachraňovaných osôb (2020–2025)

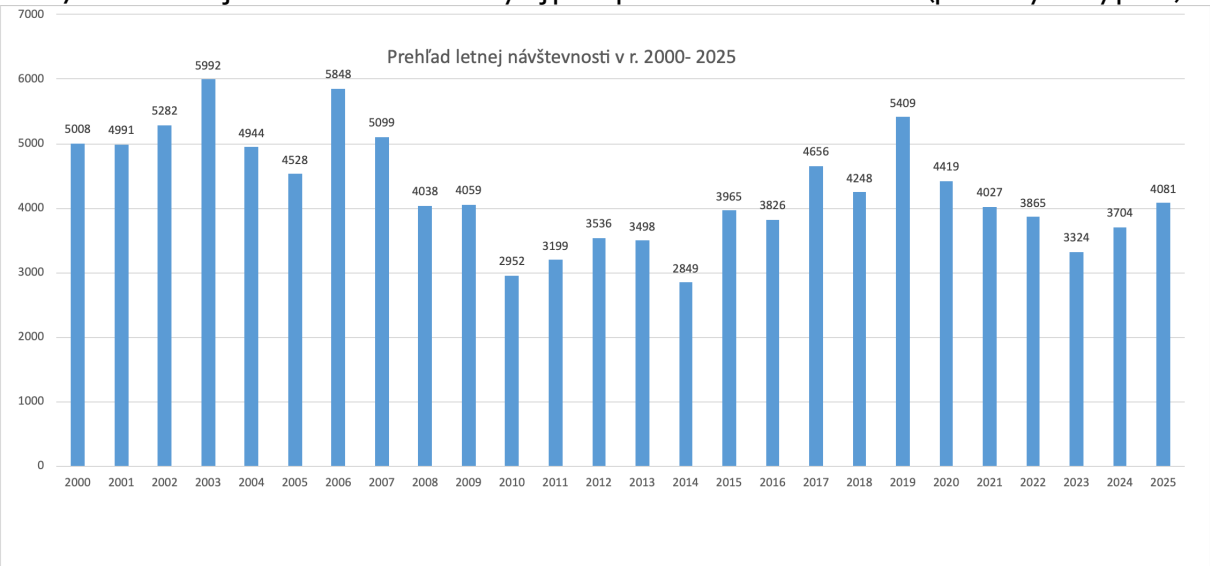
Graf 15: Početnosť zachraňovaných osôb podľa veku (2025)

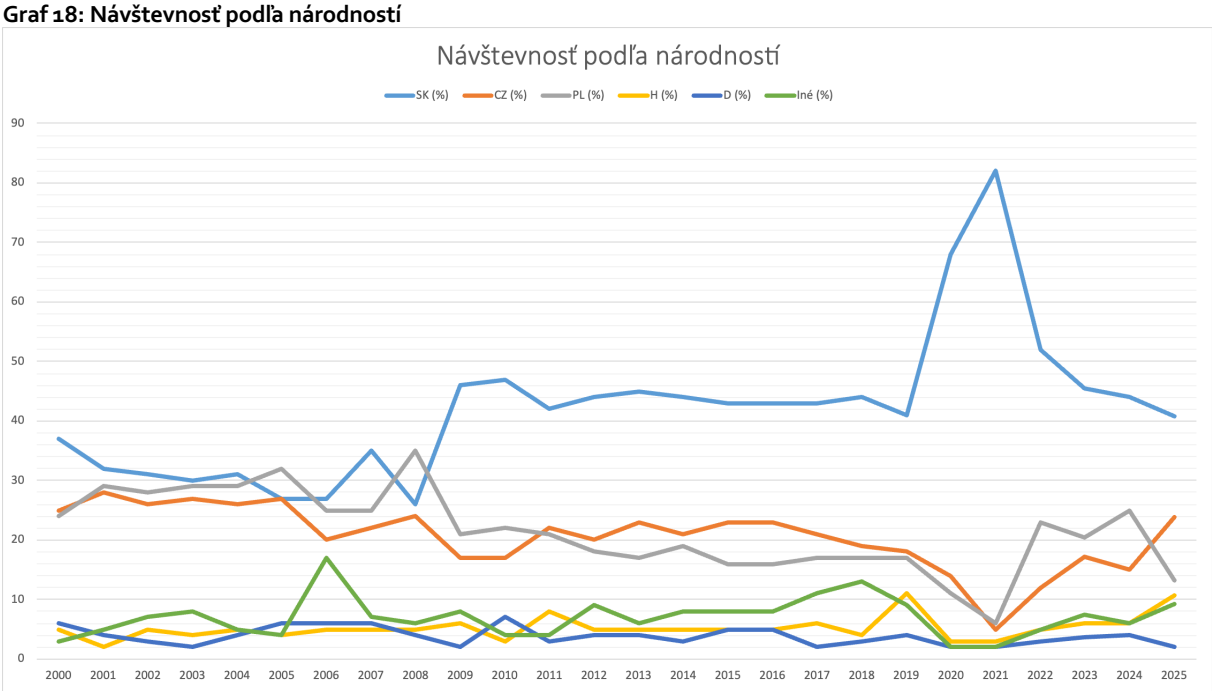
Graf 16: Početnosť úrazov podľa druhu poranenia (2020–2025)

Graf 17: Prehľad letnej návštevnosti NP Slovenský raj podľa pravidelného sčítania turistov (priemerný denný počet).

Graf 18: Návštevnosť podľa národností

Z uvedených grafov v porovnaní s návštevnosťou vyplýva:

Počet zachraňovaných osôb nevykazuje jednoznačný trend s tým, že v rokoch 2024-25 je o niečo vyšší, a nie je jednoznačné, či sa to viaže na zmeny v návštevnosti i keď Graf 12 naznačuje, že určitý stupeň korelácia tam je.

Národnosť zachraňovaných osôb je pomerne v dobrom súlade s návštevnosťou podľa národnosti, i keď skúsenosti HZS ukazujú na to, že návštevníci z Poľska, Česka a aj čiastočne Slovenska, sú lepšie pripravení na náročnosť terénu ako iní.

Lokalizácia zásahov viac-menej zodpovedá návštevnosti jednotlivých lokalít s tým, že pri Kláštorisku skôr vyskakuje fakt, že je tam veľa prípadov, kedy turisti po celodennej turistike skončia práve tam, nakoľko pociťujú celkové vyčerpanie, slabosť, dehydratáciu, a tak si privolajú pomoc, prípadne ich zastihne tma a zostup z Kláštoriska bez svetla už nechcú riskovať.

Početnosť zachraňovaných osôb podľa veku zodpovedá približne vekovej štruktúre, ktorá navštevuje rokliny Slovenského raja. Nedá sa z toho vyčítať kauzálna súvislosť medzi vekom a potrebami zásahu.

Z početnosti podľa druhu poranenia sú jednoznačne na prvom mieste poranenia dolných končatín, nasledované hornými končatinami a poranením hlavy.

Na základe odbornej komunikácie s riaditeľom oblastného strediska HZS Slovenský raj majorom Ing. Mgr. Jozefom Richnavským, PhD. možno situáciu v oblasti bezpečnosti návštevníkov popísať nasledovne:

Turistika najmä v roklinách

Najviac úrazov sa vyskytuje v letnej sezóne (máj – október), približne 40 – 50 zásahov HZS (najsilnejší mesiac je august). Ide hlavne o pošmyknutia na klzkom povrchu, ktoré vedú k úrazom dolných končatín. Častým dôvodom je úplne nevhodná obuv najmä u zahraničných turistov, ktorí podceňujú fyzickú náročnosť túry, vyberú sa na túru neskoro, zablúdia, nevedia posúdiť vlastné fyzické i psychické schopnosti a kondíciu a tiež podceňujú vybavenosť na túru. Je to čiastočné dané aj tým, že táto skupina nemá dostatok, resp. vhodnou formou podaných informácií. Najviac zraniteľní sú seniori a deti/mladí ľudia, avšak najviac výjazdov je k zraneniam aktívnych mladých ľudí 30 – 40 ročných. Vekový priemer bol v rokoch 2023 a 2025 – 37 rokov.

Skalolezenie, ľadolezenie, zimná pešia turistika

Vzhľadom na to, že skalolezenie, ľadolezenie, či zimnú turistiku prevažne vykonávajú skúsení horolezci s potrebnou výbavou, z hľadiska úrazovosti neeviduje HZS problémy. Rovnako v zimnej sezóne je v roklinách Slovenského raja menej úrazov, kedy do roklín chodí podstatne menej turistov a skôr sú to už skúsení turisti vybavení napr. mačkami a pod.

Elektrobicykle

Tento typ turizmu sa v poslednom čase stáva z hľadiska bezpečnosti častým problémom, vyplývajúcim z nepripravenosti cyklistov, z podcenenia vzdialenosti, nedostatočného technického stavu bicyklov (hlavne tých, ktoré sa prenajímajú), z nedostupnosti nabíjačiek (cykloturisti ostávaju visieť v teréne).

Ohrozenie pádom stromov a skál

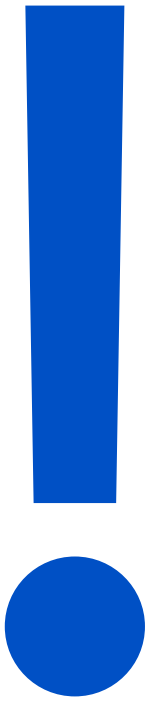
Toto je reálne riziko, ktoré môže byť ohrozením pre turistov. Aj keď pravidelne prebieha stínka/prerezávanie suchých stromov na pozemkoch v správe Správy NP a súčasne prebieha vizuálne monitorovanie stavu skál v blízkosti turistických trás, je možnosť úrazu z tohto dôvodu. Potrebné je na to upozorňovať turistov - v NP Slovenský raj sa to rieši tabuľami, ktoré na toto riziko upozorňujú.

Úrazy pri zjazdovom lyžovaní

Tento typ turizmu má na území NP Slovenský raj klesajúcu tendenciu (hlavne z dôvodu nedostatku snehu vplyvom zmeny klímy), takže adekvátne klesá aj úrazovosť. HZS má v lyžiarskych strediskách služby ako platenú službu na základe zmluvy/dohody s prevádzkovateľom, ktorý v súlade s legislatívou musí mať zabezpečenú zdravotnú službu (ak má jeho svah sklon minimálne 20°).

8.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti bezpečnosti pohybu návštevníkov

- Opatrenia sú často finančne a organizačne náročné a nie vždy sa ich podarí realizovať v plánovanom termíne.
- Správa NP má obmedzený rozpočet na realizáciu opatrení súvisiacich s bezpečnosťou a často závisí od projektov EÚ, grantov, prípadne sponzorov.
- Dokumenty Správy NP si vyžadujú dodržiavanie bezpečnostných opatrení na chodníkoch, ktoré však často nie sú vo vlastníctve štátu (vedú cez súkromné pozemky), čo komplikuje napĺňanie programov.
- V týchto dokumentoch sa predpokladá spolupráca s Klubom slovenských turistov (značenie), Horskou záchrannou službou (zásahy), obcami (parkoviská, vstupy) a je potrebné zosúladiť rozdielne záujmy (turizmus vs. ochrana prírody vs. bezpečnosť), resp. kapacity a zdroje.
- Kontrola a vymáhanie pravidiel je limitovaná tým, že Správa NP má nedostatočný počet pracovníkov stráže prírody, čo sťažuje dôsledný dohľad.
- Reakcia na nové hrozby a trendy je sťažená tým, že základné dokumenty NP sa aktualizujú raz za niekoľko rokov, no realita sa mení rýchlejšie (klimatická zmena, nápor turistov, nové formy aktivít). Výzvou je rýchla integrácia týchto nových skutočností do existujúcich dokumentov (aktualizácia).
- Prevencia porušovania pravidiel prostredníctvom zavedenia, resp. zintenzívnenia využívania praktických edukačných nástrojov (nielen represia).
- V relevantných dokumentoch je povinnosť hodnotiť plnenie opatrení a stav bezpečnosti a výzvou je nedostatok jednotného systému, ktorý by zbieral údaje o úrazoch, incidentoch, stave infraštruktúry a o návštevnosti a prepájal ich do jedného prehľadu pre riadenie.
- Spolupráca Správy NP s HZS v oblasti bezpečnosti pohybu návštevníkov je neformálna a bolo by potrebné mechanizmy spolupráce formalizovať.
- Je potrebné ďalej monitorovať a vyhodnocovať koreláciu medzi bezpečnostnými udalosťami a návštevnosťou, informovanosťou, ale tiež kontrolou dodržiavania návštevného poriadku.

9 Digitálne riešenia v podmienkach Správy NP Slovenský raj

9.1 Úvod do témy

Rýchly rozvoj digitálnych technológií prináša nové možnosti aj pre organizácie, ktoré spravujú chránené územia. Moderné digitálne riešenia pomáhajú zjednodušiť administratívne procesy, zlepšujú evidenciu a zdieľanie údajov, podporujú efektívnejšiu komunikáciu s verejnosťou a umožňujú lepšie plánovanie a riadenie činností v teréne.

Správa Národného parku Slovenský raj využíva viaceré nástroje a systémy, ktoré podporujú jej každodenné fungovanie. Téma analýzy súčasného stavu digitálnych riešení je preto dôležitá najmä z pohľadu zhodnotenia, do akej miery tieto riešenia napĺňajú aktuálne potreby organizácie a aký majú potenciál pre ďalší rozvoj.

Cieľom tejto kapitoly je zmapovať a vyhodnotiť existujúce digitálne riešenia používané v rámci Správy NP Slovenský raj – či už ide o informačné systémy, databázy, webové aplikácie, GIS nástroje, alebo komunikačné platformy. Výsledkom analýzy je prehľad o tom, čo dnes funguje, kde sú rezervy a aké sú možnosti zlepšenia pre efektívnejšie využitie digitálnych technológií v každodennej praxi Správy národného parku.

9.2 Úloha NP Slovenský raj v téme digitalizácie

Správa Národného parku Slovenský raj má významnú úlohu pri prepájaní ochrany prírody s modernými technológiami. Digitalizácia v tejto oblasti pomáha zlepšiť riadenie územia, sprístupniť informácie návštevníkom a efektívnejšie monitorovať pohyb osôb či stav ekosystémov.

Úlohou Správy NP je preto:

- zabezpečiť kvalitné, overené a aktuálne digitálne informácie o území,
- podporiť udržateľný turizmus prostredníctvom digitálnych nástrojov,
- využiť technológie na efektívnu správu chráneného územia a výskum,
- zlepšiť komunikáciu s verejnosťou a partnermi (návštevníci, OOCR, obce, HZS, MŽP SR).

Cieľom digitalizácie v Národnom parku Slovenský raj nie je len propagácia územia, ale aj zefektívnenie interných procesov, rozhodovania a zberu dát, ktoré podporujú ochranu prírody.

9.3 Súčasný stav digitálnych riešení v NP Slovenský raj

Správa NP Slovenský raj využíva viacero digitálnych nástrojov, no ich rozvoj je nerovnomerný a často závisí od externých partnerov.

Hlavné oblasti digitalizácie:

- **Informačné služby pre turistov**
  Web npslovenskyraj.sk ponúka základné informácie, rezervácie chát a splavov rieky Hornád. Interaktívne mapy a plánovače trás sú dostupné na externých platformách (freemap.sk, mapy.dennikn.sk).

- **Riadenie návštevnosti**
  Používajú sa sčítače turistov, kamerový systém a digitálny semafor v rokline Suchá Belá. Údaje pomáhajú čiastočne riadiť zaťaženie trás.

- **Bezpečnostné systémy**
  Elektronické závory a online varovné tabule zvyšujú bezpečnosť a reguláciu vstupu, vrátane poistenia zásahu HZS, ktoré je v cene vstupenky na Ferratu Kyseľ

- **Vzdelávanie a popularizácia**
  V Informačnom centre Podlesok fungujú panely virtuálnej reality s edukačnými videami. Využívajú sa aj aplikácie ako SmartGuide.

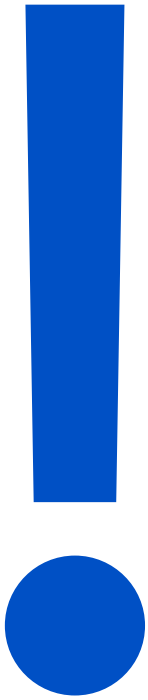
- **Komunikácia a marketing**
  Správa NP aktívne komunikuje cez sociálne siete (Facebook, Instagram). Newsletter zatiaľ nie je spustený.

- **Ochrana prírody a výskum**
  Používajú sa GIS vrstvy, údaje z národných databáz o rozšírení vtákov ako sú databáza SOS/BirdLife Slovensko Aves symphony a databáza ŠOP SR KIMS, fotopasce, monitoring šeliem a biologických vzoriek.

Celkovo možno konštatovať, že Národný park Slovenský raj má viacero funkčných digitálnych prvkov, avšak chýba ich systémové prepojenie, centralizácia dát a chýba jednotná digitálna stratégia.

9.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti digitalizácie

- Nedostatok personálnych kapacít na správu, aktualizáciu a rozvoj digitálnych riešení.
- Chýbajúca vlastná centrálna digitálna platforma (integrovaný web + aplikácia + mapa).
- Závislosť od externých poskytovateľov mapových a informačných služieb.
- Nedostatočné prepojenie medzi digitalizáciou a ochranou prírody – dáta o návštevnosti sa zatiaľ nevyužívajú pre manažmentové rozhodnutia.
- Nedostatočné analytické využívanie získaných údajov a pomerne nízka početnosť spätnej väzby od návštevníkov– chýbajú digitálne formuláre či dotazníky.
- Technologická zastaranosť niektorých riešení a obmedzené finančné zdroje na modernizáciu.

10 Analýza procesu územného plánovania

Nasledujúca kapitola analyzuje proces územného plánovania ako nástroj ochrany prírody a postavenia Správy národného parku Slovenský raj.

10.1 Úvod do témy

Zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní umožňuje integrované plánovanie turizmu v súlade s ochranou prírody, zapojenie samospráv a obcí do plánovania s regionálnym presahom a vytvára právne mantinely, ktoré chránia citlivé územia pred nadmerným alebo nevhodným rozvojom.

Jadro samotného plánovania predstavuje princíp udržateľného územného rozvoja, ktorý je výslovne zakotvený v § 2 zákona. Územné plánovanie sa tu chápe ako činnosť, ktorá zabezpečuje rozvoj v súlade s ochranou životného prostredia, prírody, krajiny a kultúrneho dedičstva. V § 3 je zároveň zdôraznené, že využívanie územia má byť etické, estetické, bezpečné a efektívne, pričom by mal byť zohľadnený aj rekreačný potenciál krajiny. To vytvára základ pre plánovanie turistickej infraštruktúry, ktorá rešpektuje prírodné a kultúrne hodnoty.

Zákon sa osobitne venuje národným parkom, ktoré sú definované ako „osobitné územia" v § 5, písm. b). Takéto územia sú významné z hľadiska ochrany prírody a krajiny a podliehajú špecifickým podmienkam pri priestorovom usporiadaní a funkčnom využití. V praxi to znamená, že akýkoľvek rozvoj turistickej infraštruktúry v národných parkoch musí byť v súlade s cieľmi ochrany prírody a zachovania krajinného rázu.

10.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme

Správy národných parkov (vrátane Správy NP Slovenský raj) sú odborné organizácie ochrany prírody a krajiny a samostatné štátne príspevkové organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva životného prostredia SR. A aj keď zmena Zákona o OP a K č. 543/2002 Z.z. v roku 2022 dala správam NP väčšiu autonómiu, posilnila ich kapacitu a kvalitu vstupov do územného plánovania, Správy NP nie sú orgánom územného plánovania, vystupujú ako dotknutý orgán štátnej správy. Pri schvaľovaní ÚP a inej ÚPD rozhoduje príslušná samospráva obce, samospráva VÚC a príslušný orgán štátnej správy (okresný úrad). Správy NP pri návrhu ÚP, či inej ÚPD vydávajú odborné stanovisko a navrhujú úpravy regulatívov v rozvoji územia, čiže ich postavenie v procese tvorby a schvaľovania územných plánov a ÚPD zostáva nepriame bez možnosti zabezpečiť jednotnú ochranu územia prostredníctvom územného plánovania. Ich úloha je preto naďalej najmä odborná a konzultačná, s najväčším vplyvom v procese posudzovania vplyvov na životné prostredie.

10.3 Súčasný stav

Súčasný stav v tejto oblasti spôsobuje:

Nedostatočnú presaditeľnosť záujmov a podmienok ochrany prírody - Správa NP síce dodáva kvalitné odborné podklady a upozorňuje na citlivé územia (Natura 2000, biotopy, zónovanie), ale nemá právomoc tieto požiadavky vynútiť. Výsledkom je, že návrhy ochrany môžu byť v územnom pláne oslabené a často dochádza ku kompromisom v prospech ekonomického, hospodárskeho rozvoja (napr. turizmu, výstavby).

Konflikt medzi turizmom a ochranou prírody, pretože národný park je zároveň územie, kde je prísna ochrany prírody, ale je tiež atraktívnou turistickou destináciou. Obce, VÚC (orgány územného plánovania) a investori často presadzujú rozvoj infraštruktúry (ubytovacie zariadenia a zvyšovanie ubytovacej kapacityčísle, výstavba parkovísk, lanoviek a pod.) a problémom pre ochranu prírody je, že Správa NP môže v nižších stupňoch ochrany územia len odporúčať obmedzenia, pretože finálne rozhodnutie robí obec a okresný úrad. Pre riešenie konfliktov, či kompromisov medzi ochranou prírody a rozvojovými, developerskými záujmami sa nevyužívajú dostatočne podrobnejšie územnoplánovacie dokumentácie ako napr. územný plán zóny.

Fragmentáciu rozhodovania, pretože v procese ÚP vystupuje viac aktérov – obec, či VÚC, okresný úrad, Správa NP (ako odborný subjekt) je rozhodovanie často nekoordinované. Výsledkom môže byť nekonzistentná ochrana prírody v rámci jedného NP, ale tiež rozdielne prístupy medzi obcami a VÚC.

Správa NP má najväčší vplyv v procese procesu posudzovania vplyvov strategických dokumentov a činností alebo ich zmien na životné prostredie – SEA a **EIA**. Problémom môže byť, že intervencia Správy NP prichádza až „dodatočne" (ochrana prírody nie je dostatočne účinne integrovaná už od začiatku plánovania) a nie vždy dokáže zvrátiť pre prírodu poškodzujúce nevhodné návrhy.

10.3.1 Analýza územných plánov obcí v NP Slovenský raj

Analýza definovania/určovania podmienok ochrany prírody v záväzných častiach územných plánov bola vykonaná vo vybraných obciach (7 z 13), ktorých kataster zasahuje aj na územie NP a v nasledovnej tabuľke sú zvýraznené podfarbením tie obce, ktorých katastrálne územie zahrňuje minimálne 50% územia NP a súčasne na tomto území je piaty stupeň ochrany.

Tabuľka 15: Podiel katastrálneho územia obcí na území NP

Obec	Podiel katastra v NP	Zóny v NP	Stupne ochrany v NP časti územia
Betlanovce	12,26 %	C	3. stupeň
Dedinky	96,61 %	A, C, D	5., 3. a 2. stupeň
Dobšiná	23,26 %	C	3. stupeň
Hrabušice	75 %	A, B, C	5., 4. a 3. stupeň
Hranovnica	14,34 %	A, C	5. a 3. stupeň
Letanovce	53,92 %	A, B, C	5., 4. a 3. stupeň
Smižany	66,35 %	A, B, C	5., 4. a 3. stupeň
Spišské Tomášovce	49,87 %	A, C	5. a 3. stupeň
Stratená	100 %	A, B, C	5., 4. a 3. stupeň
Telgárt	9,29 %	A, C	5. a 3. stupeň
Vernár	86,52 %	A, B, C	5., 4. a 3. stupeň
Mlynky	3,66 %	C	3. stupeň

10.3.2 Analýza záväzných častí ÚP (regulatívov)

10.3.2.1 Hrabušice

Ochrana prírody je premietnutá priamo do detailných regulatívov pre konkrétne plochy. Regulatívy v ÚP:

- Priamy zákaz/obmedzenie zásahov do biotopov (povinnosť kompenzovať negatívne zásahy do biotopov podľa zákona o ochrane prírody).
- Limity zastavanosti a zelene v regulačných listoch (minimálny podiel zelene často 50–60 % pri rekreačných plochách).
- Funkčné obmedzenia (presne definované funkcie, napr. rekreácia len v určitých blokoch).
- Podmienenosť investícií (každá činnosť zasahujúca do biotopu vyžaduje súhlas orgánu ochrany prírody).

Typ regulácie obsahuje pomerne „tvrdé regulatívy", ktoré sú kvantifikované, viazané na legislatívu a aplikované na konkrétne plochy.

10.3.2.2 Letanovce

Regulácia viac na koncepčnej a systémovej úrovni. Regulatívy v ÚP:

- Rešpektovanie Územného systému ekologickej stability (územie NP definované ako biocentrum nadregionálneho významu).
- Zákaz narušania ekologických väzieb (dopravné a rozvojové zásahy musia rešpektovať migráciu živočíchov).
- Podmienenosť rozvoja (zmeny ÚP podliehajú EIA).

Typ regulácie obsahuje „mäkké a procesné regulatívy", kladie sa dôraz na posudzovanie (EIA), ochrana riešená cez podmienky a pripomienky, menej konkrétnych číselných limitov.

10.3.2.3 Spišské Tomášovce

Tzv. funkčno-priestorová regulácia, kde sa ochrana prejavuje najmä cez kategorizáciu územia na zastavateľné/nezastavateľné. Regulatívy v ÚP:

- Nezastavateľné plochy (lesy, mokrade, vodné plochy, krajinná zeleň).
- Obmedzenie výstavby (výstavba prípustná len pre nevyhnutnú infraštruktúru).
- Ochrana krajinných prvkov (zachovanie ekologickej stability cez funkčné plochy.

Typ regulácie sa môže nazvať ako „plošná regulácia" čo je jednoduché, ale pomerne účinné – ochrana cez zákaz výstavby.

10.3.2.4 Smižany (a širšie zázemie)

Regulácia vychádza z nadradených dokumentov (NP, VÚC). Regulatívy v ÚP:

- Neprekračovať hranice zastavaného územia.
- Nezakladať nové urbanizované plochy mimo intravilánu.
- Neurbanizovať biotopy európskeho významu.
- Umiestňovať rekreáciu do existujúcich sídiel.

Typ regulácie je „prevzaté strategické regulatívy", ktoré vychádzajú z Programu starostlivosti o NP a implementované skôr všeobecne.

10.3.2.5 Stratená

Ochrana územia s minimálnou urbanizáciou. Ide o malú obec, ktorej veľká časť katastra sa nachádza v NP Slovenský raj. Regulatívy v ÚP:

- Veľmi obmedzený rozvoj - nové plochy výstavby len minimálne.
- Ochrana krasového územia - prísnejšie režimy (Dobšinská ľadová jaskyňa).
- Preferencia stabilizácie existujúcej zástavby.
- Zákaz zásahov do lesných ekosystémov.

Ide o tzv. ochranársky model – silná ochrana, slabý rozvoj.

10.3.2.6 Vernár

Horská obec v NP. Regulatívy v ÚP:

- Ochrana horskej krajiny.
- Limitovanie rekreačnej výstavby.
- Zachovanie krajinného rázu (architektúra, objem stavieb).
- Regulácia zásahov do lúk a pasienkov

Možno to považovať za krajinársky ochranný model - ochrana estetických a ekologických hodnôt.

10.3.2.7 Spišské Bystré

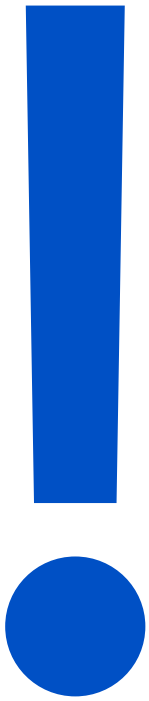
Okrajová obec NP, len malá časť katastra zasahuje do NP. Regulatívy v ÚP:

- Ochrana prírody riešená len v dotknutých častiach katastra.
- Pre zvyšok územia sú definované štandardné podmienky ochrany prírody pre rozvoj obce.

Ide o selektívnu reguláciu, ochrana lokalizovaná, nie celoplošná.

10.4 Hlavné výzvy ochrany prírody v ÚP obcí v NP Slovenský raj

- Medzi silne účinné podmienky ochrany prírody v ÚP možno zaradiť tie, ktoré obsahujú záväzné regulatívy (nezastavateľné plochy, limity, funkčné zóny), umožňujú lokalizáciu výstavby sú legálne záväzné dokumenty pre rozhodovanie v území.
- Zásadnou rozdielnosťou definovania podmienok ochrany prírody v ÚP je nejednotnosť regulácie tzn., že každá obec má v ÚP iné regulatívy a inú prísnosť, a že chýba jednotný štandard pre územie NP.
- ÚP pri definovaní podmienok ochrany prírody často obsahujú „mäkké" a nemerateľné formulácie typu „rešpektovať ochranu prírody" „minimalizovať zásahy do prírody", čo je jednak ťažko vymáhateľné, a tiež umožňujú rôzny výklad.
- Ochrana prírody sa v územných plánoch často presúva do procesu EIA/SEA, alebo vydaním záväzných stanovísk tzn. že ochrana prírody funguje reaktívne, nie preventívne.
- V analyzovaných ÚP sa opakovane ukázali (čo vidno naprieč viacerými dokumentmi, aj keď s rôznou intenzitou). najmä to, že ochrana prírody je síce uznaná ako limit rozvoja, ale regulatívy bývajú všeobecné, že často chýba priame naviazanie na zóny a stupne ochrany NP, že sa nepracuje s únosnosťou územia a že sa rekreačný rozvoj rieši skôr kvalitatívne než cez tvrdé limity.
- Napriek tomu, že územné plány obcí v súčasnosti by mali predstavovať významný nástroj ochrany prírody v NP Slovenský raj, ich účinnosť je limitovaná nejednotnosťou, rozdielnou mierou konkretizácie regulatívov a obmedzeným vplyvom orgánov ochrany prírody (Správy NP) na ich obsah.

11 Príjmy a výdavky Správy NP Slovenský raj súvisiace s turizmom

11.1 Úvod do témy

Cieľom analýzy je získať komplexný prehľad o príjmoch a výdavkoch Správy Národného parku Slovenský raj so Sídlom v Spišskej Novej Vsi (ďalej aj „Správa NP" alebo „organizácia"), ktoré súvisia s turizmom (priamo alebo nepriamo) a vyhodnotiť ich ekonomickú efektívnosť.

Dosiahnutie ekonomickej efektívnosti znamená dosiahnuť taký stav, keď sa zdroje využívajú optimálne na dosiahnutie najlepších možných výsledkov a zároveň, pri ktorom sa minimalizuje plytvanie. V praxi to znamená maximalizáciu úžitku (výstupov) vo vzťahu k vynaloženým zdrojom (vstupom). V podstate ide o porovnávanie alternatív s cieľom nájsť najvýhodnejšie riešenie.

Správa národného parku ako orgán verejnej správy hospodári s verejnými zdrojmi a je povinná v zmysle Zákona č. 357/2015 Z. z. o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov vytvoriť, zachovávať a rozvíjať finančné riadenie, v rámci ktorého okrem iného zabezpečuje aj monitorovanie a hodnotenie činností vykonávaných orgánom verejnej správy s cieľom získavania informácií o nich, posudzovania úrovne ich vykonávania, oznamovania nedostatkov zistených v činnostiach vykonávaných orgánom verejnej správy a ich odstraňovanie. Správa NP je povinná zabezpečiť hospodárne, efektívne, účinné a účelné hospodárenie s verejnými financiami.

11.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v téme

Správa NP v súlade so Zákonom o ochrane prírody a krajiny 543/2002 Z.z. a v rámci svojich hlavných činností koordinuje správanie sa návštevníkov národného parku vydávaním návštevného poriadku, ako aj prostredníctvom činnosti stráže prírody. Určuje regulatívy a zabezpečuje kontroly v teréne. Jej cieľom je udržať rovnováhu medzi ochranou prírody a rozvojom cestovného ruchu. Taktiež spravuje významné časti územia a majetku vo vlastníctve štátu. Stará sa o pozemky, turistické chodníky a zariadenia tak, aby slúžili tým, pre ktorých sú určené (v tomto prípade najmä turistom). Informuje verejnosť o ich stave prostredníctvom dostupných komunikačných kanálov. Prevádzkuje informačné strediská, v ktorých informuje o hodnotách územia a poskytuje základné informácie potrebné pre návštevníka. Ďalšou nemenej významnou úlohou je vzdelávanie verejnosti v oblasti environmentalistiky.

Pre všetky spomenuté úlohy a činnosti potrebuje Správa NP aj dostatočné finančné zdroje. V rámci propagácie národného parku sa snaží o vytvorenie svojich vlastných zdrojov z oblasti turizmu, a to prostredníctvom prevádzky takých turistických aktivít, aby bol rozvoj turizmu dlhodobo udržateľný.

11.3 Súčasný stav financovania turizmu v NP Slovenský raj

11.3.1 Východiská v rámci legislatívy

V zmysle § 3 Zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa Správa NP ako štátna príspevková organizácia definuje ako subjekt verejnej

správy, ktorý je povinný zostavovať rozpočet, dodržiavať vzájomné finančné a s nimi súvisiace vzťahy v rámci verejnej správy, ako aj k ostatným subjektom, a taktiež hospodáriť v medziach tohto zákona.

V siedmej časti vyššie uvedeného zákona § 21, ods. (2) sa určuje, že štátna príspevková organizácia je právnická osoba štátu, ktorá je na štátny rozpočet zapojená príspevkom, a ktorej spravidla menej ako 50 % výrobných nákladov je pokrytých tržbami. Platia pre ňu finančné vzťahy určené zriaďovateľom v rámci jeho rozpočtu. Legislatíva teda obmedzuje tržby Správy NP na úroveň polovice výrobných nákladov (pozn. v roku 2024 boli výrobné náklady NP SR cca 2650000 EUR, tržby cca 800000 EUR, a teda rezerva by tam bola cca 525000 EUR). Štátne príspevkové organizácie sú v súčasnosti tiež povinné dodržiavať limit verejných výdavkov určený ich zriaďovateľom (§ 25).

Správa NP v rámci výkonu svojej hlavnej činnosti zabezpečuje najmä plnenie úloh, ktoré sú uvedené v Štatúte, konkrétne v Čl. 3 Predmet činnosti a úlohy správy národného parku.

Príspevková organizácia môže vykonávať so súhlasom zriaďovateľa podnikateľskú činnosť nad rámec hlavnej činnosti, pre ktorú bola zriadená, iba ak plní úlohy určené zriaďovateľom. Náklady na podnikateľskú činnosť musia byť kryté výnosmi z nej. Prostriedky získané z rozdielu medzi výnosmi a nákladmi po zdanení zostávajú v plnom rozsahu ako doplnkový zdroj na zabezpečenie prevádzky, ďalšieho rozvoja a skvalitňovania činnosti príspevkovej organizácie. Príjmy a výdavky na túto činnosť sa rozpočtujú a sledujú sa na samostatnom účte.[1] Ak je hospodárskym výsledkom podnikateľskej činnosti k 30. septembru rozpočtového roka strata, je vedúci príspevkovej organizácie povinný zabezpečiť, aby bola do konca rozpočtového roka vyrovnaná, alebo urobiť také opatrenia na ukončenie podnikateľskej činnosti, aby sa v ďalšom rozpočtovom roku už nevykonávala.

V rámci finančnej analýzy je kľúčové správne rozlišovať medzi pojmami príjem a výnos, ako aj medzi pojmami výdaj/výdavok a náklad. Toto rozlíšenie je zásadné pre správne účtovné a finančné postupy, ako aj pre hodnotenie výkonnosti jednotlivých činností alebo ekonomickej činnosti celej organizácie.

Pre účely hodnotenia výšky príjmov a výdavkov, alebo aj výsledku hospodárenia celkovo alebo z konkrétnej činnosti, je taktiež dôležité poznamenať, že organizácia je registrovaná[2] za platiteľa dane z pridanej hodnoty (dátum registrácie 01.06.2022) podľa § 4 Zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o DPH").

Naproti tomu, aj podľa vyjadrenia zriaďovateľa[3], správa národného parku disponuje niektorými oprávneniami a vykonáva svoju pôsobnosť aj ako orgán verejnej moci v rozsahu, v ktorom jej zákon č. 543/2022 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov prenecháva pôsobnosť rozhodovať o právach, povinnostiach alebo právom chránených záujmoch fyzických osôb alebo právnických osôb. Pri činnostiach, ktoré takúto povahu nemajú, správa národného parku plní funkciu odbornej organizácie ochrany prírody, avšak neplní funkciu orgánu verejnej moci. Ak teda organizácia vykonáva svoju pôsobnosť ako orgán verejnej moci, potom podľa ustanovenia § 3 ods. 4 zákona o DPH sa nepovažuje za zdaniteľnú osobu v rozsahu tejto svojej pôsobnosti (t. j. neuplatňuje DPH ako platiteľ dane).

Určenie pôsobnosti správy národného parku ako orgánu verejnej moci však napriek žiadosti o usmernenie doposiaľ nebolo zriaďovateľom exaktne určené (okrem činnosti stráže prírody a činnostiach pri označovaní osobitne chránených častí prírody a krajiny, umiestňovaní a udržiavaní dočasných zariadení potrebných na zabezpečenie starostlivosti o osobitne chránenú časť prírody a krajiny, kedy je vlastník, správca a nájomca pozemku povinný okrem iného umožniť vstupovať zamestnancom organizácie ochrany prírody na pozemok a strpieť tieto činnosti), preto organizácia postupuje vo vzťahu k uplatňovaniu DPH pri svojich činnostiach súvisiacich s turizmom, z ktorých dosahuje príjem, ako k vykonávaniu ekonomickej činnosti[4].

11.3.2 Analýza príjmov a výdavkov

11.3.2.1 Príjmová časť

Správa národného parku je povinná v zmysle § 24 ods. (2) Zákona č. 523/2004 Z. z. dosahovať príjmy určené svojím rozpočtom. Od svojho vzniku (31. marca 2022[5]) ako samostatného právneho subjektu[6] začala vykonávať v rámci svojich hlavných činností aj niektoré činnosti súvisiace s oblasťou turizmu, z ktorých získava vlastné príjmy. Vyberajúc z Čl. 3, ods. (1) Štatútu ide predovšetkým o tieto činnosti:

p) vykonáva kultúrno-výchovnú, propagačnú a edičnú činnosť, organizuje odborné konferencie, semináre a sympóziá a zabezpečuje lektorské a prednáškové služby v oblasti ochrany prírody a krajiny,

q) zabezpečuje činnosť informačných stredísk, múzeí a iných zariadení ochrany prírody a krajiny,

r) prevádzkuje ubytovacie zariadenia,

t) vykonáva výchovno-vzdelávaciu činnosť v oblasti ochrany prírody a krajiny vrátane sprevádzania návštevníkov v chránených územiach a poskytovania odborného výkladu o prírodných hodnotách územia a dôvodoch jeho ochrany,

w) realizuje predaj propagačných, upomienkových a iných predmetov, tovarov a služieb v rámci činnosti informačných stredísk súvisiacich s ochranou prírody a krajiny,

z) prostredníctvom expozícií a špecializovaných výchovných foriem oboznamuje verejnosť so životom chránených živočíchov, ktoré chová vo svojich zariadeniach,

qq) spravuje pozemky vo vlastníctve štátu vrátane podielov vo vlastníctve štátu na pozemkoch a spoločných nehnuteľnostiach, ktoré sa v celosti alebo sčasti nachádzajú v národnom parku, ako aj iné nehnuteľnosti a majetok vrátane ich prenájmu, ktorého správu Správa NP nadobudla podľa § 104i zákona o ochrane prírody a krajiny a plní úlohy súvisiace so správou tohto majetku,

ss) vyberá vstupné do chránených území.

Hlavným zdrojom príjmu po vzniku Správy národného parku Slovenský raj ako samostatného subjektu bol príspevok zo štátneho rozpočtu. V priebehu nasledujúcich troch rokov bol tento zdroj výrazne znížený (z 80% na cca 2%) a nahradený účelovým príspevkom z Environmentálneho fondu (v roku 2025 predstavuje podiel cca 56%) v súlade s § 4 ods. 1 písm. ao) zákona č. 587/2004 Z. z. o Environmentálnom fonde a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Príjmy z projektov sú na úrovni cca 25% (ŠF, ŠFM, Interreg). Vlastné zdroje, t. j. príjmy z vlastných aktivít, predstavujú v aktuálnom roku výšku necelých 17% (za prvých 8 mesiacov roka 2025). Prehľad celkových dosiahnutých príjmov a ich štruktúry podľa jednotlivých zdrojov v priebehu rokov 2022 až 2025 je uvedený v nasledujúcich tabuľkách/grafoch:

Tabuľka 16: Prehľad zdrojov príjmov Správy NP (v eur)

Zdroj príjmu	2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
ŠR - Štátny rozpočet	1 273 366	1 271 988	75 926	77 652
EF - Environmentálny fond	0	832 193	1 487 000	2 535 000
VZ - Vlastné zdroje	260 647	555 996	1 062 353	753 006
ŠF - Štrukturálne fondy	0	1 282 177	580 412	825 659
ŠFM - Švajčiarsky finančný mechanizmus	0	0	0	268 421
Interreg SK-BG	0	0	0	60 749
Dotácie/granty/dary	60 370	176 681	5 000	10 000
Celkový súčet	**1 594 383**	**4 119 036**	**3 210 691**	**4 530 488**

Výrazný podiel príjmov na vlastných zdrojoch má predaj drevnej hmoty z hospodárenia v lesoch (cca 90 %). **Príjmy z turizmu (tzn. príjmy z predaja tovaru v informačnom stredisku a príjmy z poskytovania rôznych služieb turistom alebo príjmov inak získaných od turistov) naproti tomu tvoria len malú časť vlastných príjmov organizácie.** Postupným zvyšovaním činnosti predaja dreva, čo súvisí najmä z efektívnym rozbehnutím procesov v ťažbe od vzniku organizácie, sa podiel týchto príjmov dostáva na hodnotu pod 10 % celkových vlastných príjmov.

Tabuľka 17: Štruktúra príjmov z vlastných aktivít (v eur), z toho osobitne príjmov z turizmu

Zdroj vlastného príjmu	2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
Príjmy z prenajatých pozemkov	16 047	18 111	20 113	15 229
Príjmy z prenajatých budov, priestorov a objektov	10 344	13 931	13 738	10 911
Príjmy za predaj výrobkov, tovarov a služieb, z toho:	227 597	521 826	1 010 866	721 813
Príjmy z turizmu	58 590	81 010	95 961	48 258
Ostatné príjmy	6 660	2 128	3 160	5 054
Príjmy z dobropisov	0	0	14 475	0
Celkový súčet	**260 647**	**555 996**	**1 062 353**	**753 006**

Tabuľka 18: Prehľad príjmov z turizmu (v eur)

Príjem v EUR (vrátane DPH)	2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
Predaj tovaru v IS Podlesok	3 114	6 054	6 103	2 462
Ubytovanie	2 617	1 646	11 038	11 051
Vstupné – Ferrata HZS Kyseľ a Splav Hornádu	50 829	63 724	57 164	31 544
Environmentálne aktivity, vzdelávanie	2 030	225	2 552	2 762
Príjmy zo zálohových obalov	0	110	628	439
Monitoring technických zariadení v NP	6 689	9 251	18 476	N/A
Celkový súčet	**58 590**	**81 010**	**95 961**	**48 258**
Podiel na celkových vlastných príjmoch	*22%*	*15%*	*9%*	*6%*
Podiel na celkových príjmoch	*4%*	*2%*	*3%*	*1%*

Príjmy z predaja zásob tovaru

Predaj propagačných, upomienkových a iných predmetov (tovarov) prebieha len v jednom Informačnom stredisku Podlesok (ďalej len „IS Podlesok") ako svoju hlavnú činnosť [7]. Prevádzka IS Podlesok slúži prevažne na podávanie informácií o ochrane prírody a krajiny a poskytovanie odborného výkladu o prírodných hodnotách územia a dôvodoch jeho ochrany, o obťažnosti a dostupnosti turistických chodníkov, ako aj pomoc pre návštevníkov. Doplňujúcou činnosťou je predaj tovaru - máp, propagačných, upomienkových, informačných a iných materiálov, ako aj ponuka ďalších platených služieb pre návštevníkov (vrátane sprevádzania návštevníkov v chránených územiach, vstup na Ferratu a na splav Hornádu, prednášky, a i.). Predaj sa realizuje za hotovosť a eviduje v registračnej pokladnici.

Výšku dosahovaných príjmov výrazne ovplyvňuje návštevnosť závislá najmä od počasia, ale aj obmedzená doba prevádzkovania IS Podlesok, ktorá je stanovená prevádzkovým poriadkom a to konkrétne:

- od 1.6. do 30.6. kalendárneho roka podľa potreby,
- od 1.7. do 31.8. kalendárneho roka denne,
- od 1.9. do 30.9. kalendárneho roka podľa potreby.

Príjmy z predaja služieb

Príjmy z ubytovania (chaty)

Správa NP ponúka v súčasnosti na svojej web stránke pre širokú verejnosť ubytovanie v 3 zariadeniach (chatách). Pre zvýšenie svojich príjmov jednu chatu pilotne zverejnila aj na ubytovacom portáli. Ceny za ubytovanie sú stanovené cenníkom.

Príjmy zo vstupného

Správa NP prevádzkuje **Ferratu v rokline Kyseľ**, ktorú je možné navštíviť v období 15. jún až 31. október každoročne buď individuálne alebo je možné si objednať doprovod s odborným výkladom pracovníka správy národného parku. Cena doprovodu je jednotná 50 € za skupinu, maximálne 10 osôb. V cene doprovodu nie je zahrnutá vstupenka na Ferratu. Tá je spoplatnená sumou 5 €/osoba. Požičanie ferratového setu pri doprovode je spoplatnené samostatne sumou 5 €/set/osoba.

Správa národného parku má uzatvorené zmluvy o sprostredkovaní predaja vstupeniek na Ferratu s miestnymi podnikateľmi. U niektorých sprostredkovateľov je možné zakúpiť vstupenky na Ferratu a

zároveň si požičať ferratový set (požičovné setu je v réžii poskytovateľov). Za vstup na Ferratu je možné zaplatiť prostredníctvom slovenských mobilných operátorov aj cez SMS (cena je vyššia). Cenník na Ferratu a základné informácie sú zverejnené tu.

Regulované splavovanie rieky Hornád v Prielome Hornádu je povolené v termíne od 1.mája do 31. októbra. Základné informácie pre aktivitu splavovania Hornádu sú zverejnené na web stránke správy národného parku. Pre účasť na aktivite je potrebné mať vlastné lode, správa národného parku ich neposkytuje Výška príjmov je priamo závislá na podmienkach pre splavovanie (výška hladiny rieky Hornád, obmedzený počet lodí, registrácia a i.). Splavovanie Prielomu Hornádu je spoplatnené. Poplatok za 1 osobu na jednorazové splavenie rieky je 10 €. Platba za povolenie na splav sa bude realizovať v hotovosti priamo na mieste začiatku splavu (Hrabušice, Mýto – most) počas vydávania povolenia na splav.

Tabuľka 19: Príjmy zo vstupného

Príjem v EUR (vrátane DPH)	2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
Vstup – Ferrata HZS Kyseľ	50 829	57 714	52 364	31 544
Vstup – Splav Hornádu	0	6 010	4 800	0
Celkový súčet	**50 829**	**63 724**	**57 164**	**31 544**

Príjmy z environmentálnych aktivít spojených s turizmom

Environmentálnu výchovu Správa NP vykonáva priamo v teréne alebo v Stredisku environmentálnej výchovy PRVOSIENKA v administratívnej budove v Spišskej Novej Vsi. Environmentálne programy sú ponúkané celoročne na web stránke národného parku alebo priamo po vyžiadaní dopytu od záujemcov. Činnosť environmentálnej výchovy je zameraná najmä na:

- aktivity pre deti a mládež v prírodnom prostredí,
- exkurzie a sprevádzané túry,
- školenia a metodické dni pre učiteľov materských a základných škôl, členov neziskových organizácií a iných pracovníkov zaoberajúcich sa výchovou k ochrane prírody a ŽP,
- organizáciu výstav a expozícií s environmentálnym vzdelávaním,
- spoluprácu so školami, samosprávami a neziskovými organizáciami pri ochrane prírody a ŽP,
- budovanie náučných chodníkov a lokalít.

Aktuálne príjmy za environmentálne aktivity vyberá pracovník pre environmentálnu výchovu (v prípade sprevádzania aj strážcovia alebo odborní zamestnanci) v hotovosti po nahlásení počtu zúčastnených osôb na podujatí. Cena aj rozsah je stanovená ponukou alebo dohodou po odsúhlasení riaditeľom.

Tabuľka 20: Príjmy z environmentálnych aktivít spojených s turizmom

Príjem v EUR (vrátane DPH)	2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
Envirovýchova	1 400	0	1 987	2 392
Sprevádzanie/doprovod	630	225	365	270
Metodické dni	0	0	200	100
Celkový súčet	**2 030**	**225**	**2 552**	**2 762**

Iné relevantné príjmy

Príjmy zo zálohových obalov
V rámci projektu realizovaného neziskovou organizáciou Správca zálohového systému v spolupráci s Ministerstvom životného prostredia SR bolo umiestnených 12 špeciálnych zberných košov pre zber zálohových obalov celkom v 7 národných parkoch Slovenska. V Národnom parku Slovenský raj sa nachádzajú 2, a to na Podlesku a na Dedinkách. Viac informácií možno nájsť aj tu: https://www.npslovenskyraj.sk/nove-zberne-miesta-na-vratne-obaly-v-np-slovensky-raj/.

Správca zálohového systému sa zaväzuje uhrádzať národnému parku finančné prostriedky zodpovedajúce hodnote zálohy (0,15 €/ks) za odobraté zálohované obaly na základe skutočne odovzdaných zálohovaných obalov.

Monitoring technických zariadení
Na základe Mandátnej zmluvy uzatvorenej s Obcou Hrabušice Správa NP realizuje výkon monitoringu stavu turistických technických zariadení vo vlastníctve tejto obce na turistických chodníkoch v roklinách Suchá Belá, Piecky, Sokol, Malý Kyseľ, Veľký Kyseľ, Tiesnina pri Podlesku a Prielom Hornádu.

Obec sa zaväzuje zaplatiť organizácii dohodnutú odmenu za výkon činností vo výške 5 % z tržieb z predaja vstupeniek (poplatok za užívanie technických zariadení) do Národného parku Slovenský raj, ktoré vyberie obec Hrabušice za príslušný kalendárny rok. Príjem je účtovaný až na základe prijatej platby od obce na bankový účet a nie na základe vzniku pohľadávky, ktorá sa navyše organizácii ťažko overuje, keďže výber poplatku za technické zariadenia je výlučne v kompetencii obce. Suma je určená percentom z tržieb obce. Navyše zmluva je odplatná a teda podmienená výkonom monitoringu (služby), čo pre Správu NP ako platiteľa DPH zakladá povinnosti odvodu DPH z tohto príjmu, napriek tomu, že príjem obce, ak nie je registrovaným platiteľom DPH, nie je zaťažený touto daňou.

11.3.2.2 Výdavková časť

Príspevková organizácia hospodári v zmysle Zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy v znení neskorších predpisov a uhrádza výdavky na prevádzku, opravy a údržbu hmotného majetku, ako aj na obstaranie hmotného a nehmotného majetku z vlastných zdrojov a z príspevku od zriaďovateľa, pričom vlastné zdroje používa prednostne. Zriaďovateľ poskytuje príspevkovej organizácii príspevok na prevádzku v takej výške, aby jej rozpočet bol vyrovnaný. Ak vlastné zdroje na obstaranie hmotného a nehmotného majetku nekryjú potreby príspevkovej organizácie, zriaďovateľ určí výšku príspevku na obstaranie ním určeného konkrétneho hmotného a nehmotného majetku.

Štátne príspevkové organizácie sú taktiež pri čerpaní výdavkov z rozpočtu povinné dodržiavať limit verejných výdavkov určený ich zriaďovateľom. Tento limit verejných výdavkov je pre nich záväzný, dokonca aj na vyprodukovaných vlastných zdrojoch. Ak by bol prekročený limit verejných výdavkov, došlo by k porušenie zákona. Z tohto dôvodu je dôležité každoročne dôkladne plánovať všetky aktivity vrátane rozpočtu výdavkov na činnosti v turizme.

Evidovanie/priraďovanie výdavkov

Pre účely analýzy výdavkov je veľmi dôležité poznať a vedieť priradiť jednotlivé druhy výdavkov ku konkrétnej vykonávanej činnosti (výkonu). Všeobecne existujú dva hlavné druhy výdavkov pri kalkulácii, a to priame a režijné výdavky. Priame výdavky sú tie, ktoré sú priamo a presne identifikovateľné ku konkrétnej činnosti, ako napríklad výdavky na obstaranie tovaru alebo mzdy priameho pracovníka. Režijné (nepriame) výdavky sú také, ktoré súvisia s činnosťou organizácie ako

celku a nedajú sa priamo priradiť k jednotlivým dielčím činnostiam. Tieto výdavky/náklady sa na kalkulačné jednotky priraďujú nepriamo, napr. pomocou sadzieb alebo prirážok.

Organizácia používa Centrálny ekonomický systém na platforme SAP, ktorý využíva aj na finančné riadenie realizovaných výdavkov. Správa NP eviduje v účtovníctve výdavky na konkrétnu úlohu uvedenú v Pláne hlavných úloh[9] (ďalej aj ako „PHÚ"). PHÚ tvorí neoddeliteľnú prílohu finančného kontraktu, ktorý uzatvára MŽP SR s príspevkovými organizáciami v jeho pôsobnosti každoročne do 31. decembra kalendárneho roka na nasledujúci rok.

Obsah týchto úloh je však podstatne širší ako konkrétna vybraná činnosť v turizme, ktorej sa v tejto analýze venujeme. Projektové aktivity majú samostatne priradenú úlohu napriek tomu, že obsahujú aj činnosti uvedené v iných hlavných úlohách. Pre predstavu uvádzame popis vybraných úloh z PHÚ s ich predpokladanými aktivitami (činnosťami), ktoré sú zamerané na oblasť turizmu (**zvýraznené tučným písmom, ktoré obsahujú činnosti popísané vyššie v Príjmovej časti - 3.2.1.)** a úlohu 11.01, kde sú účtované celkové nepriame (režijné) výdavky organizácie:

02.05 Výkon štátneho dozoru a stráže prírody a vedenie evidencie

a) kontroly dodržiavania zákona, predpisov, rozhodnutí a podmienok vydaných na jeho základe (zákonov, všeobecne záväzných právnych predpisov a rozhodnutí vydaných na ich základe), vrátane monitoringu návštevnosti CHÚ
b) riešenie porušení platnej legislatívy (dohováranie, blokové pokuty, podnety, oznámenia, stanoviská a účasť na konaniach na základe požiadaviek orgánov), vedenie evidencie priestupkov a uložených blokových pokút a zasielanie údajov na MŽP SR na účely vedenia evidencie podľa § 61 ods. 1 písm. l) zákona č. 543/2002 Z. z.
c) koordinácia členov stráže prírody a súčinnosť pri ich vzdelávaní vrátane riadenia a koordinácie dobrovoľných členov stráže prírody
d) udržiavanie a zvyšovanie odbornej úrovne stráže prírody, poskytovanie potrebnej výstroje a pomôcok (vrátane dobrovoľných členov stráže prírody) a uhrádzanie výdavkov súvisiacich s výkonom ich funkcie
e) výkon súčinnostných služieb s policajným zborom, členmi stráže prírody a SIŽP
f) vedenie evidencie preukazov a odznakov zamestnancov Správy NP
g) prerezávanie stromov na turistických chodníkoch v 5. stupni ochrany prírody
h) monitoring technických sprístupňovacích zariadení v katastrálnom území obce Hrabušice

03.07 Označovanie chránených území (CHÚ) a chránených stromov (CHS)

a) základné označenie nových CHÚ (vrátane ÚEV) (štátny znak a kategória)
b) doplnkové označenie CHÚ (piktogramy, stupne ochrany, informačné tabule, obvodové značenie)
c) obnova chýbajúceho a poškodeného označenia CHÚ
d) označenie nových CHS a obnova chýbajúceho a poškodeného označenia CHS

04.02 Výkon inej lesníckej činnosti

a) výkon činnosti lesníka na lesníckom obvode - plánovacia, výkonná, kontrolná a rozhodovacia činnosť v zmysle ustanovení zákona č. 326/2005 Z. z. o lesoch
b) riadiaca činnosť vedúceho odboru starostlivosti o ekosystémy
c) projektová, poradenská a expertízna činnosť v oblasti LH
d) starostlivosť o drobné vodné toky

e) preventívna starostlivosť o bezpečnosť osôb pohybujúcich sa na území CHU

f) práce celospoločenského významu (ochrana vodného režimu, oprava a údržba LDS, turistických a poľovných chodníkov, monitoring návštevnosti, ochrana a estetika prostredia, protilavínové a protierózne opatrenia)

04.03 Výkon činnosti strážnej služby (lesnej, poľovnej, rybárskej)

a) výkon činností, koordinácia členov lesnej, poľovnej a rybárskej stráže a súčinnosť pri ich vzdelávaní

b) udržiavanie a zvyšovanie odbornej úrovne lesnej, rybárskej a poľovnej stráže poskytovanie potrebnej výstroje a pomôcok a uhrádzanie výdavkov súvisiacich s výkonom ich funkcie

c) výkon súčinnostných služieb s policajným zborom, členmi lesnej, rybárskej a poľovnej stráže a SIŽP

d) riešenie porušení platnej legislatívy (dohováranie, blokové pokuty, podnety, oznámenia, stanoviská a účasť na konaniach na základe požiadaviek orgánov), vedenie evidencie priestupkov a uložených blokových pokút

04.05 Iná hospodárska činnosť

a) prevádzka rekreačných zariadení

b) prevádzka doplnkových služieb v rámci cestovného ruchu

06.01 Náučné zariadenia v prírode – zabezpečenie činnosti a prevádzka ekoturistických aktivít

a) sprievodcovská činnosť na náučných chodníkoch, náučných lokalitách

b) činnosť informačných stredísk ochrany prírody (SEV SNV, **IS Podlesok**, Infobod k splavovaniu Hornádu Hrabušice, Ekoareál Dedinky)

c) prevádzkovanie ekoturistických aktivít v NP Slovenský raj (**splavovanie rieky Hornád** – zabezpečenie aktivity, prerezávanie stromov a čistenie rieky od odpadu a Náučný chodník **Ferrata Kyseľ** – zabezpečenie aktivity)

06.02 Výchovno – vzdelávacie aktivity pre rôzne cieľové skupiny

a) realizácia cieľov a opatrení Rezortnej koncepcie environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvety do roku 2025, účasť a ich prezentácia na rezortných podujatiach

b) podujatia organizované v rámci významných ochranárskych dní (napríklad Svetový deň mokradí, Deň národných parkov)

c) príprava a realizácia vzdelávacích programov zameraných na ochranu prírody pre školy

d) príprava a realizácia výstav a súťaží, nákup/tvorba/tlač bannerov v rámci osvetovej činnosti významných dní, tematických podujatí (napr. Deň vtákov, Deň Zeme)

e) príprava a realizácia vzdelávacích programov zameraných na problematiku chránených území a ich manažmentu

f) účasť v rôznych pracovných skupinách za oblasť EVV v oblasti ochrany prírody a krajiny pri príprave napr. strategických dokumentov

g) organizácia Čistenie rieky Hornád spolu s vodákmi, spoluorganizácia Čistenie Slovenského raja so skautmi

06.04 Edičná činnosť

a) príprava a vydanie publikácii a informačných materiálov pre verejnosť a materiálov do informačných centier

06.05 Propagácia

a) akcie pre verejnosť - účasť na výstavách, veľtrhoch a iných podujatiach podporujúcich propagáciu Správy NP
b) aktualizácia internetových stránok Správy NP a profilov internetovej sociálnej siete (FB, Instagram),
c) tlačové správy a organizácia tlačových besied s médiami k činnosti Správy NP
d) prezentácia v médiách (reportáže, rozhlasové relácie, TV príspevky)
e) príprava podkladov a prezentácií za účelom propagácie prírody NP
f) rozvíjanie konceptu virtuálneho sprievodcu SmartGuide prezentujúceho prírodu NP
g) súčinnosť pri organizovaní informačných aktivít MŽP SR

07.06 Prevádzka hardwarového a softwarového vybavenia Správy NP a jej pracovísk

a) servis a údržba serverov a systému NAS, IT infraštruktúry a správa počítačovej siete (HW)
b) správa počítačovej siete (SW), antivírusová ochrana, využívanie užívateľských aplikácií (Webles, CES, Webmail)
c) zabezpečenie a aktualizácia nevyhnutných SW, licencií na SW (Registratúrny systém)
d) administrácia a vývoj internetovej stránky Správy NP
e) servis internetového pripojenia pracovísk Správy NP
f) zabezpečenie spravovania sčítačov návštevnosti, fotopascí, kamier a obrazoviek
g) zabezpečenie a správa telekomunikačnej infraštruktúry (mobilné telefóny)

08.01 Výstavba, rekonštrukcia a údržba objektov environmentálnej výchovy – náučné zariadenia

Údržba náučných chodníkov, náučných lokalít, informačných bodov, informačných stredísk (oprava tabúľ, prístreškov, lavičiek, terénne úpravy, obnova náterov)

08.03 Rekonštrukcie a stavebná údržba objektov Správy NP vrátane delimitovaných objektov

a) povinné revízie - elektroinštalácia, kotolne a tlakové zariadenia, komíny, hasiace prístroje a pod.
b) investičné akcie a nevyhnutná údržba

P10.12 Švajčiarsky projekt

1) Rekonštrukcia terénnej stanice na EKO centrum Dedinky
2) Zriadenie novej expozície v EKO centre Dedinky
3) Rekonštrukcia chaty Biele vody pre účely terénnej stanice a rozvoj prírodného turizmu
4) Vybudovanie výstupného miesta pre prevádzku služby CR - Splav Hornádu
5) Vypracovávanie stratégie trvalo udržateľného turizmu pre územie Slovenského raja
6) Rozšírenie a modernizácia web stránky Správ NP
7) Výroba propagačných a reklamných predmetov a materiálov
8) Nákup a osadenie sčítacích zariadení
9) Organizácia osvetových podujatí – Deň lúk, deň vody a zavádzanie regionálnej značky

10) Pilotne zavedenie sprievodcovskej služby
11) Pilotne zavedenie nových environmentálnych programov
12) Čistenie NP Slovenský raj

11.01 Prevádzkový a ekonomický servis

a) prevádzka administratívnych a prevádzkových budov vrátane delimitovaných, revízie, miestne dane a poplatky, spotreba režijného materiálu a iné náklady priamo súvisiace s prevádzkou organizácie
b) vedenie účtovníctva, rozpočtovníctva, mzdovej a daňovej agendy a iné ekonomické činnosti, controlling, uzávierkové práce, inventarizácia
c) zabezpečenie GDPR, BOZP, OP a ďalší prevádzkový a ekonomický servis pre všetky organizačné jednotky (odbory)

Ako možno vidieť z obsahu predpokladaných aktivít jednotlivých úloh je zrejmé, že nie je možné jednoduchým spôsobom vyčleniť a exaktne stanoviť konkrétne výdavky (najmä nepriame) na jednotlivé vybrané činnosti vykonávané v oblasti turizmu. Jedna úloha totiž zahŕňa niekoľko aktivít, ktoré obsahujú aj aktivity v turizme, ale aj iné aktivity nesúvisiace s oblasťou turizmu. Taktiež jedna úloha v PHÚ obsahuje aktivity prinášajúce príjem do rozpočtu, ale aj také, ktoré príjem negenerujú.

Zároveň je treba poznamenať, že napriek zlepšujúcemu sa systému v interných procesoch organizácie ešte stále existuje určité percento chybovosti v priraďovaní výdavkov na konkrétne úlohy PHÚ. V praxi sa zamestnancom stáva, že je výdavok priradený nesprávnej úlohe alebo jednoducho zaradený do úlohy 11.01, ktorá obsahuje nepriame (neurčité) prevádzkové výdavky a nepatrí tam.

Tabuľka 21: Celkové výdavky evidované na vybrané úlohy podľa PHÚ (v eur)

Výdavok v EUR (vrátane DPH)		2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
02.05	Výkon štátneho dozoru a stráže prírody a vedenie evidencie	462	468	585	189
03.07	Označovanie chránených území (CHÚ) a chránených stromov (CHS)	0	215	0	184
04.02	Výkon inej lesníckej činnosti	8 351	3 452	1 448	2 437
04.03	Výkon činnosti strážnej služby (lesnej, poľovnej, rybárskej)	121	0	168	168
04.05	Iná hospodárska činnosť	8 860	674	3 394	6 480
06.01	Náučné zariadenia v prírode – zabezpečenie činnosti a prevádzka ekoturistických aktivít	13 877	13 736	27 699	5 803
06.02	Výchovno – vzdelávacie aktivity pre rôzne cieľové skupiny	159	76	59	610
06.04	Edičná činnosť	0	0	0	360
06.05	Propagácia	5 495	5 779	5 382	19 558
07.06	Prevádzka hardwarového a softwarového vybavenia Správy NP a jej pracovísk	3 150	21 427	7 953	7 429
08.01	Výstavba, rekonštrukcia a údržba objektov environmentálnej výchovy – náučné zariadenia	2 452	2 698	10	7
08.03	Rekonštrukcie a stavebná údržba objektov Správy NP vrátane delimitovaných objektov	30 517	405 467	194 753	41 446
P10.12	Švajčiarsky projekt	0	0	0	47 639
11.01	Prevádzkový a ekonomický servis	998 742	836 357	1 508 042	724 128
Celkový súčet		**1 072 187**	**1 290 348**	**1 749 492**	**856 437**

Napriek vyššie uvedenému v nasledujúcich kapitolách sme sa pokúsili vyselektovať výdavky na vybrané činnosti/úlohy pomocou použitého zdroja ich financovania.

Priame výdavky

Priame výdavky z vlastných zdrojov
Priame výdavky na činnosti, ktoré generujú vlastné príjmy organizácia financuje výhradne z týchto vytvorených vlastných zdrojov. V nasledujúcej tabuľke sú uvedené priame výdavky, ktoré boli uhradené na jednotlivé príjmové činnosti v oblasti turizmu z vlastných zdrojov.

Tabuľka 22: Prehľad priamych výdavkov uhrádzaných z vlastných zdrojov na aktivity zabezpečujúce príjem v oblasti turizmu (v eur)

Výdavok v EUR (vrátane DPH)	2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
Výdavky na predaj tovaru na IS Podlesok	0	4 397	4 917	1 795
Prevádzkovanie ubytovania	0	674	2 243	7 298
Prevádzkovanie ekoturistických aktivít – Ferrata HZS Kyseľa Splav Hornádu	6 068	7 807	10 539	4 742
Environmentálne aktivity	0	152	117	21
Príjmy zo zálohových obalov	N/A	N/A	N/A	N/A
Monitoring technických zariadení v NP	N/A	N/A	N/A	N/A
Celkový súčet	**6 068**	**13 030**	**17 816**	**13 856**

Priame výdavky na činnosť predaja tovaru sú na obstaranie tohto predávaného tovaru, prípadne priamo na zabezpečenie prevádzky predaja (registračná pokladňa, evidencia skladu, vitríny, označenie tovaru...).

Prevádzkovanie ubytovania vyžaduje konkrétne bežné výdavky na pranie bielizne použitého pre ubytovaných hostí, rozbory pitnej vody, nákup vybavenia chát, províziu pre ubytovací portál, rôzne opravy zariadení a objektov, zabezpečenie rôznych služieb (internet, TV, výroba kľúčov, zabezpečenie objektu, upratovanie, ťahanie žumpy, prevoz a likvidácia odpadu...) a i.

Investičné výdavky na rekonštrukciu chát sú nedostatočné a v súčasnosti môžu byť hradené len z vlastných zdrojov. Kapitálové výdavky na investície do objektov a zariadení, ktoré sú využívané na vlastné aktivity, ktoré generujú príjem pre organizáciu, nie je možné financovať z prostriedkov Environmentálneho fondu ani z projektových zdrojov, pretože to nedovoľujú podmienky poskytnutia týchto externých zdrojov. Tieto zdroje sú určené na konkrétny účel (projekt) a nie na vykonávanie ekonomických (hospodárskych) činností.

Pri prevádzkovaní ekoturistických aktivít (Ferrata a Splav Hornádu) sú priamymi výdavkami najmä výdavky na tlač lístkov a provízie za ich predaj, opravy a označenie zariadení, cestovné výdavky zamestnancov, spotrebný materiál.

Všetky environmentálne aktivity sú väčšinou vykonávané v SEV Prvosienka alebo priamo v teréne a medzi priamymi výdavkami boli účtované rôzne pomôcky používané na envirovýchovu, prípadne výdavky na občerstvenie, či cestovné výdavky zamestnancov.

Výdavky na činnosti, ktoré súvisia s príjmami zo zálohových obalov a na monitoring technických zariadení v NP možno vyčísliť len ťažko, aj to len odhadom, a to z dôvodu, že ide len o priame osobné

výdavky na mzdy a odvody zamestnancov, ktorí tieto činnosti prakticky vykonávajú. Zamestnanci tieto činnosti vykonávajú zväčša popri svojej hlavnej činnosti v bežnom pracovnom čase a organizácia zatiaľ nemá vytvorený systém ako ich exaktne sledovať a kvantifikovať.

Priame výdavky z externých zdrojov
Činnosti/úlohy, ktoré príjem neprinášajú sa snaží Správa NP financovať najmä z dostupných externých zdrojov (z prostriedkov Environmentálneho fondu alebo projektov z fondov EÚ), pokiaľ sú tieto výdavky oprávnené v zmysle poskytnutého príspevku. Správa NP využíva externé finančné prostriedky (najmä prostriedky Environmentálneho fondu) v oblasti turizmu najmä na tieto aktivity:

- výkon a koordinácia stráže prírody;
- prerezávanie stromov na turistických chodníkoch v 5. stupni ochrany prírody;
- označovanie turistických a náučných chodníkov;
- výkon činnosti strážnej služby (lesnej, poľovnej, rybárskej);
- úpravy/opravy lesnej dopravnej siete vrátane turistických chodníkov v národnom parku;
- prevádzka doplnkových služieb v rámci cestovného ruchu;
- prerezávanie stromov a čistenie rieky Hornád od odpadu vrátane organizácie akcií Čistenie rieky Hornád - príprava a vydanie publikácii a informačných materiálov pre verejnosť a materiálov do informačných centier;
- akcie pre verejnosť - účasť na výstavách, veľtrhoch a iných podujatiach podporujúcich propagáciu Správy NP;
- aktualizácia internetových stránok Správy NP a profilov internetovej sociálnej siete (FB, Instagram),
- zabezpečenie spravovania sčítačov návštevnosti, fotopascí, kamier a obrazoviek;
- údržba náučných chodníkov, náučných lokalít, informačných bodov, informačných stredísk (oprava tabúľ, prístreškov, lavičiek, terénne úpravy, obnova náterov);
- investičné akcie a nevyhnutná údržba;
- ale aj ďalšie aktivity uvedené vyššie v jednotlivých úlohách PHÚ.

Nepriame (režijné) výdavky

Osobné výdavky (mzdy a odvody) zamestnancov všeobecne (priame aj nepriame) sa snaží Správa NP tiež zabezpečiť z externých zdrojov. To je dôvodom, že tieto externe hradené osobné výdavky nie je možné priradiť k vykonávaným vlastným činnostiam. Pri kumulovaných funkciách a vykonávaní viacerých činností v rámci jedného pracovného úväzku, u odborných pracovníkov aj z realizácie projektov, je pracovný úväzok častokrát financovaný z viacerých zdrojov.

Správa NP nemá v súčasnosti vytvorený systém evidencie pracovného času na konkrétne výkony/jednotlivé čiastkové úlohy. Eviduje mzdové výdavky len súhrne podľa percenta úväzku na projektoch alebo mimo projektu. Časť mimo projektov vo výške oprávnených výdavkov je hradená z prostriedkov Environmentálneho fondu. Neoprávnená časť osobných výdavkov z externých zdrojov je hradená zo zdrojov vlastných.

Režijné (nepriame) výdavky, ktoré zahŕňajú kompletný prevádzkový a ekonomický servis (PHÚ úloha 11.01) potrebný pre činnosť príspevkovej organizácie, je možné priradiť do výdavkov na aktivity spojené s turizmom len percentuálne pomocou sadzby alebo prirážky. Pre účely spracovania tejto analýzy bude výška sadzby zhodná s vypočítaným podielom príjmov z turizmu ku celkovým príjmom organizácie, ktorý je uvedený vyššie v časti 3.2.1. konkrétne v tabuľke s názvom „Prehľad príjmov z turizmu (v eur)".

Výdavky na správnu réžiu sú spojené s riadením a celkovou prevádzkou organizácie, ktoré nie sú priamo priradené ku konkrétnym výkonom. Ide predovšetkým o výdavky na mzdy a odvody administratívneho a manažérskeho personálu, prevádzkové výdavky (energia, telekomunikácie, internet, kancelársky materiál, čistiace prostriedky a i.), právne a poradenské služby a odpisy majetku slúžiaceho na správu.

Výška správnej réžie je spravidla stanovená vo forme percentuálnej prirážky k základu priamych výdavkov. V našom prípade je stanovenie sadzby správnej réžie závislé na poznaní všetkých priamych nákladov výkonu, ktoré však presne nepoznáme (chýbajú priame mzdy), preto výšku správnej réžie určíme pre účely tejto analýzy na základe porovnania s inými internými kalkuláciami. Napríklad pre účely výpočtu dane z príjmov bola správna réžia vyčíslená vo výške 20 %.

11.3.2.3 Identifikácia finančne stratových a ziskových oblastí v turizme

Finančné vyhodnotenie jednotlivých príjmových aktivít v turizme môže slúžiť na lepšie porozumenie efektívnosti vykonávaných činností. Rozdielom príjmov a výdavkov (priamych aj nepriamych) vieme zistiť finančný efekt, ktorým je čistý príjem z jednotlivých činností.

Tabuľka 23: Finančné vyhodnotenie príjmových aktivít z turizmu (v eur)

Čistý príjem z aktivity v EUR (vrátane DPH)	2022 (04-12)	2023	2024	2025 (01-08)
Predaj tovaru	-4 876	-1 688	-7 862	-781
Ubytovanie	-5 373	-2 373	-253	2 305
Vstupné – Ferrata HZS Kyseľ a Splav Hornádu	36 771	52 572	37 577	25 354
Environmentálne aktivity	-5 960	-3 272	-6 613	1 293
Príjmy zo zálohových obalov	-7 990	-3 235	-8 420	-1 009
Monitoring technických zariadení v NP	-1 301	5 906	9 428	-1 448
Celkový súčet	**11 271**	**47 907**	**23 855**	**27 161**

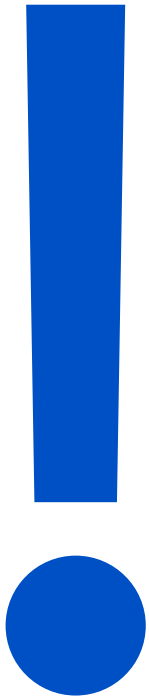
Na základe výsledkov uvedených v tabuľke môžeme vidieť, že počas celej doby fungovania Správy NP ako samostatného právneho subjektu (od vzniku po súčasnosť) sú stabilným prínosom vlastných zdrojov najmä príjmy zo vstupného (či už priamo alebo nepriamo za monitoring TZ) od návštevníkov národného parku. Tieto prostriedky svojou výškou pokrývajú aj ostatné stratové aktivity a prinášajú možnosť zabezpečiť aj ďalšie hlavné činnosti organizácie. Pri ubytovaní je trendom v čase postupné zefektívnenie činnosti. Príjmy zo zálohových obalov sú jednoznačne stratové. Ostatné príjmové činnosti v predchádzajúcich rokoch nepriniesli dostatočný finančný efekt. Ešte je potrebné poznamenať, že hodnotenie v priebehu roka 2025 nie je možné objektívne zhodnotiť, keďže nebola ukončená turistická sezóna a niektoré výdavky aj príjmy sa budú ešte do konca roka účtovať.

Ostatné činnosti organizácie, ktoré príjem neprinášajú sú jednoznačne stratové a mali byť zabezpečené príspevkom, či už zriaďovateľa alebo nejakým externým zdrojom, prípadne financované z vlastného príjmu resp. kladného výsledku hospodárenia.

11.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v téme

- Cieľom správy národného parku v oblasti turizmu by malo byť okrem podpory udržateľného turizmu aj hľadanie primeranej ekonomickej efektívnosti pri vykonávaných činnostiach v súvislosti s využívaním verejných zdrojov. Príspevková organizácia štátu so svojimi mnohými legislatívnymi povinnosťami, však musí rátať s vyššou administratívnou záťažou a tým aj vyššou potrebou pracovnej sily.

- Správa NP ako odborná organizácia ochrany prírody má najmä verejnoprospešnú funkciu. Vzhľadom na zabezpečenie dvoch protichodných úloh, ktorou je na jednej strane ekonomická efektívnosť v oblasti vlastných aktivít v turizme a na strane druhej regulácia turizmu z dôvodu ochrany prírody, je potrebné zamyslieť sa nad dosiahnutím lepšej rovnováhy najmä pre zabezpečenie dostatočného financovania týchto činností organizácie.

- Okrem investícií do majetku aj samotné prevádzkovanie vlastných aktivít v turizme si taktiež vyžaduje nemalé investície na ich rozvoj, ale aj finančné prostriedky na bežnú prevádzku. Ideálny stav reprezentuje skutočnosť, keď vykonávaná aktivita prináša prostriedky na financovanie všetkých potrebných výdavkov a teda sa sama financuje. Financovanie aktivít súvisiacich s turizmom z projektov je obmedzené platnými pravidlami štátnej pomoci (de minimis).

- Vyššie príjmy z turizmu si môže Správa NP (podľa trendov v iných národných parkoch) zabezpečiť hlavne cez vstupné/digitálne vstupné, parkovanie pod správou NP (alebo podiel na parkovnom), licencované služby a partnerstvá s podnikateľmi (pod licencovanými službami sa myslí model, pri ktorom Správa NP Slovenský raj udelí oprávnenie/licenciu súkromným podnikateľom alebo organizáciám používať určité služby, priestor, značku alebo intelektuálne vlastníctvo parku za poplatok, teda získa pravidelné a stabilné príjmy bez toho, aby všetky služby musela prevádzkovať sama), produkty a suveníry, vlastné turistické „balíky" (napr. ekoturistické aktivity s ubytovaním v chatách NP a odborným sprievodcom, prípadne kombinované s inými službami). Hlavné výzvy pre zvýšenie príjmov týmto spôsobom sú:

    - Právne a kompetenčné obmedzenia
    - Konflikt záujmov medzi aktérmi
    - Obmedzená personálna a finančná kapacita Správy NP
    - Verejná diskusia o spoplatnení prírody

- Nedostatočná digitálna pripravenosť
- Ekologické limity a potreba regulácie
- Nové kompetencie pre Správu NP (prechod od „strážcu prírody" k „manažérovi turizmu" si vyžaduje zmenu myslenia a môže to trvať niekoľko rokov.
- Správa NP nie je vnímaný ako poskytovateľ služieb v turizme

- Inovovanie obsahu a štruktúry Plánu hlavných úloh na konkrétne činnosti súvisiace s turizmom a využiť Centrálny ekonomický systém na evidovanie/sledovanie výdavkov na konkrétne výkony efektívnejšie – nájsť vhodný systém priraďovania nepriamych výdavkov pre lepšie vyhodnotenie ekonomickej efektívnosti činností súvisiacich s turizmom.

---

[1] § 28, ods. (2) Zákona č. 523/2004 Z. z.
[2] Rozhodnutie o registrácii na FRSR číslo: 100867191/2022 zo dňa 12.04.2022
[3] Žiadosť o záväzné stanovisko – odpoveď MŽP SR č. 26148/2024 zo dňa 09.04.2025 (Naše číslo: NPSR/194/2024-KR)
[4] Pozri. § 3 Zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov
[5] VÝPIS REGISTROVANÉHO SUBJEKTU ZO ZDROJOVÉHO REGISTRA Orgány verejnej moci
[6] § 21, ods. (4) Zákona č. 523/2004 Z. z.
[7] Čl. 3, ods. (1), písm. q) a w) Štatútu
[8] https://www.npslovenskyraj.sk/navstevnici/aktivity/
[9] P O K Y N ministra životného prostredia Slovenskej republiky z 11. januára 2024 č. 1/2024-2 o jednotnej štruktúre predkladania a vyhodnotenia plnenia Plánu hlavných úloh príspevkových organizácií v pôsobnosti Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky

12 Spolupráca a partnerstvá Správy NP Slovenský raj v turizme

Spolupráca a partnerstvo sú prostriedky, ktorými môžu spolupracujúce subjekty a partneri dosahovať zlepšenia a pozitívne zmeny v danej oblasti spolupráce. V tomto prípade, pre účely Stratégie Národného parku Slovenský raj v oblasti podpory rozvoja udržateľného rozvoja turizmu.

Cieľom analýzy je získať komplexný obraz o aktuálnom stave spolupráce a partnerstiev Správy Národného parku Slovenský raj, identifikovať významné spolupracujúce subjekty a partnerov spolupráce v oblasti ochrany prírody a turizmu, charakterizovať ich vzťahy, silné a slabé stránky spolupráce a navrhnúť odporúčania pre zvýšenie účinnosti spolupráce a posilnenie partnerstiev s cieľom podpory rozvoja udržateľného turizmu v území NP Slovenský raj.

12.1 Úvod do témy

Zaoberať sa otázkou spolupráce a partnerstiev[4] nie je doplnková činnosť, ale kľúčová podmienka úspechu manažmentu Správy NP Slovenský raj. Harmonizácia ochrany prírody a turizmu je možná iba cez partnerstvá, dialóg a realizáciu spoločnej vízie, ktorá spája ekologické, ekonomické a spoločenské záujmy. Uvádzame niekoľko dôvodov prečo je potrebné sa zaoberať otázkou spolupráce/partnerstiev Správy Národného parku Slovenský raj v oblasti harmonizácie ochrany prírody a turizmu:

Rovnováha medzi ochranou a využívaním chráneného územia

Slovenský raj patrí medzi najnavštevovanejšie národné parky na Slovensku. Každoročne ho navštívia státisíce turistov, čo vytvára tlak na prírodné hodnoty, infraštruktúru aj miestne komunity. Bez funkčnej spolupráce s partnermi (obcami, podnikateľmi, turistickými organizáciami, organizáciami na ochranu prírody) nie je možné zabezpečiť dlhodobú rovnováhu medzi ekonomickým využívaním územia a ochranou jeho biodiverzity.

Spoločná zodpovednosť a zdieľané benefity

Ochrana prírody nie je len úlohou štátu, ale aj miestnej a regionálnej samosprávy, podnikateľov a združení, pretože kvalita prostredia, atraktivita územia a udržateľnosť cestovného ruchu ovplyvňuje aj životné podmienky miestnych obyvateľov a ekonomickú prosperitu regiónu. Partnerstvá umožňujú, aby sa všetky strany stali spolutvorcami riešení – nie len pasívnymi prijímateľmi regulácií.

Efektívnejší manažment územia

Spolupráca vytvára priestor na koordinované plánovanie – napríklad v oblasti tvorby návštevného poriadku, regulácie počtu návštevníkov, budovania a údržby turistických trás, informovania a environmentálnej výchovy či rozvoja ekologických foriem turizmu (napr. ekoturizmus, cykloturistika).

[4] Pre účely tejto stratégie vychádzame z definície, že spolupráca je spoločné úsilie zamerané na dosiahnutie prospechu všetkých zúčastnených. Je to forma sociálnej interakcie, ktorá je opakom konkurencie alebo súťaženia. Dôležitou súčasťou úspešnej spolupráce je dobrá a úprimná komunikácia medzi všetkými zúčastnenými. Partnerstvom chápeme formalizovanú spoluprácu na základe zmluvného vzťahu vyjadreného konkrétnou zmluvou o spolupráci, dohodou o spolupráci, stanovami, štatútom, či memorandom o spolupráci/o partnerstve v konkrétnej oblasti.

Bez spoločného prístupu dochádza k duplicite aktivít, ku konfliktom záujmov a neefektívnemu využívaniu finančných zdrojov.

Posilnenie dôvery a komunikácie

Historicky existuje napätie medzi organizáciami, určenými na ochranu prírody a podnikateľmi či obcami. Systematická spolupráca umožňuje budovať dôveru, vzájomné pochopenie a rešpekt, čím sa predchádza konfliktom a zlepšuje sa prijatie rozhodnutí Správy NP na lokálnej úrovni.

Európske trendy a finančné možnosti

Európska environmentálna politika (napr. stratégie EÚ pre biodiverzitu a udržateľný turizmus) kladie silný dôraz na integrovaný manažment chránených území. Projekty podporované z fondov EÚ čoraz viac vyžadujú partnerstvá medzi verejnou správou, samosprávami, podnikateľmi a tretím sektorom. Rozvíjanie spolupráce teda nie je len ekologicky a spoločensky potrebné, ale aj prakticky výhodné pre získavanie zdrojov a know-how.

Zachovanie jedinečného charakteru Slovenského raja

Len prostredníctvom spolupráce a partnerstiev možno zabezpečiť, že rozvoj turizmu bude v súlade s nosnou kapacitou územia, zachová autentický prírodný charakter Slovenského raja a zároveň prispeje k udržateľnému regionálnemu rozvoju.

12.2 Úloha Správy NP Slovenský raj v spolupráci a partnerstvách

Štatút Správy NP Slovenský raj definuje, v súlade so zákonom, okrem odborných činností organizácie, aj samostatný Článok 8 – SPOLUPRÁCA, podľa ktorého Správa NP pri plnení svojich činností spolupracuje najmä s nasledujúcimi organizáciami:

- Štátnou ochranou prírody SR,
- Slovenskou inšpekciou ŽP,
- právnickými osobami v zriaďovateľskej pôsobnosti MŽP SR a s inými odbornými organizáciami zameranými na starostlivosť o ŽP a ochranu prírody a krajiny,
- orgánmi štátnej správy a samosprávy,
- Domácimi a zahraničnými vedeckými inštitúciami a vysokými školami,
- partnerskými organizáciami na území EÚ a tretích krajín,
- inými organizáciami s environmentálnym zameraním.

Zo Štatútu vyplýva aj pôsobenie Rady NP Slovenský raj zriadenej ministerstvom, ktorá je odborným, konzultačným, poradným a iniciačným orgánom pre náležitosti NP Slovenský raj. Členmi sú zástupcovia územnej samosprávy z územia NP Slovenský raj, Horskej záchrannej služby, zástupcovia významných právnických osôb pôsobiacich v oblasti ochrany prírody a krajiny, lesníctva, poľnohospodárstva, cestovného ruchu, odborníci z odborných organizácií, vysokých škôl i z neziskového mimovládneho sektora.

Na základe odporúčaní IUCN, ktorá stanovuje globálne uznávaný štandard pre všetky národné parky sveta teda aj pre Slovenský raj, ktorý spadá do medzinárodnej kategórie chránených území IUCN Kategória II, by mala Správa NP:

1. **Zastrešovať** integrovaný manažment územia a jej úlohou je spájať obce, podnikateľov, ochranárov, turistické organizácie, koordinovať ich aktivity a vytvárať priestor pre komunikáciu a spoločné rozhodovanie.

2. **Iniciovať** tvorbu spoločnej vízie rozvoja turizmu v súlade s ochranou prírody, formuláciu spoločných cieľov, zabezpečuje, že rozvoj turizmu rešpektuje limity prírody, vedie partnerov k dlhodobému udržateľnému rozvoju.
3. **Zabezpečovať** v spolupráci s partnermi rovnováhu medzi využívaním územia a ochranou biodiverzity tak, aby tlak turizmu neprekročil nosnú kapacitu územia, aby prirodzené hodnoty zostali zachované, a aby infraštruktúra bola budovaná citlivo a koordinovane.
4. **Budovať** dôveru a zlepšuje komunikáciu medzi aktérmi a to hlavne cez aktívnu komunikáciu svojich rozhodnutí, vysvetľovanie ich dopadov, vytváranie partnerského, nie konfliktného vzťahu a cez podporu vzájomného pochopenia a rešpektu.
5. **Formulovať** efektívny, koordinovaný a integrovaný manažment územia a využíva spoluprácu hlavne pri tvorbe návštevného poriadku, regulácii počtu návštevníkov, budovaní a údržbe turistických trás, rozvoji ekologických foriem turizmu a pri environmentálnej výchove a informovaní návštevníkov.
6. **Prepájať** ochranu prírody a lokálnu ekonomiku prostredníctvom podpory ekonomických prínosov turizmu pre región, zapojenia miestnych obyvateľov a podnikateľov do riešení, vytvárania systému spoločnej zodpovednosti a spoločných benefitov.
7. **Podporovať** integrované partnerské projekty a využívanie európskych fondov tak, že iniciuje, resp. sa zapája do spoločných projektov, hlavne na rozvoj infraštruktúry, vzdelávania a ochrany prírody.
8. **Stáť** na čele procesu harmonizácie ochrany prírody a turizmu a je jeho lídrom, iniciátorom, garantom odbornosti, advokátom prírody a zároveň partnerom pre rozvoj turizmu.

12.3 Súčasný stav v oblasti spolupráce a partnerstiev v činnostiach Správy NP Slovenský raj

Harmonizácia/zabezpečovanie súladu záujmov rozvoja turizmu s ochranou prírody v destinácii NP Slovenský raj, záujmov vlastníkov pozemkov v území, najmä lesov, tiež záujmy rozvoja obcí nachádzajúcich sa v území národného parku, sú veľmi náročnými procesmi komunikácie a rozhodovania.

Správa NP Slovenský raj má za roky pôsobenia v regióne (1988 – vyhlásený NP Slovenský raj, pred tým, od r. 1964 Správa CHKO Slovenský raj) vybudované veľmi dobré renomé v oblasti komunikácie a spolupráce s cieľom ochrany prírody Slovenského raja. Príkladmi môžu byť:

- efektívne zvládnuté procesy zonácie NP Slovenský raj ako prvé na Slovensku schválené Nariadením Vlády Slovenskej republiky č.69 s účinnosťou od 01.06.2016.,
- tvorba a komunikácia Návštevného poriadku NP Slovenský raj (2018),
- komunikácia a rozhodovanie v spolupráci pri procesoch územného plánovania obcí nachádzajúcich sa v území NP Slovenský raj a v jeho ochrannom pásme,
- aktívna spolupráca s Mikroregiónom Slovenský raj najmä v oblasti starostlivosti o turistickú infraštruktúru v roklinách Slovenského raja,
- komunikácia s médiami pri propagácii prírody a aktivít zameraných na jej ochranu.

Správa NP Slovenský raj má od r. 2020 uzavretých spolu 34 rôznych zmlúv o spolupráci. Väčšina z nich má charakter skôr obchodného vzťahu so zameraním na predaj vstupeniek do Rokliny Kyseľ – Ferrata. Len štyri z nich sú Memorandá o spolupráci. Tri sú v oblasti vedy a výskumu (Technická univerzita, Zvolen, 2023; UMB Banská Bystrica, 2021; Prešovská Univerzita, 2024); a len jedno z nich -

Memorandum o spolupráci s národným parkom Gorce v Poľsku (2023) - obsahuje aj oblasť spolupráce v rozvoji cestovného ruchu na území partnerských národných parkov. Spolupráca na základe memoránd sa stáva aktívnou v prípade prípravy a realizácie projektov v uvedených oblastiach, resp. v prípade využitia inej príležitosti.

Správa NP Slovenský raj je riadnym a aktívnym členom:

a) Združenia právnických osôb Mikroregiónu Slovenský raj Sever od r. 2000.
b) Oblastnej organizácie cestovného ruchu Slovenský raj & Spiš od r. 2016 (OOCR Slovenský raj & Spiš).

Mikroregión Slovenský raj – Sever združuje väčšinu obcí, ktorých katastre sa nachádzajú v území NP Slovenský raj a v jeho ochrannom pásme. Okrem obcí sú v súčasnosti riadnymi členmi aj Správa NP SR a regionálne stredisko Horskej záchrannej služby.

Spoločným cieľom združenia, teda aj jej člena Správy NP Slovenský raj, je zvýšenie konkurencieschopnosti cestovného ruchu v regióne so špecifickými cieľmi: posilnenie partnerstva medzi aktérmi, zadefinovanie rámcov a výkonu marketingu územia, ucelené a koordinované propagovanie regiónu.

Prioritami **Mikroregiónu Slovenský raj – Sever** sú: rozvoj podnikania a podpora aktivít v cestovnom ruchu, zlepšovanie komunikácie subjektov v mikroregióne a navonok, podpora zaradeniu územia NP Slovenský raj do PAN PARKS a ochrana životného a prírodného prostredia, oživenie kultúrnych aktivít a tradičných remesiel a vytvorenie podmienok pre čerpanie finančných prostriedkov zo štrukturálnych a iných podporných fondov. Mikroregión Slovenský raj – Sever rozhoduje v súlade so stanovami organizácie tzn., že Správa NP Slovenský raj má jeden hlas pri väčšinovom hlasovaní.

Plnenie spoločných cieľov a priorít nebolo od založenia združenia systematicky vyhodnocované a Združenie sa stretáva a rieši problémy a výzvy podľa aktuálnych potrieb.

OOCR Slovenský raj & Spiš vznikla v decembri roku 2012 podľa Zákona č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov. Je právnickou osobou, ktorá podporuje a vytvára podmienky na rozvoj cestovného ruchu na svojom území (prioritne územie NP Slovenský raj) a chráni záujmy svojich členov. OOCR Slovenský raj v súčasnosti združuje 48 členov, ktoré tvoria obce, podnikateľské subjekty a neziskové subjekty, vrátane Správy NP Slovenský raj, ktorá je riadnym členom OOCR, ako aj členom jej Predsedníctva od r. 2016.

Podľa Stanov hlavným cieľom OOCR je vybudovať z územia Slovenského raja významnú a medzinárodne renomovanú destináciu cestovného ruchu, ako aj ďalšie destinácie v území Spiša a pôsobnosti OOCR Slovenský raj & Spiš.

Hlavnými činnosťami sú destinačný manažment a aktívne vytváranie podmienok pre podporu rozvoja cestovného ruchu na území svojich členov (katastrálne územia obcí).

OOCR Slovenský raj & Spiš má vypracovaný **Plán rozvoja destinácií v pôsobnosti OOCR do roku 2030**, ku ktorému sa Správa NP Slovenský raj oficiálne v komplexnosti nevyjadrovala a ani plán nepripomienkovala, dokument len prijímala ako jeden zo 48 členov organizácie. **Svoje činnosti v oblasti podpory rozvoja CR Správa NP nemanažuje podľa plánu rozvoja cestovného ruchu OOCR, koná a rozhoduje samostatne na základe vlastného štatútu, v súlade s platnou legislatívou ochrany prírody a krajiny a podľa vlastného uváženia.**

V oblasti spolupráce v rámci osvety, environmentálnej výchovy a vzdelávania, Správa NP Slovenský raj spolupracuje najmä so všetkými základnými školami i materskými školami nachádzajúcimi sa na, resp. v mimo územia NP Slovenský raj. Ponúka viac ako 20 výchovno – vzdelávacích programov vrátane vzdelávania priamo v prírode. Spolupráca prebieha len na základe dopytu škôl a ponuky Správy NP Slovenský raj bez dohôd s cieľom dlhodobejšej spolupráce. Pomerne veľké rezervy sú vo výchove a vzdelávaní pre širšiu verejnosť, vrátane návštevníkov Slovenského raja, a to najmä z dôvodu nedostatočných personálnych kapacít i nedostatočnej infraštruktúry (zastaralé vybavenie, priestory, chýbajúce moderné informačné, vzdelávacie centrá).

Správa NP Slovenský raj má bohaté skúsenosti z realizácie projektov v roli partnera. Správa NP Slovenský raj realizovala viaceré zmluvy, či dohody o spolupráci pri záchrane živočíšnych druhov (prekládky bocianích hniezd, manažment bobra vodného), pre poskytovanie veterinárnej starostlivosti a starostlivosti o les. V spolupráci so Štátnou ochranou prírody SR boli v rámci projektových partnerských zmlúv vypracované programy starostlivosti o druhy a biotopy v NP Slovenský raj a jeho ochranného pásma, programy starostlivosti o veľké šelmy na Slovensku a ďalšie.

V roli projektového partnera (Partnerská dohoda) spolu s OOCR Slovenský raj & Spiš realizovala Správa NP Slovenský raj v rokoch 2021 – 2022 projekt *Realizácia koncepcie pre efektívny management severnej časti Národného parku Slovenský raj.* S podporou Nemeckej spolkovej nadácie pre životné prostredie Správa NP realizovala aktivity so zameraním na zlepšenie infraštruktúry v roklinách, na vybudovanie informačnej infraštruktúry a na pilotné digitálne riešenia regulácie návštevnosti.

Správa NP Slovenský raj je jedným z 15 partnerov medzinárodného projektu (7 krajín) ForestConnect - podporeného z programu Interreg - Danube Region Programme so zameraním na ochranu a zachovanie nadnárodných lesných ekologických koridorov veľkých šeliem v Karpatoch, Balkáne a Dinárskych horách. Počas 2 rokov 2024 – 2026 Správa NP Slovenský raj získava skúsenosti z medzinárodnej spolupráce.

V súčasnosti (december 2024 – december 2028) Správa NP ako 1 z 10 partnerov (Partnerská dohoda) realizuje projekt MŽP SR „Turisti a príroda spolu" v sume takmer 1,7 mil. EUR. Projekt je finančne podporený z Programu Švajčiarsko – Slovenskej spolupráce a jeho cieľmi sú: *Zavedený udržateľný cestovný ruch v národných parkoch, Zlepšená ochrana ekosystémov a ich zvýšená odolnosť voči hrozbám straty biodiverzity, Lepšie riadenie ochrany prírody a udržateľného cestovného ruchu na národnej úrovni*

Do roku 2029 prebieha projekt "Monitoring biotopov a druhov európskeho významu na Slovensku" na základe partnerskej dohody so ŠOP SR.

12.4 Hlavné výzvy pre Správu NP Slovenský raj v oblasti spolupráce a partnerstiev

- Potreba vyvážiť ochranu prírody a turizmus prostredníctvom spolupráce, keďže Slovenský raj je jedným z najnavštevovanejších NP na Slovensku, čo vytvára silný tlak na prírodné hodnoty, infraštruktúru a miestne komunity. Bez funkčných partnerstiev nie je možné dosiahnuť rovnováhu medzi ekonomickými záujmami (obce, podnikatelia), ochranou biodiverzity a potrebami turistov. Medzi iným je potrebné zjednotiť limity vstupu, časy/rezervácie a obchádzky s obcami, HZS a prevádzkovateľmi vstupov/podnikov.

- Vysoká závislosť na spolupráci s obcami a podnikateľským sektorom. Bez funkčného partnerstva s obcami, podnikateľmi a ďalšími organizáciami, Správa NP nedokáže dlhodobe sama manažovať územie, teda zabezpečiť reguláciu návštevnosti, udržiavať infraštruktúru, riešiť dopravu, informovať návštevníkov či koordinovať služby pre návštevníkov. Spoločné pochopenie a akceptácia pravidiel, spoločná zodpovednosť a rozdelenie úloh (obmedzené kontrolné kapacity Správy NP), prevencia konfliktov a zlepšenie reputácie sú predmetmi spolupráce

- Existencia historického napätia medzi tými, čo chránia prírodu a tými čo z nej majú ekonomický benefit často vedie k nedôvere v rozhodnutia Správy NP, odmietaniu regulačných opatrení, nedostatočnému pochopeniu potrieb druhej strany. Vzťahy s vlastníkmi a užívateľmi pozemkov by mali byť založené na dohodách o režime pohybu, kompenzáciách a spoločných projektoch hlavne s Lesmi SR, urbariátmi/pozemkovými spoločnosťami, súkromnými vlastníkmi, poľovníckymi združeniami a pod.

- Pri absencii koordinovaného a spoločného plánovania turizmu s potrebou zosúladenia rôznych záujmov aktérov, dochádza, medzi iným, k duplicite aktivít, protichodným zámerom a investíciám, nekoordinovanému rozvoju infraštruktúry, konfliktom pri regulácii vstupov či návštevnosti.

- Roztrieštená destinačná komunikácia a návštevnícke smerovanie si vyžaduje spoluprácu pretože neexistuje jednotný a koordinovaný systém destinačnej komunikácie a návštevníckeho smerovania. Informácie o možnostiach vstupu do parku, uzáverách trás, dopravných spojeniach, pravidlách správania či environmentálnych obmedzeniach sú šírené viacerými subjektmi bez centrálnej koordinácie jednotlivými obcami, ubytovateľmi,

turistickými portálmi, regionálnou organizáciou cestovného ruchu a Správou NP.

- Nedostatočné rozdelenie zodpovedností a benefitov medzi aktérmi pôsobiacimi v ochrane prírody a turizme spôsobuje napätie a neuspokojivé pokrytie služieb pre návštevníkov. Spolupráca s obcami a podnikateľmi pri spravodlivom zdieľaní príjmov z parkovného, vstupného, miestneho poplatku a ďalších finančných zdrojov je veľmi dôležitá

- Využívanie európskych nástrojov partnerstiev, pretože európska politika a fondy EÚ vyžadujú partnerstvá a podporujú integrovaný manažment chránených území. Výzvou je vytvárať projektové konzorciá, zapájať obce, podnikateľov a organizácie a získavať financie na spoločné projekty.

- Zber, spracovanie a prezentácia dát. Dáta sú často nejednoznačné, nejednotne a nedostatočne spracovávané a využívané pri manažmente turizmu. Pre riešenie tohto problému nie je dostatok odbornej a personálnej kapacity na Správe NP, je nevyhnutné riešiť v spolupráci s OOCR, odbornými organizáciami, obcami, HZS a podnikateľmi.

- Informácie a vzdelávanie Je potrebné spolupracovať na zjednotení informačných materiálov, kľúčových posolstvách, piktogramoch a pod., aby návštevníci dostali jednotné informácie a vzdelávanie, bez ohľadu s kým sú v kontakte.

- Adaptácia na moderné trendy je bez silných partnerstiev nemožná.

13 Vyhodnotenie dotazníkového zisťovania

Dotazníkové zisťovanie predstavovalo jednu z úrovní prioritzácie výziev, ktoré boli identifikované v analýze. Cieľom dotazníka nebolo vytvoriť nové výzvy, ale overiť, do akej miery sa analytické zistenia zhodujú s pohľadom odborných pracovníkov a vedenia Správy národného parku Slovenský raj.

Do hodnotenia sa zapojilo 14 respondentov. Hodnotili výzvy pokrývajúce všetky hlavné oblasti analýzy – manažment návštevnosti, infraštruktúru, riadenie, legislatívu, bezpečnosť, klimatickú adaptáciu, digitalizáciu, financovanie a partnerstvá. Respondenti hodnotili výroky na štvorstupňovej škále priorít s možnosťou označiť odpoveď „neviem posúdiť". Pri odpovediach zohľadňovali viacero hľadísk. Ide o ekologickú závažnosť problému, teda o to, do akej miery daná výzva ohrozuje kľúčové prírodné hodnoty národného parku, keďže ochrana prírody je jeho primárnou misiou. Sem patria aj možné negatívne dopady na územie a infraštruktúru, ako sú preťaženie návštevníckych trás, nelegálne obchádzky či nadmerné opotrebovanie územia. Dôležitým kritériom bola aj miera konfliktu, ktorú môže daná výzva vyvolávať alebo prehlbovať, najmä vo vzťahu k obciam, podnikateľom či návštevníkom. Niektoré problémy je vhodné riešiť včas, skôr než prerastú do dlhodobých sporov alebo odporu. Pri hodnotení brali do úvahy aj právne povinnosti a regulačné rámce, teda existenciu zákonných alebo strategických záväzkov (napr. vyplývajúcich zo zákonov, smerníc, Programu starostlivosti či Návštevného poriadku), ako aj časovú naliehavosť jednotlivých výziev, keďže odklad riešenia môže v niektorých prípadoch viesť k výrazne väčším škodám.

Výsledky ukázali vysoký stupeň odborného konsenzu pri témach, ktoré majú bezprostredný dopad na každodenné fungovanie národného parku. Za najvýznamnejšie problémy boli označené negatívne dopady návštevnosti, kvalita návštevníckej infraštruktúry, riadenie kapacity územia, financovanie a spolupráca medzi hlavnými aktérmi. Naopak, nižšie boli hodnotené témy digitalizácie, klimatickej adaptácie a niektoré systémové nástroje riadenia.

Najvyššie hodnotené otázky sa týkali spoločného riadenia kapacity územia, spravodlivého rozdelenia benefitov z turizmu, participatívneho plánovania, integrácie ochrany prírody do územného plánovania, údržby infraštruktúry, financovania, využívania európskych partnerstiev a riešenia negatívnych dopadov návštevnosti. **Respondenti tým potvrdili, že najvyššiu prioritu majú oblasti, ktoré priamo ovplyvňujú kvalitu ochrany prírody aj návštevnícky zážitok**.

Na opačnom konci rebríčka sa umiestnili najmä témy digitálnej pripravenosti, klimatických dopadov, niektorých systémových aspektov bezpečnosti a otázky reputácie Správy NP ako poskytovateľa služieb. Tieto výsledky naznačujú, že respondenti prirodzene uprednostňujú riešenie aktuálnych prevádzkových problémov pred dlhodobými systémovými opatreniami.

Analýza ukazuje zaujímavý vzorec. Čím je problém pre respondentov viditeľnejší a každodennejší, tým vyššiu prioritu mu pripisujú. Naopak, čím je problém systémovejší a menej viditeľný – napríklad digitalizácia, analytické využívanie dát alebo klimatická adaptácia – tým častejšie je hodnotený ako stredná alebo nižšia priorita. To neznamená, že tieto témy nie sú dôležité; skôr poukazuje na **rozdiel medzi operatívnym a strategickým pohľadom na riadenie národného parku**.

Výsledky dotazníka vo veľkej miere potvrdili závery analytickej časti. Vysoká zhoda sa prejavila pri potrebe riadenia návštevnosti, zvyšovania bezpečnosti, rozvoja infraštruktúry, posilnenia partnerstiev a vytvorenia stabilného systému financovania. Analytická časť však prisudzuje vyšší význam oblastiam digitalizácie, monitoringu, dátovej analytiky a adaptácie na zmenu klímy, ktoré

respondenti hodnotili menej naliehavo. Práve tieto oblasti predstavujú strategické predpoklady budúcej odolnosti systému.

Porovnanie výsledkov dotazníka s expertným hodnotením ukázalo veľmi vysoký súlad pri témach únosnosti územia, governance, legislatívy, bezpečnosti a financovania. Najväčšie rozdiely sa objavili pri klimatických dopadoch, digitalizácii a využívaní dát. Expertné hodnotenie ich považuje za kritické systémové faktory, zatiaľ čo respondenti ich vnímali skôr ako stredne významné. Ide o typické „blind spots", ktoré sa prejavujú pri mnohých strategických procesoch – každodenné problémy prirodzene prekrývajú význam dlhodobých zmien.

Výsledky potvrdzujú správnosť navrhnutých strategických priorít. Zároveň ukazujú potrebu posilniť komunikáciu tém, ktoré sú síce menej viditeľné, ale rozhodujú o budúcej schopnosti Správy NP efektívne riadiť návštevnosť a chrániť prírodné hodnoty.

Dotazníkové zisťovanie nepotvrdilo iba správnosť analytických zistení, ale zároveň odhalilo rozdiel medzi problémami, ktoré odborná verejnosť pociťuje bezprostredne, a systémovými faktormi, ktoré budú rozhodovať o úspešnosti riadenia národného parku v dlhodobom horizonte. Silný konsenzus pri otázkach návštevnosti, infraštruktúry, spolupráce a financovania vytvára pevný základ stratégie. Rozdielne vnímanie digitalizácie, využívania dát a klimatickej adaptácie zároveň predstavuje dôležitý signál, že implementácia stratégie bude musieť byť sprevádzaná intenzívnou komunikáciou, vysvetľovaním a budovaním odborných kapacít. **Výsledky expertného dotazníka preto predstavujú nielen overenie analytickej časti, ale aj významný podklad pre stanovenie priorít návrhovej časti stratégie.**

14 Bibliografia

[1] OpenAI, „ChatGPT: Informácie o ekoturizme v národných parkoch Európy," 2025. [Online]. Available: https://chat.openai.com.

[2] The Salt Lake Trubute, „Local businesses say time entry at Arches hurt them," 2023. [Online]. Available: https://www.sltrib.com/news/environment/2023/11/25/local-businesses-say-timed-entry/?utm_source=chatgpt.com.

[3] Adventure.com, „Is it working? How Croatia's Krka National Park is tackling overtourism," 2024. [Online]. Available: https://adventure.com/krka-national-park-croatia-overtourism/?utm_source=chatgpt.com.

[4] V. G. Pavani, „Balancing Tourism and Tradition," 2025. [Online]. Available: https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2%3A1941298/FULLTEXT01.pdf?utm_source=chatgpt.com.

[5] A. H. C. B. a. V. D. C. Claeys, „The Calanques National Park, between environmental effort and urban effort," 2017. [Online]. Available: https://journals.openedition.org/articulo/3252.

[6] OpenAI ChatGPT, „Informácie o monitoringu návštevníkov v NP," 2025.

[7] G. L. e. al., „Visitor Counting and Monitoring in Forests Using Camera Traps: A Case Study from Bavaria (Southern Germany)," 2021. [Online]. Available: https://www.mdpi.com/2073-445X/10/7/736?utm_source=chatgpt.com.

[8] „Radical Storage," 2024. [Online]. Available: https://radicalstorage.com/travel/ecotourism-statistics/.

[9] World Travel and Tourism Council, 2022. [Online]. Available: https://www.coachhirecomparison.co.uk/blog/sustainable-tourism-statistics.

[10] K. P. Narodowy, „Partner Karkonoskiego Parku Narodowego," [Online]. Available: https://kpnmab.pl/partner-karkonoskiego-parku-narodowego/page.

[11] K. P. Narodowy, „Statut i schemat organizacyjny," [Online]. Available: https://kpnmab.pl/statut-i-schemat-organizacyjny.

[12] P. Samorządowy, „Tyle zarobiły parki narodowe w 2018 r.," [Online]. Available: https://www.portalsamorzadowy.pl/finanse/tyle-zarobily-parki-narodowe-w-2018-r%2C126995.html.

[13] K. P. Narodowy, „Wspólne podejście do zarządzania Karkonoskim Parkiem Narodowym," [Online]. Available: https://kpnmab.pl/wspolne-podejscie-do-zarzadzania-karkonoskim-parkiem-narodowym/page.

[14] K. P. Narodowy, „Statut – Karkonoski Park Narodowy," [Online]. Available: https://kpn.gov.pl/karkonoski-park-narodowy.

[15] G. Rof, „How mandatory bookings are helping save a national park in Marseille," [Online]. Available: https://www.lemonde.fr/en/environment/article/2022/12/02/in-the-calanques-national-park-pre-booked-visits-will-be-extended-until-2027_6006351_114.html.

[16] X. d. Galicia, „Reserva de visitas ás Illas Atlánticas," [Online]. Available: https://autorizacionillasatlanticas.xunta.gal/.

[17] X. d. France, „TPM renouvelle la régulation de la fréquentation de Porquerolles,," 2024. [Online]. Available: https://metropoletpm.fr/actualites/tpm-renouvelle-regulation-de-frequentation-de-porquerolles-hyeres.

[18] Nationalpark Gesäuse, „Water Experiences," [Online]. Available: https://nationalpark-gesaeuse.at/en/discover-national-park/activities/water-experience/.

[19] T. Kovačević, „Thousands of tickets sold every day for Plitvice Lakes and SkyLine webcam views," 2022. [Online]. Available: https://www.croatiaweek.com/thousands-of-tickets-sold-every-day-for-plitvice-lakes-and-skyline-webcam-views/.

[20] Javna ustanova Nacionalni park Plitvička jezera, „Plitvice Lakes National Park Management Plan 2019," 2019. [Online]. Available: https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/10/Plitvice-Lakes-NP-Management-Plan.pdf.

[21] V. R. a. B. Šutić, „Ecological Risks of Expansive Tourist Development in Protected Areas – Case Study: Plitvice Lakes National Park," 2014. [Online]. Available: https://hrcak.srce.hr/file/179052.

[22] E. G. a. L. F. C. A. De la Poza, „Age Tourism: Going beyond Health and 'Triple S' Tourism," 2024. [Online]. Available: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC11893324/.

[23] R. F.-F. a. L. F. C.-M. S. Castillo-Giménez, „The psychotherapeutic value of visiting geoparks for the senior population," 2023. [Online]. Available: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10687063/.

[24] D. A. S. a. A. Saayman, „Who pays to experience biodiversity? An analysis of Table Mountain National Park," 2014. [Online]. Available: https://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0075-64582014000200007.

[25] E. B. Sánchez, „How Ageing Population Will Affect Tourism? Challenges and Opportunities," 2020. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/340983256_HOW_AGEING_POPULATION_WILL_AFFECT_TOURISM_CHALLENGES_AND_OPPORTUNITIES.

[26] M. S. a. M. K. M. Scholtz, „The influence of the economic recession on visitors to the Kruger National Park," 2012. [Online]. Available: https://doi.org/10.4102/jef.v5i1.316.

[27] B. P. a. M. A. T. N. C. Poudyal, „A time series analysis of the impact of recession on national park visitation in the United States," 2013. [Online]. Available: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517712001288.

[28] A. R. S. M. J. K. G. a. K. N. Z. Kruczek, „Visiting national parks during the COVID-19 pandemic—An example of social adaptation of tourists in the perspective of creating social innovations,," 2023. [Online]. Available: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10204351/.

[29] A. R. Chow, „National Parks Are Getting Trashed During COVID-19, Endangering Surrounding Communities," 2020. [Online]. Available: https://time.com/5869788/national-parks-covid-19/.

[30] „Jordan's tourism industry struggling as Gaza war deters visitors," 2024. [Online]. Available: https://www.reuters.com/world/middle-east/jordans-tourism-industry-struggling-gaza-war-deters-visitors-2024-11-09/?utm_source=chatgpt.com.

[31] J. T. G. T. E. R. a. C. A. R. J. P. Davis, „A tale of two narratives: How different frames support (or weaken) the case for sustainable tourism in a national park," 2015. [Online]. Available: https://journals.plos.org/plosone/article/file?type=printable&id=10.1371/journal.pone.0128226.

[32] S. S. K. Kaae, „Developing sustainable tourism in protected areas: A conceptual model of residents' support,," 2023. [Online]. Available: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2022.2112204.

[33] Inštitút environmentálnej politiky, „Národné parky 21. storočia," 2021. [Online]. Available: https://www.minzp.sk/iep/publikacie/ekonomicke-analyzy/narodne-parky-21-storocie.html.

[34] B. M. a. M. François, „Protected areas and tourism: Conflicts and solutions. The example of the Pyrenees,," 2012. [Online]. Available: https://journals.openedition.org/rga/3055?lang=en.

[35] K. Kubišová, „Správa národných parkov vo vybraných európskych štátoch," Parlamentný inštitút, 2021. [Online]. Available: https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=501402.

[36] P. S. N. V. M. M. Joachim Rathmann, „Using the visitor-employed photography method to analyse deadwood perceptions of forest visitors," European Journal of Forest Research, 2020. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/339003944_Using_the_visitor-employed_photography_method_to_analyse_deadwood_perceptions_of_forest_visitors_a_case_study_from_Bavarian_Forest_National_Park_Germany.

[37] J. L. M. a. S. E. Reid, „The Efficacy of Visitor Education at Reducing Impacts in Parks and Protected Areas," 2007. [Online]. Available: https://winapps.umt.edu/winapps/media2/wilderness/toolboxes/documents/education/Efficacy%20of%20Visitor%20Education.pdf.

[38] D. N. C. M. W. a. W. E. H. L. O. Park, „Testing Management Methods to Control Visitor Impacts in Parks and Protected Areas," 2008. [Online]. Available: https://savemtcanobolassca.com/wp-content/uploads/2018/09/park-et-al-2008-testing-management-methods-to-control-visitors.pdf.